

Sturingskunst: sturen van kunst

Een onderzoek naar de wijze waarop de gemeente Nijmegen moet sturen en handelen om het atelierbeleid een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad

Masterthesis Bestuurskunde
Beleid & Advies

Colofon

Titel	Sturingskunst: sturen van kunsten
Ondertitel	Een onderzoek naar de wijze waarop de gemeente Nijmegen moet sturen en handelen om het atelierbeleid een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad
Auteur	Wesley Deenen
Studentnummer	s4523792
Instelling	Radboud Universiteit Nijmegen
Opleiding	Bestuurskunde, specialisatie Beleid & Advies
Faculteit:	Faculteit der Managementwetenschappen
Begeleiding	dr. J.K. Helderman (Jan-Kees) (Radboud Universiteit Nijmegen) Beleidsmedewerker N. Pijnappels (Nick) (Gemeente Nijmegen)
2 ^e lezer:	prof. dr. M.S. de Vries (Michiel) (Radboud Universiteit Nijmegen)
Datum:	Februari 2017

Radboud Universiteit

Kunst en cultuur verbinden mensen, laten nieuwe inspirerende perspectieven zien, kunnen ontroeren en verwonderen en ons een spiegel voorhouden. Cultuurbeleid draagt bij aan sociale samenhang en aan een vitale economie. Een rijk cultureel leven is een bron van creativiteit en versterkt het internationale vestigingsklimaat.

Het is essentieel bij het creëren van trots en gemeenschapsgevoel in onze samenleving.

(CDA, PVDA & Christen Unie, 2007).

Voorwoord

Na ongeveer negen maanden hard werken ligt mijn master thesis dan eindelijk voor u. Met deze masterthesis rond ik mijn master Bestuurskunde aan de Radboud Universiteit van Nijmegen af. Gedurende de periode maart t/m september 2016 heb ik binnen de gemeente Nijmegen stage gelopen op de afdeling Maatschappelijke Ontwikkeling. Dit halfjaar heb ik onderdeel uitgemaakt van het programmeerteam Cultuur, Cultuurhistorie en Citymarketing (programma CCC), waar ik met enorm veel plezier op terug kan kijken.

Tegelijkertijd met de start van mijn afstudeerstage ontstond er vanuit de gemeente Nijmegen de behoefte aan inzicht in de particuliere ateliemarkt. Vanwege de enorme prioriteit ben ik hier onmiddellijk verantwoordelijk voor gesteld. Hierdoor ben ik medio april pas intensief gestart met het schrijven van mijn eigen masterthesis. Gedurende negen maanden heb ik hard aan mijn onderzoek gewerkt en heb ik (helaas) een groot deel van mijn zomervakantie besteed aan het reizen met NS. Het empirisch onderzoek bestond namelijk uit het afnemen van interviews in onder andere Alkmaar, Utrecht, Tilburg, Zaandam en Enschede. Na een periode van zes maanden, liep eind september mijn stageperiode binnen de gemeente Nijmegen tot een einde. Mijn onderzoek was echter nog niet volledig afgerond. De laatste loodjes van mijn masterthesis bleken alleen niet zo eenvoudig als gewenst. De reden hiervoor was echter positief en kwam door het feit dat ik de mogelijkheid kreeg om per oktober 2016 aangesteld te worden als sportconsulent bij de gemeente Nijmegen. Voor mij persoonlijk was dit natuurlijk een hele mooie kans en een uitdaging die ik dan ook met beide handen aan heb gegrepen. Echter, een werkweek van 36 uur met enorm veel nieuwe invloeden, combineren met het schrijven van je masterthesis is niet zo eenvoudig als dat ik vooraf had gedacht. Desalniettemin ligt hier na negen maanden lezen, vragen, klagen, stressen, nadenken, discussiëren en leerzame gesprekken eindelijk mijn eindresultaat.

Gedurende mijn onderzoek heb ik met enorm veel mensen mogen samenwerken die ik dan ook graag wil bedanken. Ik wil in ieder geval alle betrokken collega's van de gemeente Nijmegen bedanken voor de leerzame periode. Daarnaast wil ik de respondenten van mijn onderzoek bedanken, want zonder hen was dit eindresultaat niet mogelijk geweest. In het bijzonder wil ik mijn stagebegeleider Jan-Kees Helderman en praktijkbegeleider Nick Pijnappels bedanken voor de juiste begeleiding, de interessante en vooral leerzame gesprekken en feedbackmomenten.

Tot slot wil ik graag de mensen in mijn privésfeer bedanken voor hun geduld, het geloof en de onvoorwaardelijke steun die ze mij de afgelopen negen maanden hebben gegeven.

Nijmegen, februari 2017

Wesley Deenen

Samenvatting

De gemeente Nijmegen wil de komende jaren voor zowel de huidige als de nieuwe bewoners een aantrekkelijke stad zijn en blijven. Kunst & cultuur vormt hierin een belangrijk onderdeel. De gemeente Nijmegen probeert daarom dan ook om via haar atelierbeleid een consequente en eenduidige koers voor zowel de kunstenaar als de creatieve sector te bieden. Echter, het gaat niet alleen om de realisatie van kunst & cultuur en de continuerende doorstroom van kunstenaars, maar het is ook van belang om ateliers een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad. Dit betekent dat de gemeente Nijmegen op zoek is naar een positieve bijdrage van ateliers aan de aantrekkelijkheid van de stad. Welke rol moet de gemeente Nijmegen op zich nemen en hoe moeten zij hier überhaupt op sturen? Dit onderzoek richt zich op de vraag: op welke wijze moet de gemeente Nijmegen sturen en handelen om het atelierbeleid een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad Nijmegen?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is er een exploratief onderzoek uitgevoerd. Binnen dit onderzoek is gebruik gemaakt van een kwalitatieve onderzoeksmethode en daarnaast valt het onderzoek te vertalen naar drie verschillende fasen. Het gaat hierbij in eerste instantie om de verkennende fase. In deze fase is de context van het onderzoek verkend. Aangezien ateliers een positieve bijdrage aan de aantrekkelijkheid van de stad moeten leveren, is het beleidskader van kunst & cultuur op rijks-, provinciaal- en regionaal niveau bestudeerd. Daarnaast is het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen behandeld. Vervolgens is er een zeer uitgebreide literatuurstudie uitgevoerd. Hierbij zijn allereerst de waarden en effecten van kunst & cultuur in kaart gebracht. Om deze waarden en effecten te kunnen optimaliseren zijn er mogelijke opties verkend, waarbij er dieper op het concept *third place* in is gegaan. Dit concept wordt namelijk, binnen de gestelde kaders, als de beste optie geacht om ateliers een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad. Aangezien het atelierbeleid door middel van een participatieproces tot stand is gekomen en een *third place* ook via een samenwerkingsproces tot stand komt, is er eveneens literatuuronderzoek gedaan naar burger- en overheidsparticipatie. De vorm van participatie is namelijk afhankelijk van het feit of dat er sprake is van een burger- of overheidsinitiatief (in hoofdstuk 4 wordt dit nader toegelicht). Om daarnaast de rol en het handelen van de gemeente Nijmegen te kunnen bepalen, zijn de mogelijke rollen en bestuursstijlen ten aanzien van een participatieproces in kaart gebracht. Tot slot zijn de succes- en faalfactoren, die van invloed op een participatieproces kunnen zijn, behandeld. In de tweede fase van dit onderzoek heeft er een case selectie plaatsgevonden. Deze criteria zijn op basis van de literatuurstudie en de operationalisatie tot stand gekomen. Op basis hiervan zijn er zeven verschillende criteria ontwikkeld, die ertoe hebben geleid dat er in totaal eveneens zeven verschillende casussen zijn geselecteerd. Vervolgens zijn er 14 diepte-interviews met de initiatiefnemers en de betrokken ambtenaren van mogelijke *third places* afgenomen. In de laatste fase van dit onderzoek zijn de verwerkte gegevens geanalyseerd en is er een *best practice* ten aanzien van gemeentelijk sturen en handelen beschreven.

Om tot een *best practice* te kunnen komen is er in de analyse van de resultaten allereerst beschreven waar de aantrekkelijkheid van de stad volgens de respondenten daadwerkelijk uit bestaat. Daarnaast is er geanalyseerd welke rol kunst & cultuur, met de nadruk op ateliers, daarin speelt. Volgens de respondenten speelt kunst & cultuur daarin een zeer belangrijke rol en worden voornamelijk sociale en economische waarden en effecten herkend. Vervolgens is er dieper ingegaan op de karakteristieken van een *third place*. Duidelijk wordt dat multifunctionaliteit hierin een zeer belangrijke herkenpunt is. Deze uit zich in wonen, werken en ontspannen. Hierna is uitgebreid aandacht besteed aan de vorm van participatie, gelet op de ontwikkeling van de *third place* en het moment waarop de betreffende gemeentes betrokken zijn geraakt in het participatieproces. Met betrekking tot de motieven waarop een gemeente aanhaakt bij het proces valt heel duidelijk te concluderen dat het hier voornamelijk om morele en inhoudelijke motieven blijkt te gaan. Het moment waarop een gemeente aanhaakt blijkt namelijk voor een groot deel vanaf de start van het initiatief te zijn. Het gaat hierbij dan om de zogeheten agendavormingsfase. Deze gemeentes hebben allemaal een bepaalde rol inclusief bestuursstijl gedurende het participatieproces over de ontwikkeling van de *third place* op zich genomen. In ieder geval wordt erg duidelijk dat de betreffende gemeentes niet enkel en alleen één rol en

één bestuursstijl op zich hebben genomen. De meest succesvolle rollen die in de praktijk naar voren zijn gekomen zijn de faciliterende en stimulerende rol. Met betrekking tot de bestuursstijl gaat het voornamelijk om vier verschillende stijlen. In de beginfase van het initiatief is met name een consultatieve en samenwerkende stijl gehanteerd. In de uitvoeringsfase zijn de gemeentes overgegaan op een andere bestuursstijl. Hierbij gaat het om een meer delegerende en faciliterende stijl. Tot slot zijn de meest relevante succes- en faalfactoren, die gedurende een participatieproces van invloed kunnen zijn, in kaart gebracht. In de empirie zijn zowel succes- als faalfactoren herkend die het proces hebben gevormd. Enerzijds gaat het voornamelijk om succesfactoren als context, openheid, debat en middelen. Anderzijds zijn bureaucratie, kostbaarheid en tijdrovende processen als grootste faalfactoren ervaren.

Uit het onderzoek is eveneens naar voren gekomen dat voorbeelden uit de praktijk de gemeente Nijmegen kan helpen bij de wijze waarop ateliers een bijdrage kunnen leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad. Wanneer ateliers onderdeel gaan vormen van een *third place*, liggen hier kansen welke benut kunnen worden. Om dit te realiseren moet hier op de juiste manier mee om worden gegaan. Dit uit zich in een vorm van gemeentelijke betrokkenheid. De verschillende fasen, inclusief de rol en bestuursstijl die hier inherent aan verbonden zijn, zijn hierbij van groot belang. Tot slot kunnen succesfactoren het proces positief beïnvloeden en deze moeten daarom dan ook aan de voorkant van het proces kenbaar zijn gemaakt. Faalfactoren moeten daarentegen juist worden voorkomen en dienen aan de voorkant van het proces getackeld te worden.

Op basis van dit onderzoek zijn er een viertal aanbevelingen naar voren gekomen. Op deze manier is er getracht invulling te geven aan een *best practice* over de wijze waarop de gemeente Nijmegen in de toekomst moet sturen en handelen om ateliers een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad Nijmegen. Deze aanbevelingen worden in paragraaf 7.2 nader uitgewerkt. In ieder geval kan worden aangegeven dat het hier gaat om een gemeentelijke betrokkenheid in de agendavormingsfase. In de beginfase is een stimulerende en meer faciliterende rol gewenst, waarbij een samenwerkende en consultatieve bestuursstijl gehanteerd dient te worden. In de uitvoerende fase is vervolgens een meer delegerende/faciliterende stijl gewenst. Tot slot is het voor de gemeente Nijmegen van belang om in de toekomst de focus te leggen op de omgang met de bureaucratie en tijdrovende processen en tegelijkertijd gebruik te maken van interne kennis en expertise.

Voorwoord	- 3 -
Samenvatting	- 4 -
Lijst met belangrijkste begrippen en afkortingen	- 8 -
1. Nijmegen als aantrekkelijke stad	- 9 -
1.1 Probleemschets en probleemstelling van het onderzoek	- 9 -
1.2 Relevantie van het onderzoek	- 11 -
1.3 De werkwijze	- 12 -
1.4 Leeswijzer	- 12 -
2. Het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen	- 14 -
2.1 Uitgangspunten voor de periode 2016-2024	- 14 -
2.2 Aandachtspunten kunst- en cultuurbeleid	- 15 -
3. Kunst & cultuur in optima forma	- 16 -
3.1 De waarden en effecten van kunst & cultuur.....	- 16 -
3.1.1 Cognitieve waarden en effecten	- 16 -
3.1.2 Gezondheidswaarden en effecten	- 17 -
3.1.3 Economische waarden en effecten.....	- 17 -
3.1.4 Sociale waarden en effecten.....	- 18 -
3.1.5 Samenvatting: waarden en effecten van kunst & cultuur	- 19 -
3.1.6 Richting een sociale meerwaarde.....	- 19 -
3.2 Third place	- 20 -
3.2.1 De opkomst van een third place	- 21 -
3.2.2 Het belang van een third place	- 21 -
3.2.3 Karakteristieken van een third place	- 22 -
3.2.4 Samenvatting third place	- 24 -
4. De rol van de overheid in een participatieproces	- 25 -
4.1 Motieven om te participeren	- 25 -
4.2 Het moment van gemeentelijke participatie.....	- 26 -
4.3 De rol van de overheid in burgerparticipatie	- 26 -
4.3.1 De participatieladder	- 27 -
4.4 Overheidsparticipatie	- 29 -
4.4.1 De overheidsparticipatieladder	- 29 -
4.4.2 Mogelijke bestuursstijlen van de overheid.....	- 30 -
4.4.3 De matrix: vormen, stijlen en rollen gecombineerd	- 31 -

4.5	Succes- en faalfactoren gedurende het participatieproces	- 32 -
4.5.1	Succesfactoren gedurende het participatieproces	- 32 -
4.5.2	Faalfactoren gedurende het participatieproces	- 33 -
4.6	Conceptueel model.....	- 35 -
4.6.1	Toelichting conceptueel model.....	- 35 -
5.	Methoden en technieken	- 36 -
5.1	Type onderzoek	- 36 -
5.1.1	De kwalitatieve aanpak.....	- 36 -
5.2	De case selectie	- 38 -
5.2.1	De selectiecriteria	- 38 -
5.2.2	De voorbeelden uit de praktijk	- 40 -
5.3	Operationalisatie	- 43 -
5.3.1	Het operationalisatie schema	- 43 -
5.4	De validiteit, betrouwbaarheid, problemen en beperkingen van het onderzoek	- 43 -
5.4.1	Betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek	- 43 -
5.4.2	Beperkingen van het onderzoek	- 44 -
6.	De bevindingen uit de praktijk	- 45 -
6.1	Place to be	- 45 -
6.2	De third place in haar puurste vorm.....	- 46 -
6.3	Gemeentelijke betrokkenheid	- 47 -
6.4	Meest effectieve manier van besturen	- 49 -
6.5	Succes- en faalfactoren in de praktijk.....	- 52 -
7.	Conclusie & Aanbevelingen	- 54 -
7.1	Conclusie.....	- 54 -
7.2	Aanbevelingen: the best way to act	- 56 -
7.3	Reflectie op het onderzoek.....	- 59 -
8.	Referenties.....	- 60 -
9.	Bijlagen.....	- 63 -
9.1	Beleidskader: kunst- en cultuurbeleid	- 63 -
9.2	Het operationalisatie schema	- 68 -
9.3	Topiclijst gemeente	- 74 -
9.4	Topiclijst initiatiefnemer.....	- 76 -

Lijst met belangrijkste begrippen en afkortingen

Atelierbeleid	Het beleidskader geeft een set uitgangspunten. Deze uitgangspunten geven de kaders op hoofdlijnen aan. Hiermee wordt duidelijk wat de gemeente beoogt te bereiken met de ateliers
Bestuursstijlen	Verschillende stijlen van sturen die inherent verbonden zijn aan de (overheids)participatieladder
Burgerparticipatie	Het vroegtijdig betrekken van betrokken actoren bij de vorming van projecten en/of beleid, waarbij op een open manier en op basis van gelijkwaardigheid en onderling gesprek problemen in kaart worden gebracht en oplossingen worden verkend die van invloed zijn op het uiteindelijke besluit
BIS	Culturele Basisinfrastructuur
OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Overheidsparticipatie	Burgers zetten zich actief in voor de maatschappij en de overheid moet hier vervolgens een rol bij aannemen
Participatieladder	Toont verschillende manieren van publieke participatie
SCP	Sociaal Cultureel Planbureau
Third Place	Multifunctionele plek in de stad waar je optimaal kunt verblijven, waar je kunt werken en ontmoeten en waar een gevoel van trots heerst. Deze plek heeft een hoge belevingswaarde, authenticiteit is een kernwaarde, er heerst een <i>open minded</i> werkwijze, er bestaan mogelijkheden tot innovatie en samenwerken en de locatie is gericht op meerdere doelgroepen.
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

1. Nijmegen als aantrekkelijke stad

Nijmegen is, volgens de cultuurkaart van Nederland, één van de grootste culturele steden van Oost-Nederland (Marlet, Poort, Ponds & van Woerkens, 2012). Nijmegen beschikt over een unieke en interessante culturele basisinfrastructuur. Het gaat hierbij onder andere om de aan het Keizer Karelplein gelegen De Vereeniging, Doornroosje en LUX, wat bekend staat als het grootste filmhuis van het land (gemeente Nijmegen, 2012).

Wanneer de periode tot aan 2040 in beeld wordt gebracht, wordt volgens het Planbureau voor de Leefomgeving duidelijk dat de prognose bestaat dat de gemeente Nijmegen naar ruim 190.00 inwoners zal groeien. De gemeente Nijmegen heeft daarom de intentie om voor zowel de huidige als de nieuwe inwoners van Nijmegen een aantrekkelijke stad te zijn en te blijven (Gemeente Nijmegen, 2012). Het atelierbeleid, als onderdeel van het kunst- en cultuurbeleid, vormt hier een belangrijk onderdeel van. Volgens de gemeente Den Helder (2009) dragen ateliers namelijk bij, mits deze op de juiste manier in worden gezet, aan de levendigheid en uitstraling van de stad. Ze bezorgen de stad creativiteit en hebben een grote mate van aantrekkingskracht.

Momenteel wordt duidelijk dat er grote knelpunten ontstaan over de doorstroom op de ateliermarkt. Mede doordat kunst & cultuur als wezenlijk onderdeel van de aantrekkelijkheid van een stad wordt geacht, heeft de gemeente Nijmegen de ambitie om leegstaande panden in de stad te laten gebruiken door onder andere kunstenaars, verschillende culturele organisaties en initiatieven. Het atelierbeleid moet hier vorm aan geven. Daarnaast wil de gemeente Nijmegen (2015) zich bij leegstaande gebouwen en nieuwe kansen en ontwikkelingen in de stad zichzelf inspannen om zich op een correcte en juiste manier in te zetten voor (tijdelijke) culturele uitingen. Dit betekent dat de gemeente Nijmegen zowel letterlijk als figuurlijk meer ruimte wil bieden aan de ontwikkeling van de stad. De overtuiging bestaat dat investeren in kunst & cultuur, en daarmee in de creativiteit van een stad, loont. Er wordt over het algemeen aangenomen dat de creatieve bedrijvigheid de culturele en creatieve positie van een stad verbeterd.

1.1 Probleemschets en probleemstelling van het onderzoek

Uit bovenstaande wordt duidelijk dat de gemeente Nijmegen via haar atelierbeleid een consequente en eenduidige koers beoogd te bieden aan zowel de kunstenaars als de creatieve sector (Gemeente Nijmegen, 2015). Uit het huidig beleid wordt geconstateerd dat een *ad hoc* werkwijze, waarin de beschikbaarheid en het aanbod van maatschappelijk vastgoed bepalend is geweest, onvoldoende blijkt te werken. Om de knelpunten waar momenteel tegenaan wordt gelopen op te kunnen lossen, is er meer structuur en houvast nodig. Er moet een duidelijke basis komen te liggen waaronder iedere omstandigheid op teruggevallen kan worden.

Het gaat echter niet enkel en alleen om de realisatie van kunst & cultuur en de continuerende doorstroom van talentvolle kunstenaars. Het is volgens de gemeente Nijmegen daarnaast eveneens van belang om kunst & cultuur, met in dit geval de nadruk op ateliers, een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad. Er wordt zelf al gesproken over het inspelen op nieuwe kansen en ontwikkelingen. Dit betekent dat, naast het beoogde doel van het atelierbeleid, het gaat om de vraag welke rol de gemeente Nijmegen gedurende dit proces op zich moet nemen om die doelstelling te realiseren. Gezien het feit de gemeente Nijmegen zich op een correcte en juiste manier in wil spannen zodat (tijdelijke) culturele uitingen gerealiseerd kunnen worden is het van belang om hierop te sturen en te handelen.

Dit betekent concreet dat de gemeente Nijmegen momenteel met twee vraagstellingen te maken heeft. Enerzijds is gemeente Nijmegen onvoldoende op de hoogte in hoeverre het atelierbeleid een positieve bijdrage kan leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad. Daarvoor bestaat er behoefte aan inzicht in de waarden en effecten die door de aanwezigheid van kunst & cultuur (waaronder ateliers) teweeg worden gebracht. Anderzijds is de gemeente Nijmegen onbekend met de wijze waarop die positieve bijdrage van het atelierbeleid aan de aantrekkelijkheid van de stad daadwerkelijk geoptimaliseerd kan worden en hoe de gemeente Nijmegen gedurende dit proces daarop moet sturen en handelen.

Het doel van dit onderzoek is om op zoek te gaan naar de rol van de gemeente Nijmegen in de wijze waarop het atelierbeleid een positieve bijdrage kan leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad. Op welke wijze moet hierop worden gestuurd en hoe moet er door de gemeente Nijmegen worden gehandeld? Op basis van de inzichten die tijdens het onderzoek naar voren komen worden er aanbevelingen uitgebracht over een *best practice* rol die de gemeente op zich kan nemen. De centrale vraag van dit onderzoek is: *op welke wijze moet de gemeente Nijmegen sturen en handelen om het atelierbeleid een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad Nijmegen?* Om de centrale vraag van dit onderzoek te beantwoorden zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

1. Op welke wijze wordt het kunst- en cultuurbeleid in Nederland en in het bijzonder het atelierbeleid in Nijmegen op dit moment vormgegeven?

De eerste deelvraag gaat in op de wijze waarop het kunst- en cultuurbeleid in Nederland op dit moment wordt vormgegeven. Hierbij wordt literatuuronderzoek gedaan naar het kunst- en cultuurbeleid op rijks-, provinciaal- en gemeentelijk niveau. Tot slot wordt het atelierbeleid van gemeente Nijmegen nader verkend. Dit levert inzicht in de richtlijnen, thema's en uitgangspunten die momenteel in de verschillende beleidsdocumenten worden gehanteerd.

2. Welke waardevolle bijdragen worden ten aanzien van de aantrekkelijkheid van de stad teweeggebracht door de aanwezigheid van kunst & cultuur?

Voordat kan worden bepaald in hoeverre het atelierbeleid een positieve bijdrage kan leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad, is er allereerst inzicht nodig in wat de aanwezigheid van kunst & cultuur überhaupt teweeg brengt. Deze waarden en effecten worden nader verkend en hebben betrekking op het individu en de maatschappij in haar geheel. Er wordt getracht een onderscheid te maken in de verschillende waarden en effecten, zodat inzichtelijk wordt gemaakt wat de aanwezigheid van kunst & cultuur daadwerkelijk doet met de aantrekkelijkheid van een stad.

3. Op welke wijze kunnen de door kunst & cultuur teweeggebrachte waarden en effecten worden geoptimaliseerd?

Wanneer de mogelijke waarden en effecten, die door kunst & cultuur teweeg worden gebracht, inzichtelijk zijn gemaakt, is het van belang om de wijze waarop deze waarden en effecten geoptimaliseerd kunnen worden nader te verkennen. De vraag die daarbij centraal staat gaat in op de rol die een *third place* binnen dit proces kan betekenen.

4. Wat is de rol van de overheid in een participatieproces?

Een samenwerking tussen de overheid en de burger is tegenwoordig niet meer weg te denken en vormt vaak het proces betreffende de ontwikkeling van beleid of een project. Ook de gemeente Nijmegen heeft in samenwerking met kunstenaars het atelierbeleid 2016-2024 vormgegeven. Met betrekking tot dit onderzoek bestaat de vraag op welke manier deze vormen van participatie een rol kunnen spelen in het leveren van een bijdrage van het atelierbeleid aan de aantrekkelijkheid van de stad. Daarnaast gaat het om de vraag welke rol de gemeente Nijmegen hier voornamelijk in moet bekleden. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is de volgende deelvraag van belang.

5. Welke vormen en bijbehorende bestuursstijlen bestaan er ten aanzien van een participatieproces?

Aangezien een participatief traject van belang wordt geacht in de ontwikkeling van een *third place*, is het een vereiste om te onderzoeken welke vormen en bijbehorende bestuursstijlen er ten aanzien van een participatieproces bestaan. Op basis van deze vormen en rolverdeling kunnen de factoren, die op een participatieproces van invloed zijn, inzichtelijk worden gemaakt.

6. Welke factoren spelen een rol gedurende het participatieproces?

Om het participatieproces succesvol te laten verlopen is het nadrukkelijk een vereiste om inzichtelijk te maken welke factoren van invloed zijn in het al dan wel of niet slagen van een participatieproces. Hierbij wordt er onderzoek gedaan naar wat er vanuit de betrokken actoren en de overheid van belang wordt geacht om succesvol op zoek te gaan naar het bereiken van de beoogde doelstelling.

7. Hoe heeft het proces gelet op de vormen, bijbehorende rollen en factoren ten aanzien van burger- en overheidsparticipatie er tijdens de ontwikkeling van *third places* in de praktijk uit gezien en op welke wijze heeft de betreffende gemeente binnen dit proces gestuurd en gehandeld?

Om de mogelijke vormen, bijbehorende rollen en factoren die van invloed zijn ten aanzien van burger- en overheidsparticipatie in kaart te brengen, is het van belang om in de praktijk op zoek te gaan naar voorbeelden van *third places*. Daarnaast is het van belang om te onderzoeken op welke wijze deze *third places* tot stand zijn gekomen en welke rol de betreffende gemeente daarin heeft gespeeld.

8. Welke aanbevelingen levert het empirisch onderzoek met betrekking tot de manier waarop de toekomst vorm moet worden gegeven om het atelierbeleid van gemeente Nijmegen een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad?

Het empirisch onderzoek levert advies over de wijze waarop de gemeente Nijmegen moet sturen en handelen om in de toekomst het atelierbeleid op positieve wijze een bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad. Dit proces moet worden vormgegeven en de dialoog met de betrokken actoren speelt hierin een belangrijke rol. Uiteindelijk moet dit resulteren in een *best practice*.

1.2 Relevantie van het onderzoek

In het vervolg wordt de relevantie van het onderzoek uiteengezet. Hierbij wordt er een onderscheid gemaakt tussen de wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie.

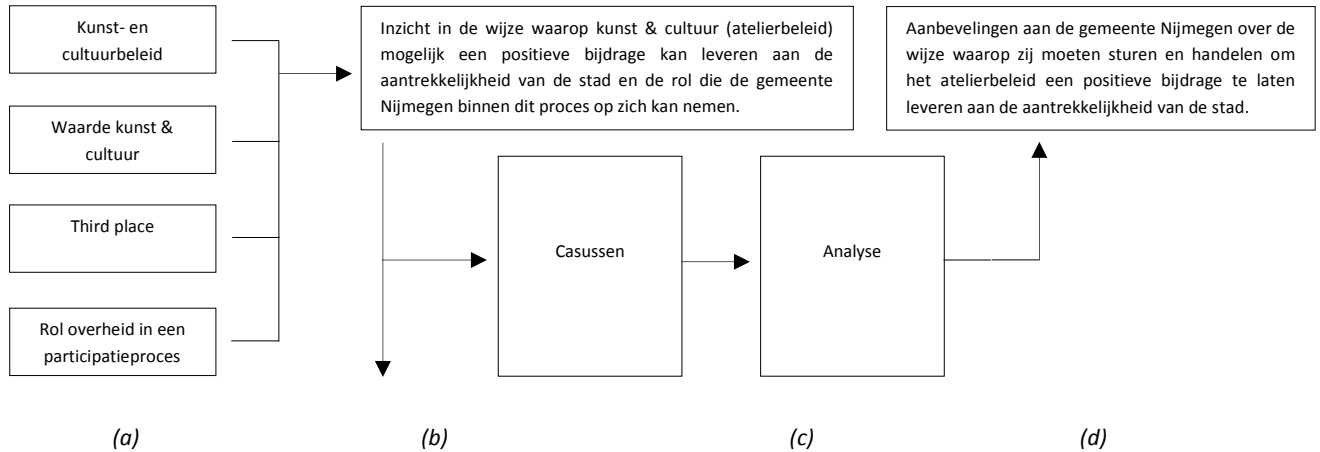
Er blijken al meerdere onderzoeken uit te zijn gevoerd naar het vergroten van de aantrekkelijkheid van de stad, maar er is tot op heden nog geen onderzoek uitgevoerd naar de wijze waarop specifiek het atelierbeleid hier een positieve bijdrage aan kan leveren. De wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek bestaat dan ook uit leggen van de verbinding tussen kunst & cultuur (lees ateliers) en de aantrekkelijkheid van een stad. Met dit onderzoek kan er namelijk een koppeling worden gemaakt tussen de invloeden van kunst & cultuur (in het bijzonder ateliers), de aantrekkelijkheid van een stad en de wijze waarop dit door de overheid gestuurd kan worden om het beoogde resultaat te realiseren. Vooralsnog komt bestaande wetenschappelijke kennis tekort over de wijze waarop de gemeente moet sturen en handelen om kunst & cultuur, en in het bijzonder ateliers, een positieve bijdrage te kunnen laten leveren aan de aantrekkelijkheid van een stad.

Naast de wetenschappelijke relevantie heeft dit onderzoek ook een maatschappelijke relevantie. Dit onderzoek levert namelijk een bijdrage aan de oplossing van een actueel maatschappelijk probleem. De primaire doelstelling van het atelierbeleid is bekend en gaat om het faciliteren van kunstenaars. Dit wordt vormgegeven door middel van drie pijlers: continuïteit, doorstroom en betaalbaarheid. Daarnaast is de gemeente Nijmegen momenteel op zoek naar de wijze waarop het atelierbeleid van meerwaarde kan zijn voor de stad (secundaire doelstelling). Door middel van dit onderzoek wordt er getracht inzicht te verschaffen in de mogelijkheid waarop dit gerealiseerd kan worden. Tevens bestaat er de mogelijkheid tot het uitbrengen van advies (*best practice*) over de wijze waarop de gemeente Nijmegen in de toekomst moet sturen en handelen.

Tot slot is de sociaal-maatschappelijke relevantie ook van belang. Door middel van dit onderzoek bestaat er namelijk de kans op het realiseren van positieve effecten voor zowel de inwoners van de stad Nijmegen als de kunstenaars zelf. Wanneer het atelierbeleid daadwerkelijk een positieve bijdrage kan leveren, in welke vorm dan ook, kan de stad Nijmegen aantrekkelijker worden en biedt dit meer uitdagingen voor de kunst- en culturele sector. Dit kan op haar beurt ook weer leiden tot uitdagingen in andere sectoren.

1.3 De werkwijze

In dit onderzoek wordt getracht antwoord te geven op de verschillende deelvragen, waardoor er de mogelijkheid bestaat tot het beantwoorden van de hoofdvraag. Zie *figuur 1* voor een schematische weergave van alle stappen die gedurende dit onderzoek worden doorlopen.

Figuur 1 Onderzoeksmodel (Verschuren & Doorewaard, 2007)

Volgens Verschuren & Doorewaard (2007) is het allereerst van belang om het doel van het onderzoek in een korte beschrijving te weergeven. Binnen dit onderzoek is er sprake van het uitbrengen van advies aan de gemeente Nijmegen over de wijze waarop het atelierbeleid een positieve bijdrage kan leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad. Het advies uit zich in de wijze waarop de gemeente Nijmegen hierop kan sturen en moet handelen. Daarnaast is het voor de gemeente Nijmegen van belang om aanbevelingen te ontvangen over de rol die zij binnen dit proces op zich moeten nemen om dit succesvol te laten verlopen. Het theoretisch kader van dit onderzoek moet zodoende passen bij én geschikt zijn voor wetenschappelijk onderzoek. In een wetenschappelijk onderzoek wordt er tot een theoretisch kader gekomen door middel van deskresearch (a). Dit bestaat uit het bestuderen van relevante literatuur. Dit levert vervolgens een conceptueel model wat het startpunt vormt voor het empirisch onderzoek (b). Het empirisch onderzoek bestaat binnen dit onderzoek uit het verzamelen van data over de wijze waarop verschillende gemeentes in de praktijk hebben gestuurd en gehandeld. De data wordt verzameld door middel van het bestuderen van meerdere casussen die zijn gericht op een vergelijkbare situatie. Tot slot wordt aan de hand van een vergelijking van de analyseresultaten (c) aanbevelingen (d) uitgebracht (*best practice*) over de wijze waarop de gemeente Nijmegen de doelstelling van dit onderzoek kan realiseren (Verschuren & Doorewaard, 2007).

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk twee start met een beschrijving van de uitgangspunten van het atelierbeleid voor de periode 2016-2024. In paragraaf twee wordt er in het kort ingegaan op de aandachtspunten van het kunst- en cultuurbeleid, omdat deze mee worden genomen in de wijze waarop hoofdstuk drie wordt vormgegeven.

Hoofdstuk drie vormt het eerste deel van het theoretisch kader en bestaat uit een tweetal onderdelen. Allereerst wordt in paragraaf 3.1 ingegaan op de waarden en effecten van kunst & cultuur. Deze waardevolle bijdragen bestaan binnen dit onderzoek uit cognitieve, gezondheids-, economische en sociale waarden en effecten waarbij de nadruk op de sociale component wordt gelegd. Vervolgens wordt in paragraaf 3.2 '*third place*' ingegaan op de wijze waarop deze waardevolle bijdrage (sociale component) ten aanzien van de aantrekkelijkheid van de stad kan worden geoptimaliseerd.

In hoofdstuk vier komt het tweede deel van theoretisch kader van dit onderzoek aan bod en dit onderdeel bestaat eveneens uit een tweetal onderdelen. Er wordt namelijk een onderscheid gemaakt in de rol van de overheid in burgerparticipatie (paragraaf 4.3) en de rol van de overheid in overheidsparticipatie (paragraaf 4.4). Daarnaast worden in dit hoofdstuk de succes- en faalfactoren ten aanzien van een participatieproces behandeld. Dit geeft een overzicht van de factoren die mogelijk van invloed kunnen zijn op een samenwerking tussen de burger en de gemeente.

Na het theoretisch kader wordt in hoofdstuk vijf aandacht besteed aan de methoden en technieken van dit onderzoek. Hier wordt de methodologische verantwoording van dit onderzoek besproken en beargumenteerd. Er is voor gekozen om te beginnen met het type onderzoek om vervolgens de case selectie van dit onderzoek te bespreken. Paragraaf drie besteed aandacht aan de operationalisatie van het onderzoek, wat uiteindelijk in een overzichtelijk operationalisatie schema wordt weergegeven (zie bijlage 9.2). Het hoofdstuk wordt afgesloten met de betrouwbaarheid, validiteit en beperkingen van het onderzoek.

In hoofdstuk zes worden de resultaten en analyse van het empirisch onderzoek behandeld. Er wordt ingegaan op het belang van kunst & cultuur en in hoeverre de respondenten dit noodzakelijk achten voor de aantrekkelijkheid van de stad. Paragraaf twee gaat uitgebreid in op de karakteristieken van de *third place*, terwijl er in paragraaf drie aandacht wordt besteed aan de vorm en het moment van gemeentelijke betrokkenheid ten aanzien van de ontwikkeling van een *third place*. In de daaropvolgende paragraaf (6.4), wordt er dieper op de bestuursstijl van de gemeente ingegaan en wordt er geanalyseerd hoe zich dit naar de praktijk heeft vertaald. De afsluitende paragraaf schenkt aandacht aan zowel de succes- als faalfactoren die gedurende het participatieproces van invloed zijn geweest op de totstandkoming van de *third place*.

Na het behandelen van de resultaten en analyse van het empirisch onderzoek, worden in hoofdstuk zeven de conclusie en aanbevelingen van het onderzoek behandeld en beschreven. In de conclusie worden de verschillende deelvragen van dit onderzoek beantwoord. In paragraaf 7.2 worden de aanbevelingen beschreven. Hier komen de verschillende conclusies nogmaals in het kort aan bod om vervolgens in te gaan op de betreffende aanbeveling en hoe dit door de gemeente Nijmegen naar de praktijk moet worden vertaald. Tot slot wordt er in paragraaf 7.3 kritisch gereflecteerd op het onderzoek.

2. Het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen

In dit hoofdstuk wordt getracht antwoord te geven op deelvraag 1 *‘Op welke wijze wordt het kunst- en cultuurbeleid in Nederland en in het bijzonder het atelierbeleid in Nijmegen op dit moment vormgegeven?’*. Voor het kunst- en cultuurbeleid van de Rijksoverheid, de provincie Gelderland en de gemeente Nijmegen wordt verwezen naar bijlage 1. In dit hoofdstuk wordt de focus op het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen gelegd. Het atelierbeleid is onderdeel van het kunst- en cultuurbeleid en een bestudering van hiervan wordt als noodzakelijk voor dit onderzoek geacht. Aan de hand van de nota *Atelierbeleid Nijmegen 2016-2024* zal hier verder op in worden gegaan. Dit kader geeft de beleidsuitgangspunten voor de komende jaren weer.

2.1 Uitgangspunten voor de periode 2016-2024

In deze paragraaf wordt het beleidskader van het atelierbeleid behandeld. De beleidsuitgangspunten van dit beleidskader bieden handvaten voor de komende jaren. De gemeente Nijmegen is vormgever en daarmee hoofdverantwoordelijk voor de (her)ontwikkeling van de stad. Bij deze herontwikkeling is er onder andere naar mogelijkheden voor ateliers gezocht. Bij de vaststelling van de cultuurvisie is afgesproken dat het atelierbeleid wordt ontwikkeld. De uitgangspunten van de cultuurvisie hebben de basis gevormd voor de mogelijkheden van ateliers in Nijmegen (Gemeente Nijmegen, 2016).

Het atelierbeleid is bedoeld voor de kunstenaar in Nijmegen. Om de vraag naar ateliers in Nijmegen in kaart te brengen is er via een participatietraject input opgehaald. Op basis van de georganiseerde bijeenkomsten en verdiepende gesprekken zijn de behoeftes en knelpunten inzichtelijk gemaakt. Dit heeft er toe geleid dat het atelierbeleid momenteel uit drie verschillende aandachtspunten bestaat. Het gaat hierbij om continuïteit, betaalbaarheid en doorstroom. Deze punten vormen de basis in de koers en visie van het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen. In het vervolg worden de drie pijlers beschreven die de uitgangspunten voor de periode 2016-2024 weergeven (Gemeente Nijmegen, 2016).

De eerste pijler van het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen is continuïteit. Kunstenaars vormen ongeveer 0,5% van de totale bevolking in Nijmegen, wat neerkomt op ongeveer 850 kunstenaars. Volgens Suto (1999), conservator Moderne en Hedendaagse kunst, moet een gemeente die een gestructureerd en serieus atelierbeleid wilt voeren in ieder geval een vijfde deel van de kunstenaars binnen de gemeente laten beschikken over een atelier. In Nijmegen komt dit neer op ten minste 170 gesubsidieerde ateliers (0,1% van het inwoneraantal). Wanneer je spreekt van continuïteit is het volgens gemeente Nijmegen (2016) van belang om permanente ateliers aan te bieden. Dit is daarom ook de kern van het atelierbeleid. Gemeente Nijmegen heeft de intentie om het huidige aanbod van permanente atelierpanden te vergroten, door panden die momenteel tijdelijk in beheer zijn een permanente status te gaan geven. Het streven bestaat dat 75% van het gesubsidieerd atelieraanbod (semi-) permanent wordt.

De tweede pijler van het atelierbeleid van gemeente Nijmegen is doorstroom. Het geeft hiermee invulling aan het thema betere doorstroming op de markt van het gemeentelijk kunst- en cultuurbeleid. De gemeente heeft niet de middelen om iedere kunstenaar een atelier te bieden en is dus genooddaakt om keuzes te maken. Wel heeft de gemeente Nijmegen de ambitie om startende kunstenaars hun carrière een extra stimulans te geven. Op het moment dat doorstroming wordt gerealiseerd, bestaat de mogelijkheid om meer ateliers beschikbaar te stellen voor aanstormend cultureel talent. Daarnaast bestaat er ook de ambitie om te gaan experimenteren met een culturele hotspot (Gemeente Nijmegen, 2016).

De derde en tevens laatste pijler van het atelierbeleid van gemeente Nijmegen is betaalbaarheid. Wil een atelier voor een kunstenaar, en dan expliciet voor een startende kunstenaar, zowel interessant als aantrekkelijk blijven dan moet deze eveneens betaalbaar zijn. Om die reden hanteert de gemeente Nijmegen een ondergrens van €25 per m² per jaar. De bovengrens ligt op €60 per m² per jaar. De intentie bestaat om verschillende typen kunst en kunstenaars te huisvesten. Dit betekent dat de gemeente zich niet alleen beperkt tot goedkope ateliers op de rafelranden van de stad, maar dat er ook aandacht wordt besteed aan de binnenstad van Nijmegen (Gemeente Nijmegen, 2016).

2.2 Aandachtspunten kunst- en cultuurbeleid

In bijlage 1 'Beleidskader: kunst- en cultuurbeleid' is het beleidskader geschetst van hetgeen de verschillende beleidsstukken in de toekomst beogen te bereiken. Dit overzicht van uitgangspunten en thema's wordt meegenomen in de wijze waarop de waarden en effecten van kunst & cultuur, met de nadruk op ateliers, geoptimaliseerd kunnen worden. Om die reden wordt in deze paragraaf een helder overzicht van de overeenkomsten gegeven die in de verschillende beleidsdocumenten zijn geanalyseerd. Het gaat om het kunst- en cultuurbeleid van de Rijksoverheid, het provinciaal en het gemeentelijk kunst- en cultuurbeleid.

Zowel in het kunst- en cultuurbeleid van de Rijksoverheid als in het kunst- en cultuurbeleid van de provincie en de gemeente wordt de nadruk gelegd op het realiseren van een intensieve samenwerking. Deze intensieve samenwerking tussen bijvoorbeeld kunstenaars en overige culturele organisaties moet leiden tot een breed cultureel aanbod. Een stad met een sterke culturele infrastructuur kan leiden tot een hogere beoordeling ten aanzien van de aantrekkelijkheid van een stad. De Rijksoverheid en de provincie Gelderland zetten beiden nadrukkelijk in op het thema kwaliteit. Volgens de beleidsstukken moeten burgers in de stad kunnen genieten van kunst & cultuur en de kwaliteit van het aanbod speelt hierin een grote rol. Naast kwaliteit vormen innovatie en profilering ook een gezamenlijk aandachtspunt. Er moet sprake zijn van een *open minded* werkwijze en er moet ruimte worden geboden om buiten de gestelde kaders te kunnen handelen. Dit levert vernieuwing en verwondering, wat tevens een bijdrage kan leveren aan de kwaliteit van het cultureel aanbod.

Ondernemerschap wordt in de verschillende beleidsstukken omschreven als een belangrijk thema voor de ontwikkeling van kunstenaars en culturele instellingen. Ondernemerschap wordt gezien als de sleutel tot succes en is bepalend voor het kunnen 'overleven' in de culturele sector. Naast ondernemerschap wordt er ook gesproken over talent. Talent zorgt in de optiek van de overheid voor een krachtige en dynamische culturele sector en het is belangrijk dat deze doelgroep wordt gestimuleerd. Tot slot wordt er binnen het gemeentelijk kunst- en cultuurbeleid en het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen ingezet op een betere doorstroom op de markt. Dit betekent dat leegstaande panden en rafelranden door kunstenaars en culturele organisaties in gebruik genomen moeten worden.

In paragraaf 2.1 is bij de tweede pijler duidelijk geworden dat er de ambitie bestaat om te gaan experimenteren met een culturele hotspot. Daarnaast komt uit de analyse van de verschillende beleidsdocumenten naar voren dat in het bijzonder termen als samenwerking, kwaliteit, talent, innovatie en profilering van belang worden geacht. Door deze vaststelling zullen deze begrippen binnen dit onderzoek daarom dan ook een grote rol gaan spelen in de wijze waarop de waarden en effecten, die door de aanwezigheid van kunst & cultuur teweeg worden gebracht, geoptimaliseerd kunnen worden. Dit betekent tegelijkertijd dat deze begrippen van belang zijn in het advies richting de gemeente Nijmegen.

3. Kunst & cultuur in optima forma

In dit hoofdstuk komt het eerste deel van het theoretisch kader aan bod. In dit gedeelte wordt antwoord gegeven op deelvraag twee en deelvraag drie (zie paragraaf 1.1). Daartoe wordt er literatuuronderzoek gedaan naar de waarden en effecten die kunst & cultuur teweeg kunnen brengen ten aanzien van de aantrekkelijkheid van een stad. Vervolgens wordt bepaald en onderbouwd op welke waarden en effecten er binnen dit onderzoek specifiek de nadruk wordt gelegd. Dit biedt de mogelijkheid om een vervolg te kunnen geven aan de wijze waarop deze gekozen waarden en effecten geoptimaliseerd kunnen worden. Hierbij zullen de eerder besproken constatering, begrippen en aandachtspunten uit de verschillende beleidsdocumenten als leidraad dienen. Dit betekent dat het eerste deel van dit theoretisch kader de nadruk legt op de meerwaarde van het atelierbeleid voor de aantrekkelijkheid van de stad. De rol die de gemeente Nijmegen vervolgens binnen dit proces op zich kan nemen wordt in het tweede deel van dit theoretisch kader behandeld.

3.1 De waarden en effecten van kunst & cultuur

Met betrekking tot het doel van dit onderzoek is het van belang om inzicht te verkrijgen in wat kunst & cultuur in het algemeen te bieden heeft aan de aantrekkelijkheid van de stad. Het gaat per definitie om de waarden en effecten die door de aanwezigheid van kunst & cultuur teweeg worden gebracht. Er wordt verondersteld dat het atelierbeleid pas de mogelijkheid tot het leveren van een positieve bijdrage hieraan heeft, wanneer inzichtelijk is gemaakt waar de aanwezigheid van kunst & cultuur überhaupt toe kan leiden. Volgens onderzoekers Marlet, Poort & Laverman (2007) vormen positieve waarden en effecten, die optreden als gevolg van de aanwezigheid van kunst & cultuur, een belangrijk onderdeel voor de aantrekkelijkheid van de stad.

Waarden en kunst & cultuur zijn zeer subjectieve begrippen en worden tegenwoordig in allerlei vormen en contexten gehanteerd. Dit leidt tot verschillende soorten interpretaties waardoor het lastig wordt om hier onderzoek naar te doen. Waarde kan bijvoorbeeld worden uitgelegd als een emotionele of materiële waarde. Ook het begrip kunst & cultuur blijkt door subjectiviteit een lastig begrip. Om de moeilijkheidsgraad hiervan aan te tonen wordt er in het vervolg van deze deelparagraaf verwezen naar een participatietraject met kunstenaars op het stadhuis te Nijmegen. Tijdens deze bijeenkomst is er gebrainstormd over het toekomstig atelierbeleid van de gemeente Nijmegen. In de hevige discussies die volgden waren de kunstenaars elkaar op de kwaliteit van hun werk. Eén van de aanwezige kunstenaars was erg duidelijk: *'Jij bent een amateur en niet meer dan dat! Jouw werk is geen kunst, want het gaat om het gevoel dat je in je werk legt'* (kunstenaar anoniem, 2016). Dit citaat laat zien dat er weinig tot geen overeenstemming bestaat en de subjectiviteit een grote rol speelt in de beoordeling van het begrip kunst & cultuur.

Verschillende onderzoekers hanteren verschillende soorten definities en dit betekent dat er met betrekking tot dit onderzoek ook keuzes gemaakt moeten worden. Het voorkomen van discussies lijkt daarom vrijwel onmogelijk te zijn. Toch is er binnen dit onderzoek getracht om een overzicht te geven van de meest belangrijkste waarden en effecten die door de aanwezigheid van kunst & cultuur teweeg worden gebracht. Dit betekent dat er bewust is gekozen voor waarden en effecten die door de auteur in de wetenschappelijke literatuur, al dan niet in een andere context, herhaaldelijk tegen zijn gekomen. Volgens Gielen, Elkhuisen, van den Hoogen, Lijster & Otte (2014) hebben deze waarden en effecten betrekking op het individu en de maatschappij in haar geheel. Wanneer het gaat om de aantrekkelijkheid van de stad spelen namelijk zowel het individu als de maatschappij in haar geheel een belangrijke rol.

3.1.1 Cognitieve waarden en effecten

Waarden en effecten die door kunst & cultuur teweeg worden gebracht zijn allereerst cognitief van aard. Cognitie omvat alle mentale processen die plaatsvinden op het moment dat een individu begint met het verwerken van informatie (van Teetering & Wassink, 2014). Dit betekent concreet dat kunst & cultuur bijdraagt aan de ontwikkeling van het individu. Onderzoek van de Rynck (2014), classicus in kunst- en erfgoedmiddens,

toont aan dat dergelijke activiteiten een positieve bijdrage leveren aan onze zelfreflectie. Het gaat hierbij om zelfkennis als kennis over de maatschappij waarin wij functioneren.

Amerikaans onderzoek toont eveneens aan dat kunst & cultuur inderdaad bij kan dragen aan de ontwikkeling van een mens. Wanneer kunst & culturele activiteiten letterlijk worden vertaald naar bijvoorbeeld podiumkunsten of specifiek het bespelen van een muziekinstrument, dan levert dit noemenswaardige resultaten op. Het bespelen van een muziekinstrument kan immers bijdragen aan een fijnere en betere motoriek, auditief vermogen en een sterker vocabulaire (Forgeard, Winner, Norton, Schlaug & Fitch, 2008).

Bovenstaand is aangetoond dat de aanwezigheid van kunst & culturele activiteiten in cognitieve zin bij kunnen dragen aan de ontwikkeling van het individu. Toch dient hier een kanttekening te worden geplaatst. Volgens Mieras (2010), wetenschapsjournalist & natuurkundige gespecialiseerd in hersenonderzoek, kunnen de resultaten van het Amerikaans onderzoek niet blindelings worden gevolgd. In onafhankelijk onderzoek worden vraagtekens bij de resultaten van dit onderzoek geplaatst. De reden hiervoor is het feit dat het bespelen van een muziekinstrument over het algemeen vaker wordt gedaan door mensen die afkomstig zijn uit een hogere sociale klasse. Dit onderzoek brengt op die manier een nuance aan in de resultaten die afkomstig zijn uit het onderzoek van Forgeard et al. (2008). Op basis van deze nuance kan worden geconcludeerd dat er mogelijke ook andere factoren bestaan die de relatie tussen kunst & cultuur en de ontwikkeling op het gebied van cognitie kunnen verklaren.

3.1.2 Gezondheidswaarden en effecten

Naast cognitieve waarden en effecten brengt kunst & cultuur ook gezondheidswaarden- en effecten teweeg. Volgens Gielen et al. (2014) bepaalt in eerste instantie de aan- of afwezigheid van ziekte de wijze waarop het individu zijn of haar eigen gesteldheid beoordeelt. Daarnaast tonen Gielen et al. (2014) & Grossi et al. (2015) aan dat hierna de toegang tot kunst- en culturele activiteiten veruit de meest belangrijke factor is in de bepaling van onze fysieke gesteldheid. Dit kan voor velen als verassing worden gezien. Kunst & cultuur wordt namelijk niet per definitie direct door een ieder als belangrijke factor in de bepaling van onze gezondheid gezien. Toch concluderen deze onderzoeken dat culturele betrokkenheid een significante bijdrage levert aan de algemene gezondheid en de tevredenheid over het leven.

Volgens de Rynck (2014) speelt cultureel gedrag een belangrijke rol in de optimalisering van onze gezondheid. Cultureel gedrag is van invloed op ons gevoel van geluk en dit kan op twee verschillende manieren plaatsvinden. Je kunt enerzijds receptief (passief ontvangen) en anderzijds creatief (actief uitoefenen) aan kunst & cultuur deelnemen. Beide vormen van deelname aan kunst & cultuur kunnen de kans op een betere gezondheid vergroten. Wanneer dit wordt vertaald naar de praktijk betekent dit dat bijvoorbeeld zelf schilderen, dansen, fotograferen en/of het bezichtigen hiervan tot een betere gezondheid kan leiden. Tot slot wijst onderzoek van Cuypers et al. (2011) uit dat culturele activiteiten significant bijdragen aan een vermindering van depressie.

De positieve impact van kunst & cultuur ten opzichte van onze gezondheid wordt eveneens kwantitatief ondersteund. Mensen die deelnemen aan kunst & cultuur geven in recent onderzoek in 38% van de gevallen aan zichzelf gezonder te voelen. Mensen die zelf niet actief, maar juist receptief deelnemen aan kunst & cultuur, geven zelfs in 60% van de gevallen aan zichzelf beter te voelen (Leadbetter & O'Conner, 2013). Hoewel dit onderzoek de meerwaarde van kunst & cultuur in relatie tot onze gezondheid aantoont mag er niet voorbij worden gegaan aan de subjectiviteit die hieraan ten grondslag ligt. Binnen dit onderzoek gaat het namelijk over de wijze waarop de respondenten hun eigen gezondheid en kwaliteit van het leven beoordelen. De resultaten staan zodoende gedeeltelijk los van de daadwerkelijke gezondheid van de burger.

3.1.3 Economische waarden en effecten

De aanwezigheid van kunst & cultuur is volgens bestaand onderzoek ook van invloed op de economie van een stad. In deze paragraaf wordt met de economische waarden en effecten de impact van de kunst &

cultuursector op de economie bedoeld. Het heeft volgens Gielen et al. (2014) zodoende betrekking op de economische spin-off die gerealiseerd kan worden.

Dit onderzoek heeft al meerdere keren gewezen op het feit dat de subjectiviteit met betrekking tot kunst & cultuur moeilijkheden en/of onzekerheden met zich meebrengt. Dit speelt ook een rol wanneer er wordt getracht om de economische meerwaarde van kunst & cultuur aan te tonen. Hoewel het omzetten van subjectieve naar economische waarden niet eenvoudig blijkt te zijn, bestaan er toch enkele onderzoeken die de economische meerwaarde van kunst & cultuur proberen aan te tonen. Zo wordt er in onderzoek van Marlet (2009) aangetoond dat steden met een rijk cultureel en erfgoed aanbod significant aantrekkelijker zijn als woonomgeving dan steden die dit aanbod niet hebben. Een aantrekkelijke woonomgeving is met name interessant voor hogeropgeleiden, die vervolgens op haar beurt de lokale economie kunnen stimuleren.

Daarnaast tonen verschillende studies aan dat kunst- en culturele activiteiten zowel direct als indirect de totale werkgelegenheid van een stad ondersteunen. Dit valt te verklaren doordat kunst & culturele activiteiten ook economische activiteiten met zich meebrengen (de Rynck, 2014). Gielen et al. (2014) constateren dat de cultuursector de totale werkgelegenheid zowel direct als indirect voor 1,1% steunt. Marlet et al. (2007) laat daarbij in onderzoek zien dat kunst- en culturele activiteiten toeristen naar de stad trekt. Deze toeristen spenderen niet alleen geld aan kunst- en culturele activiteiten, maar geven ook geld uit aan horeca en/of hotels en kunnen op die manier de lokale economie stimuleren (Marlet, Poort, Laverman, 2007).

Tot slot wordt de aanwezigheid van kunst & cultuur neergezet als een van de meest belangrijke indicatoren met betrekking tot het op gang brengen van regeneratie van delen van steden. Dit wordt ook wel *cultural-led regeneration* genoemd. Wanneer een deel van de stad is verloederd kunnen kunst-en culturele activiteiten in worden gezet om de stad een positieve injectie te geven. Het kan hierbij onder andere gaan om het creëren van ontmoetingsplekken zoals podia, ateliers en galleries (McManus & Carruthers, 2014).

3.1.4 Sociale waarden en effecten

Naast de eerder besproken waarden en effecten wordt er tot slot ingegaan op de sociale waarden en effecten die door de aanwezigheid van kunst & cultuur teweeg worden gebracht. Sinds eind vorige eeuw is de relatie tussen de aanwezigheid van kunst & cultuur en sociale cohesie steeds meer onderwerp van de dag geworden. Cohesie wordt ook binnen de publieke sector als nastrevenswaardig fenomeen gezien. Sociale cohesie kan namelijk bijdragen aan het aantrekkelijker maken van de stad. Voornamelijk in deze tijden, gelet op de multiculturele samenleving, speelt sociale cohesie een belangrijke rol. Sociale cohesie kan worden ingezet om communicatie over en weer tussen de verschillende groepen mensen te creëren (Ensink, 2004 & White & Hede, 2008). Het belang van sociale cohesie wordt hoog in geschat en mede daarom wordt er uitgebreid stilgestaan bij de sociale waarden en effecten.

Voor dat er op de sociale waarden en effecten in wordt gegaan is het nadrukkelijk een vereiste om het begrip 'sociale cohesie' nader toe te lichten. Volgens de Hart (2002) kan sociale cohesie worden gezien als de 'samenhang van de samenleving', wat bij moet dragen aan de aantrekkelijkheid van de stad. Sociale cohesie is in vier typen bindingen te onderscheiden: economisch, politiek, affectief en cognitief. Opvallend is dat deze type bindingen gekoppeld kunnen worden aan de eerder besproken waarden en effecten. Zo levert economische binding een bijdrage aan een juiste arbeidsverdeling. Politieke binding heeft betrekking op het gevoel van veiligheid, waarbij het onder andere gaat om het creëren van hechting, identificatie, solidariteit en gedeelde normen en waarden onder de samenleving. Sociale cohesie draagt op die manier bij aan het gevoel van veiligheid van de burger. Tot slot bestaat er de cognitieve binding wat kan worden gerelateerd aan cognitieve waarden en effecten, zoals besproken in paragraaf 3.1.1.

Kunst & cultuur helpt individuen nader tot elkaar te brengen en daarnaast helpt het mensen te laten integreren in een bepaalde groep of samenleving. In een maatschappij worden bepaalde normen en waarden gehanteerd en kunst & cultuur zorgt ervoor dat mensen deze normen en waarden leren kennen en hier naar zullen handelen. Op deze manier wordt benadrukt dat kunst & culturele activiteiten de sociale cohesie in een

stad kunnen bevorderen (Gielen et al., 2014). Meerdere onderzoeken wijzen uit dat de aanwezigheid van kunst & cultuur een significante bijdrage kan leveren aan de sociale cohesie in een stad. Onderzoek van Ensink (2004) toont bijvoorbeeld aan dat voornamelijk de culturele component een belangrijke rol speelt in de affectieve en cognitieve bindingen. Daarnaast wordt verwacht dat de sociale cohesie wordt beïnvloedt door kunstbeoefening en door receptie (passief ontvangen) van kunst & cultuur. Deelnemen aan of genieten van kunst, zowel actief als passief, leidt ertoe dat verschillende mensen nader tot elkaar komen en daarnaast van invloed kunnen zijn op het creëren van sociale cohesie in de stad (Otte, 2014).

Tot slot moet er ook aandacht worden besteed aan erfgoedparticipatie. Verschillende onderzoeken tonen aan dat er een sterke, positieve relatie bestaat tussen kunst & cultuur (voornamelijk erfgoed) en de beoordeling van de aantrekkelijkheid van de stad. Kunst en cultureel erfgoed spelen namelijk een belangrijke rol in het geheugen van onze samenleving (Vander Stichele, 2011). Culturele instellingen leveren een significante bijdrage aan de sociale cohesie in een omgeving. Zij vormen het collectief geheugen van de samenleving en stad en bieden voor diverse bevolkingsgroepen de mogelijkheid om elkaar te ontmoeten. Hierdoor creëren zij een gezamenlijk gevoel van trots (Holden & Jones, 2006 & Clark & Maeer, 2008).

3.1.5 Samenvatting: waarden en effecten van kunst & cultuur

Onderstaand wordt een overzicht gegeven van de verschillende waarden en effecten die de aanwezigheid van kunst & cultuur teweeg brengen. Daarnaast wordt per onderdeel aangegeven wat dit daadwerkelijk doet met het individu en/of de maatschappij in haar geheel. Zie tabel 1 'waarden en effecten kunst en cultuur'.

<i>Cognitieve waarden en effecten</i>	<i>Gezondheidswaarden en effecten</i>	<i>Economische waarden en effecten</i>	<i>Sociale waarden en effecten</i>
Ontwikkeling zelfreflectieve kennis	Verbetering algemene gezondheid	(In)directe steun aan de totale werkgelegenheid	Versterking van sociale cohesie
Betere motoriek	Stijging van gevoel van geluk	Brengt regeneratie van delen van de stad op gang	Creëert interactie
Auditief vermogen	Vermindering van depressie	Versterkt vestigingsklimaat van de stad	Leidt tot identificatie, hechting en solidariteit
Sterker vocabulaire			Draagt bij aan gedeelde normen en waarden
Betere redenering			Draagt bij aan het gevoel van veiligheid

Tabel 1 Waarden en effecten kunst & cultuur

3.1.6 Richting een sociale meerwaarde

Uit paragraaf 3.1.1 t/m paragraaf 3.1.4 (voornamelijk 3.1.3 en 3.1.4) is gebleken dat de aanwezigheid van kunst & cultuur heel wat te bieden heeft voor de aantrekkelijkheid van de stad. Onderzoek naar de waarden en effecten van kunst & cultuur en de optimalisatie hiervan is te omvangrijk om alle verschillende deelaspecten hierin mee te nemen. Om die reden wordt het begrip aantrekkelijkheid binnen dit onderzoek dan ook niet geïnterpreteerd als een combinatie van cognitieve, gezondheids-, economische en sociale waarden en effecten. Om gericht uitspraken en aanbevelingen aan de gemeente Nijmegen te kunnen doen over de wijze waarop zij moeten sturen en handelen is ervoor gekozen de aandacht specifiek te verleggen naar één van deze waarden en effecten. Het maken van een keuze is hierbij onontkoombaar en vraagt om een juist toelichting en onderbouwing voor het vervolg van het onderzoek.

Binnen dit onderzoek wordt de nadruk op de sociale component gelegd. Met het oog op de samenleving waarin wij leven is het van belang om de sociale component, met kunst & cultuur en daarmee ateliers als onderdeel hiervan, te optimaliseren. Volgens onderzoekers Ehlen, van der Klink & Boshuizen (2015) wordt sociaal kapitaal gezien als de waarde van onderlinge relaties en het bijeenbrengen van mensen wat tot

een sterkere sociale cohesie kan leiden. Het onderzoek wijst daarnaast uit dat de invloed en het effect van sociale cohesie binnen de politiek tegenwoordig vaak onderwerp van de dag is (zowel nationaal en lokaal). Sociale cohesie levert ook een bijdrage aan gezondheid, veiligheid, leefbaarheid en de economie (Huygen & de Meere, 2008). Dit betekent dat er binnen dit onderzoek de nadruk op de sociale component wordt gelegd. Er wordt namelijk verondersteld dat het optimaliseren van de sociale waarden en effecten op termijn zal leiden tot een economische en gezondheidsverbetering. Tevens spelen de ontwikkelingen binnen de maatschappij waarin wij tegenwoordig leven een belangrijke rol in het maken van deze keuze. Denk hierbij aan de noodzaak van het creëren van veiligheid. Sociale cohesie wordt om deze redenen als de meest belangrijke factor ten aanzien van de aantrekkelijkheid van de stad gezien.

Concreet betekent dit dat er in de literatuur op zoek moet worden gegaan naar de wijze waarop de sociale cohesie kan worden geoptimaliseerd. Het moet dan gaan om een locatie waar mogelijkheden bestaan voor de realisatie van kunst & cultuur, met de nadruk op ateliers. Mensen moeten er kunnen samenkom, genieten en ontspannen. De vraag die dan gesteld dient te worden gaat in op welke wijze het atelierbeleid, met de aandachtspunten uit paragraaf 2.1 (experimenteren met een culturele hotspot) en paragraaf 2.2 (samenwerking, kwaliteit, talent, innovatie en profilering) in beschouwing, een positieve bijdrage kan leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad Nijmegen.

3.2 Third place

Na het inzichtelijk maken van wat de aanwezigheid van kunst & cultuur te bieden heeft voor de aantrekkelijkheid van de stad, wordt er in de theorie op zoek gegaan naar de wijze waarop deze doelstelling geoptimaliseerd kan worden en wat daar in de praktijk daadwerkelijk voor nodig is. Voordat er in wordt gegaan op de rol die de gemeente Nijmegen binnen dit proces op zich moet nemen, is het allereerst van belang om inzicht te verkrijgen in de wijze waarop het atelierbeleid, en ateliers in het algemeen, de sociale waarden en effecten kunnen optimaliseren.

Uit het beleidskader (bijlage 1) wordt duidelijk dat het vandaag de dag voor de kunstenaars steeds lastiger wordt gemaakt om het hoofd boven water te houden. Door bijvoorbeeld de bezuinigingen zijn de kunstenaars genooddaakt om op andere manieren inkomsten te genereren en aantrekkelijk te blijven voor de verschillende doelgroepen. Daarnaast heeft de kunst- en culturele sector te maken met individualisering. Mensen willen steeds vaker zelf bepalen wat en op basis van welke voorwaarden iets gebeurt. Daarom is het van belang om, met het oog op de dynamische context en het vergroten van de sociale cohesie, op zoek te gaan naar een clustering van creativiteit en ontspanning. Er moet een meerwaarde ontstaan waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en waar de kans bestaat om de sociale interactie te vergroten. Op die manier kan de gemeente Nijmegen ateliers een positieve bijdrage laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad.

Een *third place* is één van de meest interessante opties in het kader van dit onderzoek. Volgens Sentel (2016), zelfstandig professional en eigenaar van ThirdPlace, worden op een *third place* meerdere uitdagingen gerealiseerd. Het is een multifunctionele plek waar je optimaal kunt verblijven en waar je tegelijkertijd kunt werken en ontmoeten. Deze plek heeft een hoge belevingswaarde. Authenticiteit is een kernwaarde en een *third place* is gericht op het aantrekken van meerdere doelgroepen. Hoe langer en vaker deze plek wordt bezocht, des te groter het effect op de sociale cohesie zal zijn.

De multifunctionaliteit op een *third place* uit zich in de vorm van bedrijvigheid, de mogelijkheid tot een divers (cultureel) programma, kennisuitwisseling, ontplooiing van initiatieven (gericht op innovatie) en ze vormen een plezierige gebruikersruimte (Sentel, 2016). Een *third place* is daarmee gericht op een variëteit aan mogelijkheden om mensen samen te laten komen en te laten interacteren met elkaar. Op deze wijze voldoet een *third place* aan de eerder besproken aandachtspunten die uit de verschillende beleidsdocumenten over kunst & cultuur naar voren zijn gekomen. Onderzoek van Wagner (2004) toont aan dat het terecht is om uitspraken te doen over de positieve relatie tussen een *third place* en het creëren van meer sociale cohesie. Een *third place* biedt de mogelijkheid tot ontmoetingen die vervolgens weer bij kunnen dragen aan sociale

interactie en daarmee de sociale cohesie in een stad. Belangrijk om hierbij aan te geven is dat de gemeente een belangrijke rol speelt in het plannen, opzetten, onderhouden en uitbreiden van *third places*. De mogelijke rollen die een gemeente bij een dergelijke casus op zich kan nemen worden in hoofdstuk vier behandeld.

3.2.1 De opkomst van een *third place*

Met betrekking tot het begrip *third place* moet er een stapje terug in de tijd worden gedaan. Henri Lefebvre was een Franse socioloog, intellectueel en filosoof (1901-1999) en schreef in het jaar 1974 een boek genaamd '*La Production de l'Escape*'. De Engelse versie van dit boek is *The Production of Space*. Lefebvre heeft een duidelijke visie over de indeling van ruimte en maakt hierin specifiek een onderscheid naar sociale ruimte en de manier waarop deze ontstaat. Hij heeft het in zijn boek over een zogeheten *lived space*. Dit noemt Lefebvre een samenwerking tussen mentale en fysiek ruimten. Door deze samenwerking ontstaat er een omgeving waarin geleefd kan worden (Lefebvre, 1974).

In zijn boek *The Production of Space* wordt door Lefebvre ook gesuggereerd dat het dagelijks leven van de mens steeds meer door het kapitalisme wordt beïnvloed. Hoewel dit niet betekent dat dit hedendaags ook nog steeds het geval is, is in paragraaf 3.2 wel duidelijk geworden dat er tegenwoordig steeds meer sprake is van individualisering. Volgens Lefebvre uit de controle van het kapitalisme zich ook in de vorm van het scheiden van verschillende ruimten (Lefebvre, 1974). Socioloog Ray Oldenburg gaat hier in zijn eigen boek '*The Great Good Place*' uitgebreid op in en geeft aan dat er inderdaad gebieden bestaan waar mensen wonen en dus ook ontspannen en waar mensen werken. Deze gebieden zijn echter van elkaar gescheiden (Oldenburg, 1989). Wanneer je dit terugkoppelt naar de sociale waarden en effecten die kunst & cultuur teweeg brengen, dan is er hier geen sprake van een ideale uitgangspositie. Er is steeds minder sprake van ontmoeting waardoor mensen ook steeds minder met elkaar interacteren.

Oldenburg (1989) introduceerde daarom op zijn beurt, als vervolg hierop, het begrip *third place*. Het begrip is origineel afkomstig uit de Griekse oudheid. Voorheen werd er namelijk een onderscheid gemaakt tussen '*oikos*' en '*agora*'. Dit staat tegenwoordig bekend als *first place* en *second place*. Respectievelijk komen deze begrippen neer op 'thuis' en 'werk'. De Amerikaanse socioloog doelde met het begrip *third place* op een 'publieke sociale ruimte' waarbij mensen elkaar bezoeken om te interacteren met elkaar. Het is een plek om samen te komen waar de sociale cohesie kan worden vergroot (Oldenburg, 1989).

Volgens Jos Sentel zijn multifunctionele publieksgerichte domeinen van groot belang voor de aantrekkelijkheid van een stad. Volgens Sentel (2016) mag kunst & cultuur en dan in het bijzonder in combinatie met de openbare ruimte niet ontbreken. Sentel ziet veel in het begrip *third place*, omdat mensen tegenwoordig steeds meer behoefte hebben aan een andere plek dan thuis of op het werk. Op het werk zit je gebonden aan formele regels en om hieraan te ontkomen is het van belang om jezelf te kunnen uiten op een plek waar je jezelf kunt zijn op een informele manier, ergens anders dan thuis. Een *third place* biedt veel mogelijkheden en het belang hiervan komt in het vervolg aan bod.

3.2.2 Het belang van een *third place*

Binnen de kaders van kunst & cultuur is het van belang om een dergelijke *third place* te creëren, ontwikkelen en/of uit te breiden. De *third place* filosofie toont aan dat het gaat om het clusteren van creativiteit waarbij de mogelijkheid tot ontmoeting plaats kan vinden. Daarnaast heeft de theorie al eerder aangegeven dat de gemeente een belangrijke rol speelt in het plannen, opzetten, onderhouden en uitbreiden van een *third place*. Volgens van den Berg (2015) gaat om ruimten waarin de mogelijkheid bestaat tot sociale interactie. Wanneer het gaat om waardevolle plekken en/of ruimten met betrekking tot kunst & cultuur, dan gaat het juist specifiek om ateliers, werkruimten of repetitieruimten in plaats van een schouwburg of museum. Een *third place* biedt op die manier niet alleen ruimte voor de beoogde kunstenaar, maar heeft tevens de mogelijkheid tot het realiseren van meerdere (besproken) waarden en effecten.

Een *third place* is dus een plek waar mensen kunnen ontspannen, werken en waar sociale interactie plaatsvindt. Volgens Oldenburg (1989) kan er op dergelijke *third place* enorm veel effecten worden gerealiseerd. Met het oog op de eerder besproken waarden en effecten gaat het hier allereerst om het creëren van een gemeenschap. *Third places* bieden mensen de mogelijkheid om gemeenschappelijke interesses te ontdekken. Dit betekent indirect dat een *third place* een ontmoetingsplek is voor bezoekers. Het gaat hier dan om bezoekers in de breedste vorm van het woord, want er worden verschillende soorten doelgroepen aangetrokken (vanwege de diverse aard van een *third place*). Volgens Vijlbrief (2010) is een *third place* ook een politiek forum waar mensen niet alleen kunnen overleggen, maar tevens de mogelijkheid krijgen om te vergaderen en discussiëren. Tot slot kan een *third place* ook worden gebruikt als kantoor of werkruimte.

Dit is dan ook meteen de kern van het begrip *third place*. Een *third place* kan vanuit sociaal oogpunt namelijk bij dragen aan de optimalisatie van de aanwezigheid van kunst & cultuur in de stad. Tegelijkertijd kan een *third place* ook fungeren als werkruimte en ontmoetings en/of ontspanningsplek. Het atelierbeleid, met de nadruk op ateliers, kan een onderdeel vormen van een dergelijke *third place* die op haar beurt weer bij moet dragen aan de aantrekkelijkheid van de stad. Momenteel worden gebieden als wonen, werken en entertainment gescheiden. Dit zie je ook terug in het atelierbeleid, omdat gemeente Nijmegen als het ware alleen ‘faciliteert’ en kunstenaars zodoende gespreid over de stad onderbrengt. Ze zorgen ervoor dat kunstenaars de beschikking krijgen over een atelierruimte om te kunnen werken aan hun portfolio. Echter, wanneer ateliers onderdeel vormen van een *third place* kan dit een meerwaarde voor de stad gaan betekenen.

3.2.3 Karakteristieken van een *third place*

Tegenwoordig moet vaak aan worden getoond wat de economische, sociale en maatschappelijke meerwaarde is voordat nieuw beleid of een nieuw ingezet project als een verrijking wordt gezien. Met betrekking tot de aantrekkelijkheid van de stad gaat het ook om het tweeweg brengen van dergelijke effecten. Zoals in paragraaf 3.1 ‘de waarden en effecten van kunst & cultuur’ staat beschreven, bestaat de aantrekkelijkheid van een stad uit het realiseren van cognitieve, gezondheids-, economische en sociale waarden en effecten. Binnen dit onderzoek wordt de focus echter alleen op de sociale component gelegd. De vorige paragraaf heeft aangetoond dat een *third place* hierin een grote rol kan spelen. Een *third place* is te herkennen aan bepaalde karakteristieken en volgens een aantal criteriapunten kan een ruimte/locatie als *third place* wordt bestempeld.

Third places worden herkend door haar multifunctionaliteit

Een *third place* is lastig te bestempelen, maar volgens Sentel (persoonlijk interview, 05-07-2016) is multifunctionaliteit, wanneer je hem volledig plat slaat, a priori het onderscheidende element. Dit geeft namelijk bloot wat het zou moeten zijn. Door een combinatie van meerdere activiteiten bestaat er de mogelijkheid tot het verlengen van de verblijfsduur of tot het vergroten van de verblijfskwaliteit.

‘Multifunctionaliteit is, wanneer je de definitie van een *third place* volledig plat slaat, a priori het onderscheidende element’

Third places brengt mensen en groepen samen

Er is al in een eerder stadium aangegeven dat thuis en werk tegenwoordig veelal gescheiden zijn. Een *third place* moet ervoor zorgen dat deze plekken juist weer samenkomen om een meerwaarde te creëren. Volgens onderzoekers Swart & Jenniskens (2014) betekent dit dat een *third place* de mogelijkheid moet bieden om zowel te kunnen werken als te kunnen ontspannen.

Third places vertegenwoordigen een persoonlijke ervaring en vervullen een individuele behoefte

Op een *third place* gaat het om de persoonlijke ervaring. Volgens Oldenburgh (1989) hebben mensen verschillende behoeftes. Het kan gaan om behoefte aan sociale interactie, terwijl op andere momenten het hier gaat om de behoefte aan creativiteit. Dit betekent dan ook ‘hoe meer hoe beter’, zodat de mensen een keuze hebben. Het gaat om de veelheid en variëteit aan mogelijkheden.

Third places creëren sociale interactie

Een *third place* is een plek naast thuis en het werk en moet fungeren als een plaats van verbinding tussen mensen. Het gaat om het delen van kennis en ervaring en het opzoeken van sociale interactie en ontspanning. Het doel van een *third place* is om mensen samen te brengen en meer sociale interactie te creëren. Op die manier kan het een bijdrage leveren aan de aantrekkelijkheid van een stad. Daarnaast moeten mensen de mogelijkheid krijgen om hier zichzelf te zijn (Oldenburg, 1989). Volgens Sentel (2006) blijkt in de praktijk een *third place* pas van meerwaarde te zijn op het moment dat deze plek mensen motiveert om het te bezoeken.

Third places creëert mogelijkheden tot goed ondernemerschap

Mensen hebben tegenwoordig steeds hogere verwachtingen (worden mondiger) en daarbij wordt verwacht dat deze behoeften worden vervuld (Sentel, 2016). In paragraaf 3.2 wordt duidelijk dat er steeds meer sprake is van individualisering en dat mensen steeds vaker hun eigen ding willen doen op basis van hun eigen voorwaarden. Ruimte op ondernemerschap en innovatie geeft mensen die werken op een *third place*, waaronder kunstenaars, de mogelijkheid om gebruik te maken van mogelijkheden die zich voordoen. Op die manier bestaat er een verhoogde kans om te kunnen voldoen aan de verwachtingen van de burger.

Een *third place* is een unieke plek die vooral haar meerwaarde vindt in het bij elkaar brengen van mensen. Een *third place* is laagdrempelig en zorgt ervoor dat mensen met elkaar kunnen interacteren. Uit onderzoek van Swart & Jenniskens (2014) en Sentel (2016) wordt duidelijk dat wij momenteel in een dynamische wereld leven waarin mensen moeten worden gestimuleerd door creativiteit. Diversiteit en variatie met een culturele tint is hierbij volgens hen de sleutel tot succes. Dit gegeven wordt onderstreept door Sentel (persoonlijk interview 05-07-2016) die duidelijk aangeeft dat wanneer wij een leuke vrije tijd willen beleven dat creativiteit, met als onderdeel kunst & cultuur, hedendaags niet meer kan ontbreken. Dit toont dan ook aan dat een *third place* een mogelijkheid naar succes kan betekenen. Tot slot wordt een link gelegd met de uitgangspunten en thema's van de verschillende beleidskaders over het kunst- en cultuurbeleid. Wanneer op basis van de gezamenlijke aandachtspunten en thema's een *third place* in perspectief wordt gezet, wordt duidelijk dat deze voor een groot deel staat voor wat er in de toekomst bereikt moet worden. Een *third place* biedt een podium voor intensieve samenwerking tussen meerdere disciplines, creativiteit en entertainment. Hier bestaat de mogelijkheid tot het ontplooiën van initiatieven waarbij innovatie centraal staat. Een *third place* staat eveneens synoniem voor het ontmoeten van mensen, het creëren van sociale interactie en het biedt ruimte aan talent. Doordat het atelierbeleid is gericht op de startende kunstenaar is een *third place* de ideale kans om talent verder te laten ontwikkelen.

‘Wanneer wij een leuke vrije tijd willen beleven kan creativiteit, met als onderdeel kunst en cultuur, hedendaags niet meer ontbreken’

3.2.4 Samenvatting third place

In het vervolg (tabel 2) wordt er een overzicht gegeven van het concept *third place*. Hierdoor worden het belang en de karakteristieken van een *third place* duidelijk in kaart gebracht. Op die manier kan er een conclusie worden getrokken betreffende de meerwaarde van een *third place* in de wijze waarop kunst & cultuur, met de nadruk op ateliers en de sociale waarden en effecten, een positieve bijdrage kan leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad.

Belang van een third place	Karakteristieken van een third place
Het geeft de mogelijkheid om ateliers te clusteren	Moet worden herkend door haar multifunctionaliteit Moeten mensen en groepen samen brengen
Biedt perspectief voor ateliers en werkruimten	Moet persoonlijke ervaring vertegenwoordigen en individuele behoefte vervullen
Ontmoetingsplek: biedt ruimte voor sociale interactie	Moet sociale interactie creëren en ons op zoek laten gaan naar de eigen identiteit
Plek om te genieten en te ontspannen	Moet mogelijkheden bieden tot goed ondernemerschap
Creëert een gemeenschap	Moet laagdrempelig zijn
Trekt verschillende soorten doelgroepen	Moet eenvoudig bereikbaar zijn
Kan dienen als politiek forum	Moet meerdere doelgroepen aantrekken
Brengt wonen, werken en entertainment samen	Moet een mix zijn van wonen werk en entertainment

Tabel 2 Het belang en de karakteristieken van een third place

Een *third place* is de uitgelezen kans om de sociale waarden en effecten te optimaliseren. Toch is hierbij de centrale vraag van dit onderzoek nog niet beantwoord. Het is nu van belang om inzicht te krijgen in de wijze waarop de gemeente Nijmegen moet sturen en handelen om een dergelijke *third place*, met ateliers als onderdeel, te realiseren. Aangezien het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen 2016-2024 op basis van een participatieproces met betrokken actoren tot stand is gekomen, is het voor de gemeente Nijmegen van belang om advies te ontvangen over de wijze waarop zij in een verdere samenwerking met betrokken actoren het doel van dit onderzoek kunnen realiseren. Hoe ziet de totstandkoming van een *third place* er procesmatig uit? Wat voor soort samenwerking vindt hier plaats en welke rol inclusief bestuursstijl wordt er van de gemeente verwacht? Een dergelijke samenwerking kan op verschillende manieren plaatsvinden. De overheid kan het initiatief nemen en de burger mee laten praten, denken en/of doen. Daarnaast kan het ook een burgerinitiatief zijn, waarbij de initiatiefnemers baat hebben bij betrokkenheid van de overheid. Dit betekent dat er in hoofdstuk 4 in wordt gegaan op de mogelijke rollen van een overheid in een participatieproces. Hierbij wordt er allereerst aandacht besteed aan de motieven voor een gemeente om te participeren. Daarnaast worden de vormen en bijbehorende rollen besproken en wordt er onderzocht welke factoren een belangrijke rol spelen gedurende een participatieproces.

4. De rol van de overheid in een participatieproces

In voorgaande paragrafen zijn meerdere onderwerpen de revue gepasseerd. Allereerst is in paragraaf 3.1 'de waarden en effecten van kunst & cultuur' de meerwaarde van de aanwezigheid van kunst & cultuur aangetoond. Vervolgens is in paragraaf 3.2 'third place' de theorie behandeld die laat zien wat er volgens de wetenschap moet gebeuren om voornamelijk de sociale waarden en effecten te optimaliseren. Naar aanleiding hiervan is het van belang om het tweede en tevens laatste deel van het theoretisch kader te bespreken. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op deelvraag vier 'Wat is de rol van de overheid in een participatieproces?'. Een succesvol project, zoals de ontwikkeling of uitbreiding van een *third place*, vraagt om een goede en juiste voorbereiding. Het is van belang om tijd te nemen voor een zorgvuldig participatief traject met alle belanghebbenden en gebruikers. Er moet vertrouwen heersen en tegelijkertijd de ruimte bestaan om het project vorm te geven naar eigen inzichten.

De praktijk toont aan dat wanneer intensief tussen de burger en de overheid wordt samengewerkt er meer draagvlak wordt gecreëerd. Daarnaast wordt het proces als leuker en creatiever ervaren en wordt deze op een meer zorgvuldige manier uitgevoerd (Meershoek, 2012). Om dit proces succesvol te laten verlopen is het voor de gemeente Nijmegen van belang om gedurende dit proces de juiste rol op zich te nemen. Met betrekking tot een participatieproces zijn er verschillende rollen mogelijk die een overheid op zich kan nemen. Het is daarom van belang om deze mogelijke rollen in kaart te brengen, te beschrijven welke bestuursstijlen hieraan gekoppeld kunnen worden en welke factoren dit proces kunnen bevorderen of juist belemmeren.

Paragraaf 4.1 gaat in op de motieven om te participeren in een proces. De daaropvolgende paragraaf bespreekt de mogelijke momenten (fasen) waarop een participatieproces tot stand kan komen. Aangezien een participatief proces, gelet op een *third place*, tot stand kan komen op basis van een burger- of overheidsinitiatief, bestaan er ook verschillende rolverdelingen. Vandaar dat er in paragraaf 4.3 in wordt gegaan op de rol van de overheid bij burgerparticipatie. Hierbij is het initiatief afkomstig van de overheid en de burger mag hier mee praten, denken en/of doen. Daarnaast wordt er in paragraaf 4.4 juist ingegaan op overheidsparticipatie. Bij deze vorm is er namelijk sprake van een initiatief dat afkomstig is van de burger. De burger heeft vervolgens baat bij een bepaalde mate van betrokkenheid van de overheid. Tot slot worden in paragraaf 4.5 de succes- en faalfactoren omschreven die gedurende een participatieproces op kunnen treden en van invloed kunnen zijn.

4.1 Motieven om te participeren

Voor dat er een participatieproces tussen betrokken actoren ontstaat zijn er verschillende motieven om überhaupt te participeren in een proces. Afhankelijk van het feit of dat er sprake is van een burger- of overheidsinitiatief, bestaan er enkele motieven die onder te verdelen zijn in drie categorieën. Het gaat hierbij om juridische motieven, morele motieven en inhoudelijke motieven.

Juridische motieven

Juridische motieven komen het minst vaak voor in de argumentatie om al dan wel of niet over te gaan tot participatie. Enerzijds kan het betekenen dat in de wet is opgenomen dat burgers een actieve rol dienen te ontvangen in de ontwikkelingen van plannen, projecten en/of beleid. Gemeenten hebben zodoende de taak om burgers in te sluiten in het proces en ervoor te zorgen dat de belangen van alle betrokken actoren worden behartigd. Anderzijds kan het ook betekenen dat er juist af wordt gezien van een participatieproces, omdat het betrekken van bepaalde actoren een aantasting van de belangen van andere partijen kan betekenen. Dit leidt tot ongewenste neveneffecten die graag door de gemeenten voorkomen willen worden. Op die manier spreekt men van een preventief motief (El Boumeshouli, 2008).

Morele motieven

Naast juridische motieven kunnen er ook morele motieven bestaan die ertoe leiden dat er wordt gekozen voor een participatieproces. Binnen dit motief gaat het om de intrinsieke waarde die dit met zich meebrengt. Volgens Raad voor het openbaar bestuur (2005) wordt de democratie versterkt door de betrokken actoren en de overheid dichter bij elkaar te brengen. Dit past overigens in het kader van de groeiende behoefte van de burger om meer directe invloed te hebben op de besluitvorming.

Inhoudelijke motieven

Tot slot bestaan er inhoudelijke motieven om deel te nemen aan een participatieproces. Volgens Edelenbos (2000), hoogleraar bestuurskunde, gaat het met betrekking tot inhoudelijk motieven om de kwaliteit van het gehele proces en deze brengen meerdere voordelen met zich mee. Allereerst wordt de kwaliteit van het project verbeterd. Het voeren van dialoog met elkaar levert input die het gehele proces ten goede komt. Daarnaast levert kwaliteit en creativiteit voordelen op voor de uitwerking van het project. De interactie zorgt voor een wederzijds gevoel van verantwoordelijkheid en vergroot de betrokkenheid bij het gehele proces. Het betrekken van burgers bij het project is een stimulans voor het creëren van draagvlak. Tot slot zal door middel van samenwerking het proces alleen maar worden versneld.

4.2 Het moment van gemeentelijke participatie

Participatie kan op verschillende momenten binnen beleidsontwikkeling of binnen een project plaats vinden. In het vervolg worden deze verschillende fasen toegelicht. Volgens Hoogerwerf & Herweijer (2003) kan er bij de agendavorming van beleid of het beginstadium van een project de gelegenheid aan burgers of de overheid worden gegeven om hun inbreng kenbaar te maken. Zij kunnen aangeven wat zij belangrijk achten, waarom zij dit vinden en hoeverre zij dit terug willen zien gedurende het proces en de uitwerking hiervan. Bij de voorbereiding wordt er een stap verder gegaan en wordt er gestart met het verzamelen en analyseren van belangrijke informatie met het oog op de toekomst. Met betrekking tot de bepaling van beleid of het project worden beslissingen genomen ten aanzien van het doel, middelen en tijdsduur. Op dit moment zit de gehele voorbereiding erop en kan er worden gestart met de invoering en uitvoering van het project. Na afloop wordt er geëvalueerd en afgesloten met een terugkoppeling. Tijdens de terugkoppeling zal de projectevaluatie worden verwerkt.

4.3 De rol van de overheid in burgerparticipatie

Vanaf het begin van de 20^e eeuw ontstond er steeds meer de behoefte vanuit de samenleving om betrokken te raken bij de plannen en projecten die de gemeente ontwikkeld. Sindsdien bestaat er ook de noodzaak tot verdere modernisering van de overheid door bijvoorbeeld het terugdringen van de bureaucratie en de toenemende aandacht voor burgerparticipatie (Peters, Schalk, Meijneken, Mensinga & Voutz, 2012). In het vervolg wordt er ingegaan op de definitie van burgerparticipatie, welke vormen er ten aanzien van burgerparticipatie bestaan en welke rollen betrokkenen (name de gemeente) hierbij op zich kunnen nemen.

Burgerparticipatie wordt tegenwoordig door vele gemeenten gehanteerd en is niet meer weg te denken in het openbaar bestuur. Doordat het begrip in vele situaties en contexten wordt gehanteerd is het van belang om te beschrijven wat er binnen dit onderzoek onder burgerparticipatie wordt verstaan. Volgens Edelenbos, Domingo, Klok & Tatenhoeve (2006) impliceert burgerparticipatie: *'het vroegtijdig betrekken van betrokken actoren bij de vorming van projecten en/of beleid, waarbij in openheid en op basis van gelijkwaardigheid en onderling debat problemen in kaart worden gebracht en oplossingen worden verkend die van invloed zijn op het uiteindelijke besluit'*. Dit betekent dat het initiatief vanuit de overheid afkomstig is en dat er in samenwerking met de burger op zoek wordt gegaan naar de vormgeving van het proces.

Het vroegtijdig betrekken van betrokken actoren betekent dat zij gedurende het gehele proces daadwerkelijk de kans krijgen om hun mening te laten gelden en zodoende invloed uit kunnen oefenen op de uitkomsten van het project. Het proces moet openlijk aan worden gegaan, waarbij iedere betrokken actor zijn of haar inbreng moet kunnen geven. Dit betekent dat op voorhand bepaalde actoren of groepen actoren niet buitengesloten mogen worden van het proces (Pröpper & Steenbeek, 1998).

4.3.1 De participatieladder

Ten aanzien van burgerparticipatie zijn de rollen en verhoudingen tussen betrokken actoren en de gemeente van groot belang. Met het oog op de doelstelling van dit onderzoek is het een vereiste om alle mogelijke rollen en verhoudingen in kaart te brengen. Binnen deze deelparagraaf wordt ingegaan op de participatieladder. De participatieladder toont verschillende vormen van participatie die de verhoudingen tussen de burger en de overheid weergeeft. Om antwoord te kunnen geven op deelvraag vijf *‘Welke vormen en bijbehorende bestuursstijlen bestaan er ten aanzien van een participatieproces?’* is het van belang om te onderzoeken welke verschillende vormen er ten aanzien van burgerparticipatie kunnen worden onderscheiden. Allereerst wordt de oorspronkelijke participatieladder van Arnstein (1969) behandeld, om vervolgens een meer gangbare participatieladder van Edelenbos en Monnikhof (2001) te bespreken.

De participatieladder van Arnstein

De originele participatieladder is in 1969 door Arnstein ontwikkeld en hierin worden verschillende gradaties van participatie aangegeven. Arnstein had als doel om middels deze participatieladder duidelijk aan te tonen dat er verschillende manieren van publieke participatie bestaan en dat het vaak niet gaat zoals het zou moeten gaan (Arnstein, 1969).

Niveau	Kenmerk	Vorm van burgerparticipatie
Citizen control	Burger bepaalt	Burger veel macht
Delegated power	Macht is gedelegeerd	(citizen power)
Partnership	Partnerschap	Overheid op afstand
Placation	Verzoening	Burger stem, maar te weinig macht
Consultation	Consultatie	voor invloed (tokenism)
Informing	Informeren	Overheid doorslaggevend
Therapy	Therapie	Geen-participatie
Manipulation	Manipulatie	(non-participation) Overheid bepalend

Tabel 3 De participatieladder van Arnstein (1969)

Zoals in tabel 3 naar voren komt beschrijft Arnstein (1969) acht verschillende treden van participatie. Het gaat hier om de mate van sturen door de gemeente en wat dit impliciet met zich meebrengt ten aanzien van de mogelijkheden voor de betrokken actoren. Dit betekent dat de niveaus van burgerparticipatie in dit model betrekking hebben op de rol van de burger/participant. In de paragraaf over overheidsparticipatie (4.4) worden de rollen en stijlen van gemeenten nadrukkelijker besproken.

Bij de vorm van participatie worden als het ware drie verschillende gradaties uitgelicht. Het gaat hierbij om *citizen power*, *tokenism* en *non-participation*. Bij de eerste vorm *non participation*, waarbij de overheid de burger totaal niet laat participeren, gaat het alleen om het bijbrengen van vaardigheden. De tweede vorm van burgerparticipatie uit zich in *tokenism* waarbij de overheid de burger alleen zijn of haar stem laat gelden. De praktijk wijst uit dat ze te weinig macht krijgen om daadwerkelijk hun input leidend of van invloed te laten zijn. De laatste vorm is *citizen power*. Dit is de hoogste mate van invloed en hierbij laat de overheid de burger in grote mate bepalen wat er gebeurt voorafgaand en gedurende het proces (Arnstein, 1969).

Volgens Arnstein (1969) kan op basis van de participatieladder worden geconcludeerd dat de eerste twee treden (van beneden naar boven) geen of enkel en alleen een soort symbolische uiting van participatie voor de burger bevat. Dit komt enerzijds door het feit dat de overheid de burgers niet of nauwelijks bij macht laat zijn om hun wil af te dwingen. Anderzijds kan dit betekenen dat er bij de burger geen interesse ligt om invloed uit te oefenen. Dit betekent dan ook dat er bij de eerste twee treden sprake is van eenzijdige communicatie waarbij de overheid bepaald. Vanaf de derde trede is er sprake van het leveren van informatie door de overheid. De burger wordt hierbij wel betrokken, maar kan zijn of haar stem nog steeds niet laten gelden. Ten aanzien van de vierde trede *consultation* komt de burger wat meer in beeld en wordt er door de overheid meer met de burger overlegd. Dit betekent niet dat er direct sprake is van volledige participatie. Zoals al eerder is aangegeven gaat het hier om het hebben van een stem, maar ze zijn niet bij macht om hun wil af te dwingen. Het gaat hier dan in eerste instantie ook alleen om het legitimeren van beleid of project. Vanaf de zesde trede *partnership* gaat het om de macht en invloed die de burger van de overheid krijgt. Bij *citizen power* beschikken de betrokken actoren over voldoende kennis, middelen, macht en ruimte van de overheid om ook maar enige vorm van betekenis te hebben en invloed uit kunnen oefenen. Vanaf de trede *delegated power* wordt de macht door de overheid vrijwel volledig in handen bij de burger gelegd en zijn de rollen volledig omgedraaid. Bij de trede van *citizen control* spreekt de mate van invloed voor de burgers voor zich.

De participatieladder van Edelenbos & Monnikhof

Er bestaan verschillende participatieladders doordat verscheidene auteurs ieder een eigen variant hebben gemaakt. In de toelichting hiervoor is duidelijk geworden dat de participatieladder oorspronkelijk is ontwikkeld door Arnstein (1969). Met betrekking tot dit onderzoek wordt de variant van Edelenbos & Monnikhof (2001) gehanteerd, omdat dit als een meer gangbare variant wordt gezien. Bij de variant van Arnstein bestaat er de mogelijkheid dat de overheid helemaal geen vorm van participatie toelaat, terwijl deze variant van Edelenbos & Monnikhof (2001) dat niet kent. De minste vorm van participatie wordt hier geuit als toehoorder. De participatieladder van Edelenbos & Monnikhof beschrijft vijf verschillende gradaties: informeren, raadplegen, adviseren, coproduceren en meebeslissen.

Niveau	Kenmerk	Vorm van burgerparticipatie
Informeren	Overheid bepaalt	Burger is toehoorder
Raadplegen	Overheid ziet betrokkenen als gesprekspartner	Burger is gesprekspartner
Adviseren	Overheid en betrokken actoren werken samen maar de overheid is doorslaggevend	Burger is adviseur
Coproduceren	Overheid en betrokken actoren en komen gezamenlijk tot besluitvorming over het beleid of proces	Burger is coproducent
Meebeslissen	Burger neemt het initiatief en heeft veel invloed op het uiteindelijke resultaat	Burger is medebeslisser

Tabel 4 De participatieladder van Edelenbos en Monnikhof (2001)

Volgens Edelenbos & Monnikhof (2001) kan op basis van de participatieladder worden geconcludeerd dat er bij de eerste vorm van participatie (van boven naar beneden) *informeren* er veel invloed bestaat voor de overheid. Aan de andere kant betekent dit weinig invloed voor de burger/betrokken actor. De overheid bepaalt in hoge mate de agenda en zij betrekken de burger alleen door hen hierover te informeren. Dit betekent dat er voor de burger geen enkele manier bestaat om invloed uit te kunnen oefenen op de besluitvorming of het proces. Bij de tweede trede *raadplegen* wordt de agenda wederom bepaald door de overheid. Echter, in tegenstelling tot informeren worden in deze vorm van participatie de betrokkenen wel degelijk om input gevraagd en mee te denken in de ontwikkeling van het beleid of proces. Deze zijn echter niet leidend of bindend en de mening van de overheid is alsnog doorslaggevend. Ten aanzien van de trede *adviseren* ziet de beginfase er anders uit. Alle betrokken actoren komen in samenwerking met de overheid tot de agenda waardoor deze de mogelijkheid krijgen om eventuele problemen, oplossingen en/of ideeën al tijdens de beginfase aan te dragen. Dit betekent

dat beide partijen een volwaardige rol spelen in de ontwikkeling van het beleid of proces. Uiteindelijk neemt de overheid de input van de betrokkenen als zeer belangrijke informatie mee in de verdere vormgeving van het proces. Toch heeft de overheid nog altijd de mogelijkheid om op een beargumenteerde wijze af te wijken van de input van de betrokkenen. De vierde trede *coproduceren* biedt veel mogelijkheden op een intensief samenwerkingsproces. Na de agendering gaan de overheid en de burger gezamenlijk op zoek naar mogelijke vormgeving. Samenwerking is hierbij de sleutel tot succes. In de laatste trede *adviseren* zijn de rollen omgedraaid. Dit betekent dat de overheid zichzelf op afstand zet en de meeste input en invloed aan de betrokken actoren overlaat. Het ambtelijk apparaat vervult hiermee een adviserende rol en neemt uiteindelijk de resultaten, na toetsing aan de gestelde randvoorwaarden, over. Zie tabel 4 voor een overzicht van de participatieladder.

4.4 Overheidsparticipatie

Zoals in een eerder stadium naar voren is gekomen kunnen burgers en de overheid verschillende rollen aannemen wanneer het gaat om een overheidsinitiatief en er dus sprake is van burgerparticipatie. Volgens het ROB (2012) doet de laatste jaren echter ook het concept overheidsparticipatie steeds meer intrede bij bestuurders. Aangezien het nog niet duidelijk is of de verschillende *third places* uit de empirie voorbeelden zijn van burger- of overheidsinitiatieven, is het ook van belang om het begrip overheidsparticipatie te behandelen. Dit is niet per definitie alleen het betrekken van burgers bij het proces, maar burgers kunnen ook steeds vaker zelf het initiatief nemen (lees burgerinitiatief). Afhankelijk van het doel kan dit betekenen dat de overheid een meer terughoudende rol aan neemt. Toch belanden de initiatiefnemers gedurende het proces in een fase dat zij de (lokale) overheid tegenkomen of juist nodig hebben. Wanneer de overheid zich bemoeit met de ideeën of initiatieven dan wordt er gesproken van overheidsparticipatie. Er is zodoende behoefte vanuit de samenleving om meer ondersteuning te vangen vanuit de overheid, in welke vorm dan ook. Deze gedachtegang sluit aan bij het leveren van een bijdrage aan de aantrekkelijkheid van de stad. Kunstenaars kunnen zich bijvoorbeeld op bepaalde wijze in willen zetten voor de stad om deze aantrekkelijker te maken en komen met verschillende vernieuwende initiatieven om dit te realiseren. Dit zijn dan ook legitieme redenen waarom in deze paragraaf in wordt gegaan op het concept overheidsparticipatie.

4.4.1 De overheidsparticipatieladder

De gedachtegang van de overheidsparticipatieladder is dat burgers zich actief in willen zetten voor de omgeving. Deze bekijkt de situatie expliciet vanuit de overheid en welke rol de overheid hierbij aan zou moeten nemen om het proces succesvol te laten verlopen. De overheidsparticipatieladder bestaat in totaal uit vijf verschillende gradaties (lees rollen). Het gaat hierbij om reguleren, regisseren, stimuleren, faciliteren en loslaten (ROB, 2012). Deze verschillende gradaties worden in het vervolg toegelicht.

Bij *reguleren* neemt de overheid de meest invloedrijke rol aan. De overheid neemt het initiatief geheel over en geeft de burger hierin totaal geen stem. Bij *regisseren* hebben de betrokken partijen wel een rol ten aanzien van het proces, maar de overheid hecht veel waarde aan het behouden van de regie. *Stimuleren* geeft daarentegen duidelijk een andere rol tussen de overheid en de betrokken actoren weer. De overheid staat hierbij achter het project. Dit uit zich in de wil om ervoor te zorgen dat het doel wordt behaald. De realisatie hiervan laten ze echter over aan de betrokken actoren. Met betrekking tot *faciliteren* kruipt de overheid weer in een andere en meer faciliterende rol. De overheid ziet zodoende heil in het initiatief en faciliteert waar nodig om het doel te realiseren. Tot slot bestaat het niveau *loslaten*, waarbij de overheid zich totaal niet met het initiatief bemoeit. De overheid neemt hiermee volledig afstand en bemoeit zich er verder niet mee. Dit betekent zowel geen invloed als geen bemoeienis voor en vanuit de overheid (ROB, 2012). Zie tabel 5 voor een overzicht van de overheidsparticipatieladder.

Niveau	Kenmerk	Vorm van overheidsparticipatie
Loslaten	De overheid laat los, inhoudelijk en procesmatig geen invloed	Overheid staat buiten proces
Faciliteren	De overheid neemt faciliterende rol	Overheid faciliteert
Stimuleren	De overheid heeft belang bij het van de grond komen van een beleid of interventie. Zoekt naar mogelijkheden om anderen te stimuleren	Overheid stimuleert
Regisseren	De overheid wil regie houden	Overheid regisseert
Reguleren	De overheid staat verticaal tegenover de betrokken actoren en handelt middels wet- en regelgeving	Overheid reguleert

Tabel 5 De overheidsparticipatieladder

4.4.2 Mogelijke bestuursstijlen van de overheid

Naast de gradaties van participatie, besteedt bestuurskundig onderzoek ook aandacht aan de verschillende bestuursstijlen die hier inherent aan verbonden zijn. Pröpper en Steenbeek (1998) onderscheiden in totaal zeven verschillende bestuursstijlen die passen bij de gradaties van invloed. Dit wil zeggen dat wanneer de overheid veel macht bij de burger laat, dit per definitie minder macht en invloed voor de overheid betekent.

Volgens Pröpper en Steenbeek (1998) is de allereerste stijl van besturen de *gesloten autoritaire stijl*. Dit betekent dat de overheid het initiatief volledig overneemt en er geen enkele mate van participatie voor de burger bestaat. Er wordt geen informatie verschaft en de burger wordt gedurende het proces niet betrokken. Naast de gesloten autoritaire stijl bestaat er de *open autoritaire stijl*. Binnen deze stijl bepaalt de overheid nog altijd zelfstandig, maar wordt er middels het voorleggen van onder andere inhoudelijke rapporten en onderzoeken getracht om informatie te verschaffen. Het doel van deze informatievoorziening is om de ingeslagen weg succesvol te laten verlopen en waar nodig de betrokken actoren te overtuigen of te overreden. Ten aanzien van de *consultatieve stijl* wordt er een eerste stap richting participatie gezet. De consultatieve stijl betreft burgers meer bij de vormgeving van het proces, maar de overheid is hierin nog altijd leidend. Kanttekening die hierbij moet worden geplaatst is het feit dat bij een open autoritaire en consultatieve stijl de overheid als het ware symbolisch gebruik maakt van participatie. Het stemt de betrokken actoren tevreden om ze tijdens het proces niet opstandig te laten worden. Echter, wat de overheid met de input van de betrokken actoren doet is nog altijd zeer gering. In de volgende stijlen van bestuur is er meer sprake van participatie. Ten aanzien van de *participatieve stijl* bestaat er meer interactie tussen de overheid en de betrokken actoren, maar de eindverantwoordelijkheid ligt nog altijd bij de overheid. De overheid vraagt aan de betrokken actoren om advies. Dit betekent concreet dat de betrokken actoren met eigen ideeën mogen komen over de wijze waarop zij het proces vorm zouden geven. Bij de *delegerende stijl* wordt er door de overheid voor het eerst afgezien van de eindverantwoordelijkheid. Betrokken actoren hebben meer invloed en de bevoegdheid om binnen gestelde randvoorwaarden eigen beslissingen te nemen of uitvoering te geven aan het proces. Bij de *samenwerkende stijl* ligt de eindverantwoordelijkheid bij alle betrokken actoren. Gelijkwaardigheid speelt hierbij een grote rol en er wordt intensief onderhandeld over het proces, de uitvoering en hoe de resultaten zo effectief mogelijk bereikt kunnen worden. Tot slot bestaat er de *faciliterende stijl*. In principe zijn en blijven de initiatiefnemers leidend in het proces en voorziet de overheid alleen in ondersteuning om de betrokken actoren bij te staan waar nodig (Pröpper & Steenbeek, 1998). Zie tabel 6 voor een overzicht van de verschillende bestuursstijlen die de overheid kan hanteren.

Stijl	Kenmerk
Faciliterende stijl	Betrokken actoren in principe leidend in het proces met veel invloed op de vormgeving, proces en de uitvoering. Overheid voorziet in ondersteuning.
Samenwerkende stijl	Gezamenlijke eindverantwoordelijkheid. Gelijkwaardigheid speelt een grote rol en er wordt intensief onderhandeld over het proces en de uitvoering daarvan.
Delegerende stijl	Gezamenlijke eindverantwoordelijkheid. Betrokken actoren krijgen meer invloed om binnen randvoorwaarden te acteren en uitvoering te geven aan het proces.
Participatieve stijl	Meer sprake van interactie, maar de eindverantwoordelijkheid ligt bij de overheid. Ruimte voor discussie en inbreng en overheid vraagt om gericht advies.
Consultatieve stijl	De overheid betreft de burger bij het proces. Het geeft de betrokken actoren de kans om hun stem te laten gelden. Overheid is beslissend in het proces.
Open autoritaire stijl	De overheid neemt het initiatief over. De overheid bepaalt zelfstandig. Om het beleid/proces kenbaar te maken en te laten slagen worden de betrokken actoren middels inhoudelijke rapporten en onderzoeken overtuigd en overreden.
Gesloten autoritaire stijl	De overheid neemt het initiatief over. Geen sprake van participatie en de overheid bepaalt tijdens het proces zelfstandig. Dit betekent dat de overheid geen informatie loslaat.

Tabel 6 De bestuursstijlen van de overheid

4.4.3 De matrix: vormen, stijlen en rollen gecombineerd

De overheid evenals de betrokken actoren kunnen zoals besproken verschillende rollen op zich nemen. Op welke manier dit gebeurd is contextafhankelijk. Om een duidelijk en overzichtelijk beeld te schetsen van de verschillende 'gradaties' van participatie inclusief de bijbehorende bestuursstijlen en rollen, worden de verschillende beschreven mogelijkheden onderstaand gecombineerd en gekoppeld (tabel 7).

De overheids-participatieladder (ROB, 2012)	De participatieladder van Edelenbos en Monnikhof (2001)	De bestuursstijlen van de overheid (Pröpper & Steenbeek, 1998)	Rol van de burger	Rol van de overheid
Reguleren		Gesloten autoritaire stijl	Geen	Bepaalt zelfstandig en levert geen informatie aan de burger
Regisseren	informer	Open autoritaire stijl	Geen	Bepaalt zelfstandig en communiceert dit besluit
Regisseren	Raadplegen	Consultatieve stijl	Gesprekspartner	Bepaalt zelfstandig, staat open voor input maar neemt uiteindelijk zelf het besluit
Stimuleren	Adviseren	Participatieve stijl	Adviseur	Bepaalt niet zelfstandig, staat open voor input
Stimuleren	Coproduceren	Delegerende stijl	Beslissen binnen randvoorwaarden	Overheid stelt de randvoorwaarden
Stimuleren	Coproduceren	Samenwerkende stijl	Samenwerkings-partner	Gelijkwaardig aan de betrokken actoren
Faciliteren	Meebeslissen	Faciliterende stijl	Initiatiefnemer	Ondersteuning
Loslaten			Bepaalt beleid/proces	Geen invloed en geen bemoeienis

Tabel 7 De matrix

Belangrijk om hierbij te vermelden is dat enkele vakken nog blanco zijn. Dit komt doordat reguleren en loslaten van de overheidsparticipatieladder niet herkenbaar zijn in de participatieladder van Edelenbos & Monnikhof (2001). Bij reguleren is er geen sprake van input vanuit de burger en dit leidt tot een gesloten autoritaire stijl vanuit de overheid. De overheid heeft het initiatief overgenomen en bepaalt in deze stijl zelfstandig over het proces en levert hierover geen informatie. Bij regisseren neemt de overheid het initiatief over, maar worden de initiatiefnemers wel continu geïnformeerd en is er sprake van een open autoritaire stijl. Daarnaast kunnen de betrokken actoren gedurende het gehele proces om hun input worden gevraagd. Wel moet hierbij nadrukkelijk worden vermeld dat de overheid uiteindelijk eindverantwoordelijk blijft. Bij stimuleren is er sprake van intensievere participatie tussen de burger en overheid wat weer andere rollen met zich meebrengt. Allereerst kan stimuleren plaatsvinden door middel van adviseren of coproduceren. De rollen die hierbij horen komen tot uiting in een delegerende of samenwerkende stijl. Met betrekking tot de delegerende stijl zijn de randvoorwaarden gesteld vanuit de overheid. Bij een samenwerkende stijl zijn de betrokken actoren gelijkwaardig aan de overheid. De overheid kan ook nog faciliteren en de betrokken actoren zodoende in een ver stadium mee laten beslissen. De overheid zorgt hier als het ware alleen voor ondersteuning (wat zich kan uiten in verschillende vormen zoals financieel en/of materieel). Tot slot kan de overheid er voor kiezen om het proces los te laten. Dit betekent concreet dat de overheid volledig afstand neemt en behoud van het initiatief.

4.5 Succes- en faalfactoren gedurende het participatieproces

Er bestaan verschillende kwaliteitseisen ten aanzien van het al dan wel of niet slagen van een participatieproces tussen de overheid en betrokken actoren. Beide participatieprocessen die hiervoor zijn besproken heeft in dit onderzoek betrekking op de rol die de overheid aan moet nemen om het project succesvol te laten verlopen. De vraag is welke factoren een belangrijke rol spelen en bepalend kunnen zijn in het participatieproces.

4.5.1 Succesfactoren gedurende het participatieproces

Participatieprocessen kennen verschillende factoren die het succes van een initiatief kunnen bepalen. Met betrekking tot deze succesfactoren gaat het om de context, openheid, middelen, continuïteit en debat. Deze komen in het vervolg aan bod.

Context

Succesvolle participatieprocessen kunnen simpelweg slagen wanneer het gaat om een onderwerp waar gedachten over uitgewisseld kunnen worden. Het project dat in wordt gezet dient te worden afgebakend en participatie moet in ieder geval mogelijk zijn. Dit betekent over het algemeen dat het project dan ook niet te technisch mag zijn. Dit kan namelijk leiden tot onbekwaamheid waar tijdens de faalfactoren verder op in wordt gegaan. Volgens Edelenbos (2000) wordt met de *context* ook bedoeld dat het project nog niet volledig uitgekristalliseerd mag zijn. Uitgekristalliseerd wil zeggen dat betrokken actoren via hun input voor vernieuwende ideeën kunnen zorgen en op die manier van meerwaarde kunnen zijn. Succes in een andere omgeving leidt niet per definitie tot succes in de eigen omgeving. Elke situatie is anders en heeft te maken met andere factoren die het succes bepalen. De situatie is zodoende te allen tijde contextafhankelijk en de wijze waarop gehandeld wordt moet op een professionele wijze tot stand komen.

Openheid

Pröpper & Steenbeek (1998) zijn van mening dat de mate van *openheid* een belangrijke factor is op weg naar succesvolle participatieprocessen. Betrokken actoren moeten de mogelijkheid krijgen om hun mening te geven. Deze input uit zich in inhoudelijke openheid waarbij de betrokken actoren nieuwe ideeën en oplossingen aan kunnen dragen. Hoe groter de inhoudelijke openheid, des te beter de uitkomst van de interactie tijdens het participatieproces zal zijn. De mogelijkheid op zeggenschap betekent indirect dat de overheid nog geen besluit

over het proces moet hebben genomen. Het vaststellen van kaders waarbinnen dit gerealiseerd moet worden is wel een optie. Op deze wijze bestaat er voor de overheid de mogelijkheid om aan te geven wat volgens hen de voorkeur krijgt betreffende de invulling van het proces. Daarnaast dient er volgens Edelenbos (2000) aandacht te zijn voor toegankelijkheid en transparantie. Toegankelijkheid uit zich in het feit dat er mogelijkheden moeten worden gecreëerd om het dialoog tussen de betrokkenen aan te gaan en een transparante communicatie is daarin bepalend. Er moet aan worden gegeven dat participatie wenselijk is, dit succes met zich meebrengt en de betrokken actoren moeten door de overheid van de juiste informatie worden voorzien. Het doel van het project moet duidelijk worden gecommuniceerd evenals de beweegredenen van het proces. Deze duidelijke communicatie bepaalt het draagvlak onder de betrokken actoren en kan leiden tot succes. Tot slot uit openheid zich volgens Edelenbos (2000) ook in de mate waarin de betrokken actoren open staan voor het verhaal van een ander en gemotiveerd zijn om te luisteren naar elkaar. Het gevoel van gehoord worden creëert vertrouwen en is de sleutel tot succes.

Middelen

Naast context en openheid is een derde succesfactor voor participatie de beschikbaarheid van *middelen*. Middelen kunnen betrekking hebben op voldoende personele capaciteit, geld en ondersteuning vanuit de overheid. Naast de mogelijkheid en beschikking tot deze middelen gaat het eveneens over de snelheid waarmee deze middelen ter beschikking kunnen staan. In een participatieproces moet er adequaat op de situatie kunnen worden gereageerd en het vlot ter beschikking stellen van de benodigde middelen is daarom een vereiste. Dit betekent dat de overheid met haar bureaucratische procedures geen blokkade moet vormen. Bureaucratie leidt in sommige gevallen tot vertraging en is zodoende vaker een hinder voor het proces (Brans, Maesschalck & Gelders, 2013).

Continuïteit

Een belangrijke factor ten aanzien van een succesvol participatieproces is *continuïteit*. Het gaat om het feit dat er niet alleen de focus op het proces met bijbehorende fasen moet liggen. Continuïteit vraagt om te denken op de lange termijn en kan medebepalend zijn voor het succes. Het gaat hierbij onder andere over de manier waarop het project zich in de toekomst voort moet zetten en wat daarvoor nodig is. Voor een verdere uitwerking is er namelijk capaciteit nodig die in staat is om het proces over te nemen en verder vorm te geven. Het gaat hier dan nadrukkelijk niet alleen over de benodigde kennis en expertise, maar ook over de mogelijkheden in tijd en middelen die nodig zullen zijn om het proces op een succesvolle wijze voort te zetten (Brans, Maesschalck & Gelders, 2013).

Debat

Alle vorige besproken succesfactoren in een participatietraject worden als het ware samengevat in deze factor. Volgens Pröpper & Steenbeek (1998) is *debat* een vorm van argumentenuitwisseling en wordt dit als noodzakelijk geacht om het proces aan andere betrokken actoren kenbaar te maken. Deze is dan ook sterk gerelateerd aan de term communicatie die bij *openheid* terug gelezen kan worden. Daarnaast is draagvlak een belangrijk onderdeel voor een succesvol participatietraject. Middels debat bestaat er de mogelijkheid om de ander niet te dwingen, maar juist te overtuigen om mee te nemen in een gezamenlijke visie. Dit creëert draagvlak waardoor de kans op een succesvol participatieproces wordt vergroot.

4.5.2 Faalfactoren gedurende het participatieproces

Participatieprocessen kennen niet alleen succesfactoren, maar dienen ook om te gaan met faalfactoren en deze moeten tegelijkertijd zoveel mogelijk worden voorkomen en/of getackeld. Volgens Boonstra & Boelens (2011) hebben participatieprocessen bij de vorming van beleid of project tot op heden nog geen geweldige resultaten tot stand gebracht. De moeilijkheid ligt hem vaak in de schakeling tussen theorie en de praktijk. Met

betrekking tot faalfactoren ten aanzien van het participatieproces gaat het om de mate van controle, de processen zijn vaak allerm minst snel en juist kostbaar en tijdrovend. Tot slot speelt de onbekwaamheid en politieke dubbelzinnigheid ook een negatieve rol.

Controle

Het kan voorkomen dat de overheid nog teveel *controle* op de situatie wil behouden waardoor er te weinig ruimte voor de betrokken actoren bestaat om van toegevoegde waarde te kunnen zijn. Wanneer burgers met initiatieven en vernieuwende ideeën komen, kunnen lokale overheden in de valkuil trappen om zich er te veel mee te bemoeien. Het overnemen van de situatie is een absolute faalfactor en gaat ten koste van het succes (Boonstra & Boelens, 2011). Het kan voorkomen dat overheden zich niet over kunnen geven aan de situatie en op die manier terug vallen in oude routines en teveel op controle gaan zitten. Gecreëerde randvoorwaarden en spelregels moeten hulp bieden bij de ontwikkeling van het proces, maar dit betekent niet dat deze leidend moeten zijn. Dit betekent concreet dat de lokale overheid het lastig vindt om zich aan te passen aan de nieuwe situatie en liever het heft in eigen handen neemt. Tot slot kan die controle zich ook uiten door de angst die er vanuit de ambtenaren ontstaat. Zij kunnen het gevoel krijgen dat ze overbodig worden geacht waardoor zij emotioneel op de situatie zullen reageren. Deze reactie uit zich in controle en teveel bemoeienis waardoor dit het participatieproces negatief beïnvloedt (Van de Lindt, Paradies, Emmert & Boonstra, 2012).

Kostbaar en tijdrovend

Een participatieproces kan versnellend werken, maar kan zeer zeker ook *kostbaar en tijdrovend* zijn. Doordat het te veel tijd kost en daarnaast ook nog eens financieel niet gunstig uitpakt kan er gesproken worden van een faalfactor. Tijdens participatieprocessen spelen inefficiëntie en bureaucratische regels vaak een negatieve rol en deze komen het besluitvormingsproces en de uitvoering van het project vaak niet ten goede. Voornamelijk in de tijd waarin wij ons bevinden, met de begrotingen die terug lopen en het aantal taken die toenemen, is dat niet wenselijk (Edelenbos et al., 2006).

Onbekwaamheid

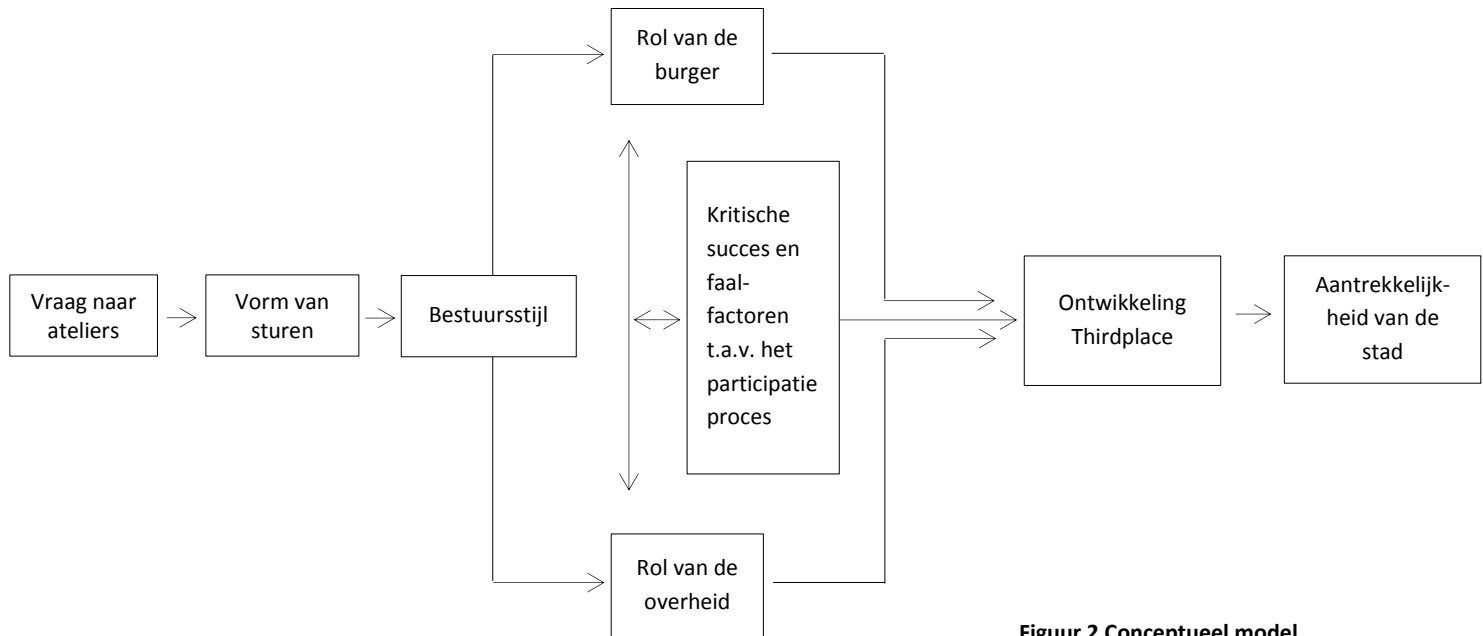
Volgens Maier (2001) speelt *onbekwaamheid* een negatieve rol in het succes van een participatieproces. Dit uit zich in het ontbreken van verantwoordelijkheid of de wil en ervaring over het participeren. Er kan dus een enorme discrepantie bestaan tussen wat de lokale overheid aanbiedt en de mate waarin hier daadwerkelijk gebruik (al dan niet op goede wijze) van wordt gemaakt. Niet iedere betrokken actor is in staat om op een bepaald niveau mee te denken en zich volledig in te zetten voor het participatieproces. Daarbij komt dat de betrokken actoren nog altijd (vaak) een negatief beeld hebben over de (lokale)overheid wat vormen van participatie in de weg kan staan.

Politieke dubbelzinnigheid

Politieke dubbelzinnigheid leidt ertoe dat participatietrajecten niet het gewenste succes opleveren. Dit komt doordat de uitkomsten en resultaten van het participatieproces niet altijd passen binnen het plaatje en de context van de lokale overheid. Wanneer dit het geval is kan dit als negatief worden ervaren waardoor het niet mee wordt genomen in de daadwerkelijke besluitvorming. Dit vraagt daarom continu om een volledige betrokkenheid van alle actoren die er mee te maken hebben. Op deze manier kan er niemand door eventuele onverwachte uitkomsten worden verrast. Deze onverwachte uitkomsten vormen voor enkele ambtenaren namelijk een dreiging en zij willen het gezag niet verliezen aan deze participatietrajecten. Wanneer deze politieke dubbelzinnigheid de toon voert dan kan dit als faalfactor gedurende het participatieproces worden gezien (Edelenbos et al., 2006).

4.6 Conceptueel model

Het conceptueel model toont een schematische weergave van de eerder besproken theorieën en geeft weer op welke wijze deze in relatie staan tot elkaar. Hierbij wordt er visueel weergegeven hoe het proces eruit ziet in de totstandkoming van de doelstelling van dit onderzoek. Zie figuur 2 voor het conceptueel model van dit onderzoek.

Figuur 2 Conceptueel model

4.6.1 Toelichting conceptueel model

Het conceptueel model begint bij de vraag naar ateliers. Hier moet door de gemeente Nijmegen anders op gaan sturen, omdat momenteel geen bijdrage wordt geleverd aan de aantrekkelijkheid van de stad. Deze vorm van sturen, zoals beschreven in paragraaf 4.3.1 'de participatieladder' en paragraaf 4.4.1 'de overheidsparticipatieladder' resulteert in verschillende bestuursstijlen die daarbij worden gehanteerd. De mogelijke bestuursstijlen uiten zich in verschillende rollen ten aanzien van zowel de burger (lees betrokken actor) als de overheid. Hoe hoger de invloed van de overheid, des te lager de autonomie van de burger. Met betrekking tot de samenwerking tussen de burger en de overheid spelen kritische succes- en faalfactoren een belangrijke rol. Deze factoren zijn besproken in de paragrafen 4.5.1 'succesfactoren gedurende het participatieproces' en 4.5.2 'faalfactoren gedurende het participatieproces' en geven inzicht in de wijze waarop een succesvolle participatie tussen de betrokken partijen tot stand kan komen. De vormgeving van dit proces is van invloed op de ontwikkeling van een *third place* en bepaalt zodoende het succes richting de positieve bijdrage van het atelierbeleid aan de aantrekkelijkheid van de stad Nijmegen.

5. Methoden en technieken

In dit hoofdstuk worden de methoden en technieken uiteengezet die nodig worden geacht voor het beantwoorden van de verschillende deelvragen en de hoofdvraag van dit onderzoek. In paragraaf 5.1 wordt ingegaan op het type onderzoek. Hierbij wordt er aandacht besteedt aan de aanpak van dit onderzoek, welke wordt toegelicht aan de hand van verschillende fasen. Paragraaf 5.2 gaat in op de case selectie. De case selectie wordt toegelicht aan de hand van de gehanteerde selectiecriteria. Vervolgens worden de verschillende behandelde cases nader beschreven en wordt onderbouwd waarom deze zich voor het empirisch onderzoek lenen. In paragraaf 5.3 worden de belangrijkste begrippen van dit onderzoek geoperationaliseerd. De bedoeling van het operationaliseren is het meetbaar maken van deze concepten, waardoor empirisch onderzoek plaats kan vinden. Tot slot wordt er in paragraaf 5.4 ingegaan op de validiteit, betrouwbaarheid en beperkingen van het onderzoek.

5.1 Type onderzoek

Dit onderzoek is een probleemgestuurd onderzoek, dient primair een praktisch belang en is exploratief van aard. In dit onderzoek wordt namelijk van een praktijkprobleem uitgegaan, omdat de gemeente Nijmegen met haar ateliers momenteel alleen kunstenaars ‘faciliteert’, maar op zoek is naar de wijze waarop zij moeten sturen en handelen om deze een positieve bijdrage te leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad. Er moet daarom allereerst een diagnose worden gesteld en vervolgens moet er een oplossing worden gezocht. Tevens wordt er gekeken naar de wijze waarop deze oplossing het beste ingevuld kan worden en wat de rol van de gemeente Nijmegen hierin is. Dit uit zich in de vorm van een *best practice*.

5.1.1 De kwalitatieve aanpak

Bestuurskundige vraagstukken kunnen op meerdere manieren worden onderzocht. Binnen dit onderzoek is er voor gekozen om de onderzoeksvraag middels een kwalitatieve onderzoeksmethode te beantwoorden. De reden hiervoor is dat er onderzoek wordt uitgevoerd naar de rol van de gemeente Nijmegen. Tijdens de empirische dataverzameling wordt er onderzoek naar *third places* en haar ontwikkelingsproces gedaan en daardoor is het van belang om diepgaande informatie te kunnen achterhalen. Het gaat hier nadrukkelijk om de ‘hoe’ en ‘waarom’ vragen. Volgens van Thiel (2007) is kwalitatief onderzoek daarom bij uitstek een perfecte manier van onderzoek doen om achter de benodigde diepgaande informatie te komen. Kwalitatief onderzoek richt zich namelijk op het begrijpen en beschrijven van de empirische werkelijkheid. Daarbij houdt kwalitatief onderzoek rekening met de context waarin de actoren zich bevinden. Dit onderzoek is een meervoudige kwalitatieve casestudy waarbij meerdere casussen en thema’s zijn onderzocht. Er is hiervoor gekozen zodat de uitkomsten van dit onderzoek zich niet berusten op een enkele casestudy. Er bestaat de noodzaak om te kunnen bepalen of de resultaten uit de ene casestudy zich ook voordoen tijdens de andere casestudy, waardoor er op grotere schaal kan worden gegeneraliseerd.

Het onderzoek valt in drie verschillende fasen te onderscheiden namelijk de verkennende fase, de dataverzameling en de fase waarin de verzamelde data wordt geanalyseerd (van Thiel, 2007). Deze drie verschillende fasen worden in het vervolg nader toegelicht.

De verkennende fase

In de beginfase van dit onderzoek is er voornamelijk tijd en energie gestoken in de verkenning van de context van het onderzoek. Aangezien ateliers (als onderdeel van het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen) een positieve bijdrage moeten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad, is het beleidskader met betrekking tot kunst & cultuur bestudeerd. Hierbij is achterhaald welke uitgangspunten en thema’s van belang worden geacht in het kunst- en cultuurbeleid van de Rijksoverheid, de provincie Gelderland en de gemeente Nijmegen.

Daarnaast is er uitgebreid aandacht besteed aan het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen. Op basis van deze gegevens is er inzicht verkregen in de overlap met betrekking tot de verschillende uitgangspunten en thema's. De uitgangspunten en thema's zijn leidend geweest in de bepaling over de wijze waarop de doelstelling van dit onderzoek gerealiseerd kan worden. Vervolgens is er via literatuurstudie informatie verzameld over enkele relevante theorieën met betrekking tot dit onderzoek. Het gaat hierbij allereerst over de waarde van kunst & cultuur. Hierbij is onderzoek gedaan naar wat kunst & cultuur over het algemeen te bieden heeft voor de aantrekkelijkheid van de stad. Er is hierbij gekeken naar de waarden en effecten op zowel individueel als maatschappelijk niveau. Daarnaast is er middels literatuurstudie onderzoek gedaan naar de wijze waarop sociale waarden en effecten geoptimaliseerd kunnen worden. Om deze reden is er aandacht besteed aan de theorie *third place*. Om legitieme informatie betreffende het begrip *third place* en de meerwaarde die het voor de stad kan betekenen te ontvangen, is er een exploratief interview met de eigenaar van het bedrijf ThirdPlace afgenomen. Daarnaast is er inzicht verkregen in de theorieën burgerparticipatie en overheidsparticipatie. Om de rol van de gemeente Nijmegen te kunnen bepalen, is het van belang om inzicht te verkrijgen in de mogelijke rollen en bestuursstijlen die de gemeente op zich kan nemen. Het atelierbeleid is in samenwerking met de kunstenaars ontwikkeld en de ontwikkeling of uitbreiding van een *third place* vraagt om een intensieve samenwerking tussen de gemeente en betrokken actoren. Aangezien voorafgaand het empirisch onderzoek niet geheel duidelijk is of het om een burger- of overheidsinitiatief gaat zijn beide theorieën bestudeerd. Deze theorieën geven inzicht in de mogelijke bestaande rollen en bestuursstijlen tijdens een dergelijk proces. Tot slot is er ook aandacht besteed aan zowel de succes- als faalfactoren gedurende een participatieproces. Dit geeft inzicht in de wijze waarop de doelstelling op een succesvolle wijze bereikt kan worden en met welke belemmeringen eventueel rekening gehouden moeten worden. Alle informatie die in deze fase is verzameld is gebruikt om een conceptueel model te ontwikkelen, een case selectie van bestaande *third places* te maken en semigestructureerde interviews op te stellen.

Data verzameling

Tijdens dit onderzoek is er gebruik gemaakt van twee verschillende soorten dataverzameling. Het gaat hierbij om documentenanalyse en om semigestructureerde interviews. Zoals eerder aangegeven is er vooraf door middel van literatuurstudie de context, het atelierbeleid en de waarden en effecten van kunst & cultuur behandeld. Vervolgens is geconstateerd dat een *third place* een uitgelezen mogelijkheid is om de besproken (sociale) waarden en effecten te kunnen optimaliseren. In hoofdstuk drie is daarom de theorie van *third place* uitgebreid behandeld en op basis hiervan is een legitieme case selectie gemaakt (zie paragraaf 5.2). Vervolgens is in hoofdstuk vier de theorie burger- en overheidsparticipatie besproken. Hier is literatuuronderzoek gedaan naar de verschillende rollen en bestuursstijlen via vakliteratuur. Hieraan kunnen vervolgens verschillende rollen voor de burger (lees betrokkenen) en de gemeente worden gekoppeld. Om dit overzichtelijk te weergeven is er in hoofdstuk vier in paragraaf 4.4.3 een matrix ontworpen die de verbindingen tussen de verschillende gehanteerde theorieën weergeeft. Daarnaast is er informatie verzameld over de verschillende succes- en faalfactoren die tijdens een dergelijk participatieproces mogelijk op kunnen treden. Deze informatie is gebruikt om inzicht te verkrijgen in welke factoren daadwerkelijk bepalend kunnen zijn. Tot slot is op basis van deze informatie een operationalisatie schema ontwikkeld. De theorieën en begrippen zijn geoperationaliseerd en op die manier meetbaar gemaakt. Door het meetbaar maken van deze begrippen zijn er interviewvragen ontwikkeld die de leidraad hebben gevormd gedurende het afnemen van de interviews.

In het eerste gedeelte van het semigestructureerde interview zijn er vragen gesteld over de betrokkenheid en de betreffende *third place*. Hierbij is er aanvullende informatie gevraagd naar wat voor de betreffende gemeente de karakteristieken en toegevoegde waardes zijn van een dergelijke *third place*. Het tweede gedeelte van het semigestructureerde interview betreft de manier waarop de ontwikkeling van deze *third place* tot stand is gekomen. Hierbij is er onderzoek gedaan naar de participatievorm inclusief de bestuursstijl die de desbetreffende gemeente gedurende het proces op zich heeft genomen. Er is zodoende onderzoek gedaan naar wat de gemeente juist wel en niet heeft gedaan, wat de gemeente wilde bereiken of

juist niet wilde bereiken en waarom zij van mening zijn dat een dergelijke invulling van het proces als een *best practice* bestempeld kan worden. Het gaat hier bijvoorbeeld om het al dan wel of niet faciliteren van financiële en/of materiële middelen. Deze vragen refereren dus (in)direct naar de manier van sturen door de gemeente en de wijze waarop zij zich gedurende dit proces op hebben gesteld en hebben gehandeld. In het vervolg is er ingegaan op de succes- en faalfactoren die zij gedurende het participatieproces hebben herkend. Het gaat hier zowel om relatief kleine factoren met minder invloed op het participatieproces, als om factoren die het participatieproces sterk hebben gevormd. Tot slot is er aandacht besteed aan de wijze waarop de betreffende gemeente een *best practice* met betrekking tot deze situatie zou omschrijven (hoeft niet in alle gevallen de eigen situatie te zijn). Alle vragen die tijdens de semigestructureerde interviews zijn gesteld zijn zo breed mogelijk geformuleerd, waardoor het voor de interviewer eenvoudiger is gemaakt om een open antwoord te genereren. Tot slot is het door semigestructureerde interviewvragen mogelijk om door te vragen indien nodig.

De analyse

Na het afnemen van de verschillende interviews is ervoor gekozen om met behulp van coderen de kwalitatieve gegevens te analyseren (Boeije, 2005). Het gaat hierbij om de transcriptie van interviews door middel van open codering, axiale codering en selectieve codering. In de eerste fase is de grote hoeveelheid informatie uitgewerkt in een overzichtelijk document. Vervolgens is deze informatie in kwantiteit teruggebracht en zijn irrelevante gegevens verwijderd. Na het verwijderen van irrelevante gegevens is er gebruik gemaakt van de methode codering. Bij het coderen is er in de eerste fase open codering op basis van het operationalisatie schema een lijst met codes gemaakt waaronder de resultaten van het empirisch onderzoek zijn ingedeeld. Bij de daaropvolgende fase axiale codering zijn verschillende codes samengevoegd. Tijdens selectief coderen zijn de resultaten van het empirisch onderzoek bij elkaar gevoegd en verwerkt in de resultaten en analyse. Op basis van deze uitgewerkte gegevens zijn er conclusies ten aanzien van dit onderzoek getrokken. Tot slot zijn er op basis van deze conclusies een viertal aanbevelingen uitgebracht.

5.2 De case selectie

In deze paragraaf wordt de case selectie behandeld. Aan de hand van de in paragraaf 5.2.1 beschreven selectiecriteria zijn de verschillende cases geselecteerd. In paragraaf 5.2.2 worden de cases toegelicht, beschreven en onderbouwd waarom deze geschikt worden geacht voor empirisch onderzoek.

5.2.1 De selectiecriteria

Tijdens het uitvoeren van een kwalitatief onderzoek is het van belang om een juiste case selectie te hanteren. De wijze waarop dit gebeurt is van belang om representatieve uitspraken te kunnen doen (van Thiel, 2007). Voor dit onderzoek is gekozen voor een selectie steekproef. De reden hiervoor is het feit dat het theoretisch kader de leidraad vormt tijdens dit onderzoek. Op basis van theoretisch relevante criteria is dan ook de case selectie vormgegeven.

De paragrafen 3.2 'third place' en 5.3 'operationalisatie' bieden handvaten waarop de verschillende casussen van *third places* in Nederland zijn geselecteerd. In paragraaf 3.2 is door middel van literatuuronderzoek en een exploratief interview met de eigenaar van het bedrijf ThirdPlace Jos Sentel het begrip *third place* uitgebreid behandeld en is er inzicht verkregen in de karakteristieken en eigenschappen van het concept. In paragraaf 5.3 zijn de meest belangrijke begrippen en concepten van dit onderzoek geoperationaliseerd. Bij de case selectie zijn de volgende criteria gehanteerd:

1. De case dient bij uitstek multifunctionaliteit aan te bieden. Zoals uit het exploratief interview duidelijk is geworden is multifunctionaliteit, wanneer je de definitie van een *third place* volledig plat slaat, het onderscheidende element. Bij multifunctionaliteit kan worden gedacht aan kunst- en culturele activiteiten (in het bijzonder ateliers), horeca, bibliotheek, eventueel appartementen, winkels en met name ontmoetingsruimten.
2. De case dient veruit voldoende mogelijkheden te bieden op het creëren van sociale interactie en er moet sprake zijn van een hoge belevingswaarde. Er moeten mogelijkheden bestaan op ontmoeting (de hiervoor bestemde ontmoetingsplaatsen), gedeelde interesses, gemeenschap en de locatie moet open staan voor toerisme. Er moet kennis en ervaring kunnen worden gedeeld en mensen moeten hier zichzelf kunnen uiten. Er moet sprake zijn van gezelligheid, opwindend en dynamiek. Om sociale interactie en een hoge belevingswaarde te kunnen creëren moet er sprake zijn van een plaats om zowel te kunnen werken als te kunnen ontspannen om een meerwaarde te kunnen creëren. Daarnaast moet er sprake zijn van de zogeheten *cool factor*. Dit betekent een locatie met een eigen identiteit waar mensen uitgenodigd worden om de locatie te bezoeken.
3. De case dient persoonlijke ervaringen te vertegenwoordigen en individuele behoeften te vervullen. Hoewel ieder individu een ervaring anders beleeft en andere individuele behoeften kent, kan een *third place* hier wel aan voldoen. De case dient daarvoor een variëteit aan mogelijkheden te bieden. De locatie moet niet zijn gericht op maar één doelgroep, maar moet *open minded* zijn en zodoende meerdere doelgroepen aan kunnen trekken.
4. De case dient mogelijkheden te bieden tot goed ondernemerschap. Dit betekent dat er sprake moet kunnen zijn van mogelijkheden tot innovatie en samenwerking. De *third place* moet wederom *open minded* zijn en vernieuwingen moeten hier gerealiseerd kunnen worden.
5. De case dient laagdrempelig en eenvoudig bereikbaar te zijn. Het gaat er hierbij om dat de locatie zich bevindt in een openbare ruimte. De locatie dient toegankelijk te zijn en er moet sprake zijn van een logische routing. Het gaat namelijk primair om het bij elkaar brengen van verschillende (groepen) mensen en de toegankelijkheid is dus een vereiste.
6. Het aantal cases binnen dit onderzoek is tevens belangrijk. Rekening houdend met de tijdsduur en het beperkte aantal *third places* in Nederland, is er voor gekozen om minimaal vijf verschillende *third places* te onderzoeken. Hierbij wordt zowel input vergaard vanuit de projectkant (lees initiatiefnemer(s)) als vanuit de kant van de gemeente (lees betrokken ambtenaar). Hierdoor wordt er niet eenzijdig informatie vergaard, maar bestaat er de mogelijkheid tot het verkrijgen van input van vanuit beide perspectieven.
7. Tot slot zijn de cases niet random gekozen. Er is via het internet op zoek gegaan naar mogelijke *third places* die zich in Nederland bevinden en op basis hiervan is contact met de betreffende locaties (en betrokken gemeenten) gezocht. Niet iedere contactpersoon stond open voor het afnemen van een interview en sommige locaties hebben aangegeven om eerst contact op te nemen met de betreffende gemeente. Uiteindelijk zijn er in totaal zeven verschillende casuïstieken (zowel de projectkant als de kant van de gemeente) uitgekozen voor empirisch onderzoek. Dit levert een totaal van 14 interviews.

Op basis van bovenstaande criteria zijn de volgende cases geselecteerd:

✓ 1. Gas!Fabriek	✓ Alkmaar
✓ 2. Het Havenkwartier	✓ Deventer
✓ 3. Herberg de Pol	✓ Diepenheim
✓ 4. Metaal Kathedraal	✓ Utrecht
✓ 5. Mariëngaarde	✓ Tilburg
✓ 6. THUIS, de gedeelde woonkamer van Wageningen	✓ Wageningen
✓ 7. De Zaanse Chocoladefabriek	✓ Zaandam

Tabel 8 Casussen empirisch onderzoek

5.2.2 De voorbeelden uit de praktijk

In deze paragraaf worden de geselecteerde cases uitgebreid beschreven. Op deze wijze wordt op een consistente en betrouwbare manier toegelicht en onderbouwd waarom deze casussen zich lenen voor dit onderzoek.

Gas!Fabriek (Alkmaar)

De Gas!Fabriek in Alkmaar is het trefpunt voor nieuw talent in Alkmaar. In het jaar 1968 is het voormalig gasterrein gesloopt en destijds hebben de sloopwerkzaamheden alles, op één gebouw na, met de grond gelijk gemaakt. Dit betekent daarom dan ook dat het gebouw, wat er tot op heden nog staat, een groot en bijzonder cultuurhistorische betekenis bevat. De gemeente Alkmaar heeft, vanwege haar vertegenwoordiging van het industrieel erfgoed van Alkmaar, dit gebouw aangewezen als beeldbepalend pand. In oktober 2013 heeft de gemeente Alkmaar aangegeven *open minded* te willen gaan handelen en te willen luisteren naar nieuwe ideeën over de wijze waarop dit gebouw ingevuld kan worden. Het enige wat de gemeente Alkmaar hierbij duidelijk aan heeft gegeven is dat het een idee moet zijn dat in ieder geval de aantrekkelijkheid van de locatie en Alkmaar vergroot. Het doel bestond uit creëren van een eigen bijzondere creatieve locatie die een ontmoetingsplek zou vormen voor de buurt. Het gaat hier dan om een plek waar men kan ontspannen, werken, kennis delen, ontwikkelen en samen kunnen zijn (Roecoert, De Wandeler & Bruin, 2014).

Op basis van de selectiecriteria leent de Gas!Fabriek zich bij uitstek voor het empirisch onderzoek. De Gas!Fabriek is een voorbeeld van een (toekomstige) *third place*, want het gaat hier allereerst om een locatie met een eigen identiteit (gelet op de bijzondere cultuurhistorische betekenis). Multifunctionaliteit laat op deze locatie niets te wensen over, want het is een cultuurhistorische plek, een vitale werkplek voor talenten en daarnaast is het een inspirerende doe- en verblijfsplek voor de omgeving. Er is zowel ruimte om te werken, te leren en te ontmoeten. Doordat de locatie is gericht op ontmoeten voldoet de case ook aan de tweede selectiecriteria. De locatie is namelijk bestemd voor het delen van kennis en ervaring, bestaande uit leerwerkplekken, lezingen en workshops en vergaderlocaties. Tevens biedt het ruimte aan talent en ondernemerschap. Starters uit de creatieve sector krijgen hier voldoende mogelijkheden en de Gas!Fabriek is daarmee zeer geschikt voor onder andere kunstenaars die behoefte aan atelierruimten hebben. Kortom, deze locatie is een multifunctionele en dynamische plek die verschillende doelgroepen aantrekt. Het biedt een mix van inspiratie en mogelijkheden, mensen kunnen hier hun talent tonen en de medemens laten ontspannen. Ontmoeten en sociale interactie is een belangrijke karakteristiek en tot slot kunnen mensen genieten van een hapje en een drankje bij de aangelegen horecagelegenheid.

Het Havenkwartier (Deventer)

Het Havenkwartier is een oud industrieterrein in Deventer waar in volle gang de openbare ruimte wordt gebruikt om te experimenteren. Dit experimenteren uit zich op verschillende manieren en leidt tot verschillende en bijzondere ontwikkelingen. Deze ontwikkelingen slaan op verschillende terreinen zoals wonen, werken, kunst, cultuur, horeca en evenementen. Het Havenkwartier kan daarom worden gezien als een creatieve hotspot en een locatie die je uitnodigt om te komen bezoeken. Deze locatie wordt gevormd door ruim 90 ondernemers en organisaties en tientallen vaste bewoners. Daarnaast zorgen talloze activiteiten ook voor de vorming van dit gebied (Havenkwartier Deventer, 2016).

Op basis van de selectiecriteria leent ook het Havenkwartier zich uitstekend voor het empirisch onderzoek. Het Havenkwartier is een duidelijk voorbeeld van een zogenaamde *third place*. Het is een locatie met kansen en mogelijkheden. De multifunctionaliteit op deze locatie uit zich in de vorm van kunst & cultuur, horeca, slapen en wonen. Kunst speelt een grote rol en door een kunstmanifestatie in 2004 ontdekten in enkele weken maar liefst duizenden mensen het Havenkwartier. Dit betekent dat het Havenkwartier toegankelijk en eenvoudig te bereiken is voor een ieder. Volgens het Havenkwartier Deventer (2016) biedt het sinds 2005 ook de ruimte aan ondernemerschap, want door een bijdrage vanuit de gemeente en de provincie dient het als informele werk- en experimenteerplek voor zowel kunstenaars als andere creatieve ondernemers. Sindsdien is het gebied helemaal opgeleefd en bestaan er mogelijkheden tot het delen van kennis en ervaringen en heeft het een eigen 'cool factor' gecreëerd. Er vinden onder andere festivals en vele voorstellingen plaats. Daarnaast heeft de aantrekkingskracht van het Havenkwartier er sindsdien ook voor gezorgd dat ondernemers uit andere sectoren zich hier hebben gevestigd. Kortom, het Havenkwartier is bij uitstek een voorbeeld van een *third place* waar kunst & cultuur een belangrijk onderdeel van vormt. Er wordt sociale interactie gecreëerd, er zijn horecagelegenheden te vinden en je kunt er kansen en mogelijkheden in het ondernemerschap benutten.

Herberg de Pol (Diepenheim)

Herberg de Pol, gelegen in Diepenheim is een voorbeeld van een *third place*. Het is momenteel een herberg en ontmoetingsplek en daarnaast een perfect voorbeeld van een historische plek. In het cultuurcentrum Herberg de Pol bestaat een variëteit aan mogelijkheden. Dit cultureel verzamelgebouw biedt onder andere theater, oefenruimtes, vergaderzalen, een café, een restaurant en een bibliotheek. Herberg de Pol is een locatie die een lange traditie kent en de afgelopen jaren is omgebouwd tot een modern gemeenschapscentrum (Cultuurcentrum Herberg de Pol Diepenheim, 2016).

Cultuurcentrum Herberg de Pol is een cultureel verzamelgebouw, een ontmoetingsplek, biedt verschillende mogelijkheden op ondernemerschap, spreekt meerdere doelgroepen aan, brengt mensen bij elkaar en is om deze reden geschikt voor het empirisch onderzoek. Het levert namelijk relevante informatie voor de gemeente Nijmegen over de wijze waarop zij een dergelijke locatie tot stad kunnen brengen en wat daarvoor nodig is.

Metaal Kathedraal (Utrecht)

De Metaal Kathedraal is eveneens een perfect voorbeeld van een *third place*. Deze locatie heeft een behoorlijke historie met een mooie geschiedenis en het opvallende aan deze locatie is dat de Metaal Kathedraal niet met opzet tot stand is gekomen. In 2011 bleek een kunstenaar op zoek naar een atelier waar theater in gemaakt kon worden. Zodoende is deze kunstenaar bij de oude kerk uitgekomen. Inmiddels is deze locatie een voorbeeld waar multifunctionaliteit de toon voert en waar *open minded* wordt gehandeld. Er zijn talloze mogelijkheden om je te ontwikkelen en mensen te verrassen. Momenteel zijn er meerdere kunstenaars gevestigd en is het echt een plek die zich richt tot meerdere doelgroepen (Metaal Kathedraal, 2016).

De Metaal Kathedraal is een voorbeeld van multifunctionaliteit en een locatie waar kunst & cultuur (lees ateliers) optimaal tot uiting kunnen komen. Het is een broedplaats, een *third place*, die haar deuren opent voor een ieder en samenwerking stimuleert. Dit betekent dat het voldoet aan de case selectie criteria waarbij

het een locatie moet zijn waar kennis en ervaring kan worden gedeeld en waar mensen elkaar moeten kunnen ontmoeten. Naast kunst & cultuur bestaat er tevens de mogelijkheid op exposities, voorstellingen, workshops en evenementen. Dit betekent dat de Metaal Kathedraal open staat voor meerdere doelgroepen en het een unieke locatie is waar mensen en ondernemers uit verschillende disciplines elkaar kunnen ontmoeten, verassen en inspireren.

Mariëngaarde ((Tilburg)

Mariëngaarde in Tilburg is een uitstekend voorbeeld van een *third place* en leent zich dan ook perfect voor het empirisch onderzoek. De Mariëngaarde is met behoud van het monumentale karakter een bruisend kunst- en cultureel centrum waar kunst en voornamelijk ontmoeting centraal staan. Hier is heel veel mogelijk, gelet op de mogelijkheid tot wonen, werken en ontmoeting. In Mariëngaarde zijn zowel de fysieke als de sociale omstandigheden perfect aangepast en afgestemd op de leefstijl van kunst & cultuur. Er zijn in totaliteit 20 appartementen gerealiseerd (18 in de sociale sector). Daarnaast wordt er ook gewerkt, want er zijn meerdere ruimten (werkateliers) waar onder andere kunstenaars hun werk kunnen uitvoeren. Zij hebben de mogelijkheid om *open minded* te werk te gaan en te experimenteren binnen bepaalde grenzen. Deze grenzen worden in overleg vastgesteld. Doordat zij op deze manier te werk kunnen gaan hebben zij de mogelijkheid om andere mensen te inspireren. Naast werkateliers bevat Mariëngaarde ook een bibliotheek, verschillende ontmoetingsruimten, een theater en biedt het ruimte voor exposities (Ru van Rossumhuis, 2016). Door deze ontmoetingsruimten bestaat er nadrukkelijk de mogelijkheid tot het creëren van sociale interactie. De locatie is toegankelijk voor iedereen en biedt zodoende ruimte voor jong, oud en verschillende soorten typen bezoekers.

THUIS, de gedeelde woonkamer van Wageningen (Wageningen)

THUIS, de gedeelde woonkamer van Wageningen is de gezellige woonkamer van Wageningen. Ontmoeten staat centraal en de praktijk wijst uit dat mensen uit verschillende leefwerelden hier samenkomen. THUIS is zodoende een ontmoetingsplaats en primair een platform waar mensen de mogelijkheid krijgen om ideeën met elkaar uit te wisselen en kennis en ervaringen met elkaar te delen. THUIS biedt eveneens ruimte aan startende ondernemingen, omdat zij de mogelijkheid bieden op een werkplek. Tevens kunnen zij gebruik maken van het netwerk van THUIS waardoor zij steeds een stap verder komen (THUIS, 2015).

Wel moet hierbij duidelijk aan worden gegeven dat THUIS niet specifiek gericht is op of ruimte biedt aan kunstenaars door middel van het faciliteren in ateliers, maar de wijze waarop THUIS tot stand is gekomen en wat het beoogt te bereiken (een ontmoetingsplaats) is van belang voor de gemeente Nijmegen om hier inzicht in te verkrijgen. Het gaat namelijk ook om de proceskant die achter het initiatief verborgen ligt. Dit is daarom dan ook de reden waarom THUIS mee wordt genomen in dit onderzoek als belangrijke toevoeging ten aanzien van de empirische dataverzameling.

De Zaanse Chocoladefabriek (Zaandam)

De Zaanse Chocoladefabriek is tussen 2004 en 2009 in fases gerestaureerd en verbouwd naar een multifunctioneel verzamelgebouw en is daarmee een unieke locatie die kan worden bestempeld als een *third place*. Tijdens de restauratie en transformatie was het van belang om de monumentenstatus te behouden en om het complex, inclusief de nabije omgeving, een aantrekkelijkheidsimpuls te geven. Momenteel is de locatie zeer *open minded*, zijn ze vernieuwend en hebben ze tevens een sterk gevoel voor traditie. De Zaanse Chocoladefabriek is een perfect voorbeeld waar multifunctionaliteit heerst en waar een variëteit aan mogelijkheden bestaat. Hoewel de realisatie van ateliers duidelijk de bedoeling was, is die cultuurslag nog niet helemaal gemaakt. Desalniettemin is het een uitstekende casus om te onderzoeken en informatie te verkrijgen over de wijze waarop dit project tot stand is gekomen en welke rol de gemeente daar in heeft gespeeld.

5.3 Operationalisatie

Om te kunnen bepalen op welke wijze de gemeente Nijmegen moet sturen en handelen om het atelierbeleid een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad is het nadrukkelijk van belang om de beschreven theorieën in hoofdstuk drie en vier te operationaliseren en zodoende meetbaar te maken. Door de begrippen te operationaliseren worden de variabelen uiteengezet naar kenmerken of handelingen zodat deze toegepast kunnen worden op de onderzoekseenheid. Op deze manier kan er aan de hand van empirisch onderzoek worden achterhaald op welke manier andere gemeenten hun rol in hebben gevuld bij de ontwikkeling van een *third place* en welke factoren van invloed zijn geweest op het participatieproces.

5.3.1 Het operationalisatie schema

In bijlage 9.2 'het operationalisatie schema' worden de verschillende begrippen meetbaar gemaakt. Onder het kopje 'aspecten + definitie' worden de operationele definities van de verschillende begrippen weergegeven. Deze definitie is een korte beschrijving van het begrip zoals deze is beschreven in het theoretisch kader. Het kopje 'operationalisatie' geeft de uitleg van het begrip en maakt deze meetbaar. Er wordt beschreven op welke wijze het begrip kan worden herkend of gemeten kan worden. Hierbij moet duidelijk worden geconstateerd dat niet alle begrippen even belangrijk zijn tijdens de uitvoering van het empirisch onderzoek. Het ene begrip heeft voldoende aan de herkenning in de praktijk, terwijl het andere begrip daadwerkelijk gemeten moet worden. Dit is lastig om vooraf te bepalen en moet daarom door de praktijk duidelijk worden.

5.4 De validiteit, betrouwbaarheid, problemen en beperkingen van het onderzoek

Met betrekking tot een goed wetenschappelijk onderzoek zijn de termen betrouwbaarheid en validiteit nadrukkelijk van belang. Volgens van Thiel (2007) toont de mate van betrouwbaarheid van een wetenschappelijk onderzoek aan in hoeverre de bevindingen van het onderzoek systematisch zijn verkregen. Daarnaast bepaalt het de nauwkeurigheid en consistentie van het onderzoek. De mate van de validiteit van een onderzoek kan worden gezien vanuit de mate van geldigheid en generaliseerbaarheid. Het gaat hier dan om de begrippen interne en externe validiteit.

5.4.1 Betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek

Er zijn meerdere maatregelen genomen om de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek te vergroten. Een eerste risico dat is aangepakt is de rol van de onderzoeker. De onderzoeker heeft gedurende dit onderzoek stage gelopen bij de gemeente Nijmegen en mede daarom bestond de kans op eventuele (negatieve) beïnvloeding. Hoewel deze kans niet hoog in werd geschat, is hier wel continu rekening mee gehouden. Hierdoor is er op een systematische manier onderzoek gedaan en zijn de resultaten van het onderzoek vrijwel letterlijk overgenomen. Het onderzoek is eveneens zonder verwachtingen ingegaan. Hierdoor is eventuele bias voorkomen. Daarnaast is het onderzoek gebaseerd op een verkennende fase middels literatuurstudie. Naast de verkennende fase kent het onderzoek ook een uitgebreid, onderling verbonden en logisch opeenvolgend theoretisch kader. Dit geeft de te maken stappen tijdens het onderzoek aan. De belangrijkste theorieën en begrippen zijn geoperationaliseerd waardoor miscommunicatie is voorkomen. Om de nauwkeurigheid en consistentie binnen dit onderzoek te waarborgen is er eveneens gebruik gemaakt van semigestructureerde vragenlijsten. Hoewel deze semigestructureerd van aard zijn hebben deze vragenlijsten er voor gezorgd dat de benodigde informatie, gelet op het beantwoorden van de hoofd en deelvragen van dit onderzoek, op systematische wijze zijn verkregen.

Zoals al eerder aangegeven zijn de belangrijkste concepten binnen dit onderzoek geoperationaliseerd. Om de interne validiteit te vergroten zijn de belangrijkste variabelen gekoppeld aan indicatoren. Deze indicatoren geven specifiek weer hoe deze tijdens de empirische dataverzameling zijn gemeten. Op basis van deze indicatoren zijn dan ook twee verschillende vragenlijsten opgesteld waarmee het empirisch onderzoek is

gestart. Het gaat hierbij enerzijds om een vragenlijst voor de projectkant (initiatiefnemer(s)). Anderzijds is er een vragenlijst opgesteld voor de kant van de gemeente (betrokken ambtenaar). Aangezien beide partijen (per casus) worden geïnterviewd is het van belang om voor beide groepen een topiclijst te hanteren. Beide partijen moet op een andere manier worden benaderd en bevraagd en door het gebruik van een topiclijst is er tijdens ieder afzonderlijk interview systematisch te werk gegaan. De externe validiteit kan, zoals eerder aangegeven, worden gezien als de mate van generaliseerbaarheid van het onderzoek. Aangezien het binnen dit onderzoek om een meervoudige casestudy gaat betekent dit dat de externe validiteit beter wordt gewaarborgd dan wanneer er is gekozen voor een enkele casestudy.

In de vorige deelalinea is al aangegeven dat er vragenlijsten voor beide partijen zijn ontwikkeld. Daarmee is de betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot. Per individuele casus is er niet alleen voor gekozen om input vanuit het perspectief van de betreffende gemeente mee te nemen, maar is er ook voor gekozen om de input vanuit de project kant (lees de betrokken ambtenaar) mee te nemen. Hierdoor is een eenzijdig perspectief voorkomen en hebben beide partijen hun zienswijze, op de rol van de gemeente gedurende de ontwikkeling van de *third place*, duidelijk kenbaar kunnen maken.

Tijdens het onderzoek is continu rekening gehouden met de betrouwbaarheid van het onderzoek. Allereerst hebben de respondenten voorafgaand het interview een document (lees topiclijst) ontvangen waarin de benodigde informatie over het interview stond beschreven. Hierdoor was voor beide partijen het onderwerp van het interview helder waardoor miscommunicatie kon worden voorkomen. Daarnaast is er voorafgaand het interview duidelijk gecommuniceerd met de vraag of het interview op mocht worden genomen. Door een audio opname is de kans op relevant informatieverlies zodoende verkleind. Er zijn gedurende het interview open vragen gesteld er is doorgevraagd en de antwoorden van de respondenten zijn door de interviewer helder geparafraseerd. Vervolgens hebben de respondenten de mogelijkheid gekregen om de samenvatting van de gegeven antwoorden te bevestigen. Hiervoor is gekozen om verkeerde interpretaties tijdens het onderzoek te voorkomen. Tot slot zijn de interviews in een rustige, veilige en herkenbare omgeving afgenomen (vanuit het perspectief van de geïnterviewde). Dit geeft voor de respondenten een vertrouwd gevoel. Dit toont aan dat er op een nauwkeurige manier om is gegaan met de empirische dataverzameling.

5.4.2 Beperkingen van het onderzoek

Tijdens het onderzoek zijn er ook een aantal beperkingen geconstateerd. Allereerst is de context waarbinnen gehandeld moest worden een beperking van het onderzoek gebleken. Binnen de gemeente Nijmegen bestaan enkele kaders waarbinnen gehandeld moet worden en aangezien het proces betreffende het atelierbeleid, in samenwerking met de kunstenaars is ontwikkeld, zijn de kaders voorafgaand dit onderzoek al vastgesteld.

Daarnaast is de definitie van een *third place* tijdens het onderzoek een aardig struikelblok gebleken. In de literatuur is vrijwel geen duidelijke, eenduidige definitie van een *third place* te vinden en hierdoor bleek er de noodzaak om contact op te nemen met de eigenaar van het bedrijf ThirdPlace. Hoewel dit de nodige inzichten en relevante informatie heeft opgeleverd bleek een duidelijke definitie van het begrip *third place* lastiger dan verwacht. Er is daarom voor gekozen om op basis van de verkregen informatie, middels literatuuronderzoek en het exploratief onderzoek, een eigen definitie van het begrip *third place* vast te stellen en zodoende het begrip te operationaliseren en te gebruiken bij het vaststellen van de case selectie.

Tot slot is het vaststellen van de interviews als beperking ondervonden. Doordat medio juli pas de nodige informatie over het begrip *third place* was verzameld, heeft de case selectie op dat moment pas plaats gevonden. Aangezien het hier gaat om de periode rondom de vakantie bleek het erg lastig om contact met de verschillende initiatiefnemers en gemeentes op te nemen en zodoende de interviews in te plannen. Dit heeft geresulteerd in het feit dat de empirische dataverzameling (14 interviews) pas in de maand augustus plaats heeft kunnen vinden. Hoewel dit de planning deels heeft aangepast bestond er wel ruimschoots de mogelijkheid tot het in de puntjes voorbereiden van de af te nemen interviews.

6. De bevindingen uit de praktijk

In dit hoofdstuk worden de resultaten en analyse van het empirisch onderzoek behandeld. Hierbij wordt getracht om antwoord te geven op deelvraag 7 *‘Hoe heeft het proces geleid op de vormen, bijbehorende rollen en factoren ten aanzien van burger- en overheidsparticipatie er tijdens de ontwikkeling van third places in de praktijk uitgezien en op welke wijze heeft de betreffende gemeente binnen dit proces gestuurd en gehandeld?’*. De eerste paragraaf bestaat uit een omschrijving van de aantrekkelijkheid van de stad, met daarin het belang van kunst & cultuur. Paragraaf 6.2 bestaat uit de karakteristieken van de *third places*, terwijl de derde paragraaf in gaat op de vorm van participatie en het moment waarop de gemeentes betrokken zijn geraakt in het proces. Vervolgens wordt aandacht besteedt aan de bestuursstijl van de gemeente om tot slot in te gaan op de succes- en faalfactoren die gedurende het participatieproces zijn opgetreden.

6.1 Place to be

Uit het theoretisch kader van dit onderzoek blijkt dat kunst & cultuur op een viertal gebieden een bijdrage levert aan de aantrekkelijkheid van de stad. Het gaat hierbij om cognitie, gezondheid, economie en sociaal. Echter, de respondenten zien in de aantrekkelijkheid van de stad voornamelijk twee componenten terug.

Allereerst wordt het gezien als een stad waarin je wilt wonen, werken en verblijven. Aspecten die hierin een belangrijke rol spelen zijn onder andere een gevarieerd winkelaanbod, horecagelegenheden en centrale ontmoetingsplekken. Daarnaast wordt kunst & cultuur over het algemeen als een positieve factor in de beoordeling van de stad omschreven. Volgens een groot deel van de respondenten is het namelijk het middel om jezelf als stad zijnde te profileren. Het is bij uitstek de manier om aan te tonen waar je voor staat. Door het uitspreken en uitdragen van de eigen identiteit wordt het voor inwoners mogelijk gemaakt om zichzelf hieraan te verbinden. Op basis van onderstaand citaat wordt duidelijk dat de aanwezigheid van kunst & cultuur een podium biedt aan mensen om hen dichter bij elkaar te brengen.

“Ik vind dit uitermate belangrijk, want ik denk dat kunst & cultuur bij uitstek de manier is om mensen met elkaar te verbinden. Om mensen met elkaar een herkenbaar platform te bieden waarbij ze gezamenlijk kennis kunnen maken met de gedachtewereld van anderen” (adviseur cultuurbeleid, 2016).

Kunst & cultuur nodigt eveneens uit tot openheid en het delen van kennis en activiteiten gericht op kunst & cultuur zijn daarin drempelloos. Ateliers bieden bijvoorbeeld de ruimte aan oefening, experiment, produceren en beleving. Zij zijn daarmee het middel om ruimte te creëren voor vernieuwing en de verbinding te leggen tussen verschillende groepen mensen. In paragraaf 3.1.6 *‘richting een sociale meerwaarde’* staat beschreven dat de sociale component binnen dit onderzoek als basis voor de aantrekkelijkheid van de stad wordt gezien. De empirie toont eveneens aan dat de sociale interactie door de aanwezigheid van kunst & cultuur wordt gestimuleerd. Termen als sociale interactie, sociale cohesie, ontmoeting, verbinding en het nader tot elkaar brengen van (groepen) mensen zijn meerdere malen aangehaald. In ieder geval wordt duidelijk dat zowel de theorie als de empirie kenbaar maken dat sociale interactie en binding leidt tot ontmoeting en hechting van mensen, die een bijdrage levert aan een positievere beoordeling in de aantrekkelijkheid van de stad.

Naast de bijdrage aan de sociale component, levert de aanwezigheid van kunst & cultuur volgens de respondenten ook een bijdrage aan de (lokale) economie. Uit de behandelde casussen wordt meerdere malen de term vestigingsklimaat benoemd. Wanneer een stad een groot aanbod levert in kunst & culturele activiteiten wordt deze volgens hen ook interessanter voor bedrijven en ondernemers. Een positief neveneffect is de toeristische bijdrage aan de lokale economie. Hierbij kan worden gedacht aan het spenderen van geld aan nabijgelegen horeca en/of hotels. Naast de toeristische infrastructuur en economische *incentive* wordt eveneens gesproken over de mogelijke economische groei die de stad door kan maken. In een aantal casussen worden voorbeelden aangehaald waarin kunstenaars in zijn gezet om braakliggende terreinen op te waarderen. Deze resultaten kunnen worden gekoppeld aan de theorie omtrent *cultural-led regeneration*. Deze

theorie zegt dat wanneer delen van de stad zijn verloedert er kunst & culturele activiteiten in kunnen worden gezet om de stad een positieve injectie te geven.

“Het belangrijkste is dat je als stad zijnde de intentie hebt om een tweede leven aan het gebouw te geven en hier een goede invulling aan te geven. Kunst & cultuur is daar echt een hele goede optie voor en kan daardoor leiden tot een opwaardering van de locatie” (Initiatiefnemer, 2016).

Naast de bijdrage die kunst & cultuur levert aan de economie en de sociale meerwaarde van een stad, wordt er in de theorie eveneens gesproken over de bijdrage die wordt geleverd aan de cognitie en gezondheid van de burger. Echter, de resultaten uit de praktijk tonen aan dat de respondenten op de vraagstelling geen cognitieve en/of gezondheidswaarden ervaren dan wel erkennen. De relatie tussen de aanwezigheid van kunst & cultuur en de aantrekkelijkheid van de stad wordt namelijk niet omschreven als één die bijdraagt aan de ontwikkeling van het individu of als één die als belangrijke factor wordt gezien ten aanzien van de bepaling van onze fysieke gesteldheid. Hoewel de respondenten binnen dit onderzoek dus niet spreken over bijvoorbeeld een verbetering van de gezondheid of een vermindering van depressie, wordt er wel degelijk gesproken over andere factoren die van belang worden geacht voor de aantrekkelijkheid van de stad. Zo wordt er veel gesproken over de mogelijkheid om jezelf als individu te identificeren met de stad.

Tot slot is het van belang om aan te geven dat in enkele gevallen de bereikbaarheid een belangrijke rol speelt in de waardering van de stad. De bereikbaarheid staat los van de aanwezigheid van kunst & cultuur, maar wordt door de respondenten wel degelijk gezien als een belangrijk onderdeel voor de aantrekkelijkheid van de stad. Natuurlijk kan er het een en ander worden gediscussieerd over waar wat identificatie en bereikbaarheid in relatie tot de aantrekkelijkheid van een stad aan gekoppeld kunnen worden. In ieder geval kan vast worden gesteld dat beiden begrippen niet vallen onder de noemer cognitie en/of gezondheid en dat daarmee binnen dit onderzoek deze twee componenten buiten beschouwing gelaten kunnen worden.

6.2 De third place in haar puurste vorm

Met betrekking tot de karakteristieken van een *third place* heeft de theorie in samenhang met een exploratief interview (Jos Sentel, eigenaar ThirdPlace) aangetoond dat deze kan worden herkend aan een aantal criteriapunten. Het gaat hierbij allereerst om het samenbrengen van (groepen) mensen. Dit betekent dat de locatie ruimte moet bieden aan zowel mensen als groepen mensen die willen werken en/of ontspannen. Daarnaast staat een *third place* bekend om haar multifunctionaliteit wat zich uit in een locatie die de mogelijkheid biedt om de verblijfsduur te verlengen en/of de verblijfskwaliteit te vergroten. Dit kan worden gerealiseerd door het aanbieden van meerdere activiteiten. Deze activiteiten uiten zich in meerdere disciplines. De locatie biedt ruimte om te experimenteren en het is daarnaast een locatie die is gericht op het creëren van binding tussen mensen. Tot slot is het een locatie waar sociale interactie wordt gecreëerd, die laagdrempelig en toegankelijk is en tot slot eenvoudig te bereiken is.

Los van het feit dat er door de respondenten in veel gevallen wordt gesproken van een locatie bestaande uit een historisch monumentaal pand, zijn er enkele termen die duidelijk de boventoon hebben gevoerd. De veelzijdigheid, variëteit aan mogelijkheden en de multifunctionaliteit die zich uit in wonen, werken en ontspannen zijn veruit de meest voorkomende termen die in de empirie worden uitgesproken ten aanzien van het karakter van de *third place*. Zo wordt er gesproken over de mix van functies met daarin kunst & culturele activiteiten als leidraad. Het gaat hier dan allereerst over leer- en werkplekken gericht op arbeidsintegratie, horecafuncties en bedrijven uit de dienstverlenende en creatieve sector. Ten aanzien van de nadruk op kunst & cultuur gaat het onder andere over bibliotheken, ateliers, theaterzalen, concerten en ruimten voor tentoonstellingen. Hierdoor bestaat er de ruimte voor exposities, voorstellingen en workshops. Deze locaties bieden een platform voor bijvoorbeeld artistieke ondernemers uit verschillende disciplines om te kunnen experimenteren en op zoek te gaan naar vernieuwing. Op basis van de resultaten uit de empirische

dataverzameling kan worden geconcludeerd dat de *third places* uit de praktijk voldoen aan de eis van multifunctionaliteit die uit de theorie naar voren is gekomen.

Niet in ieder behandelde casus is er sprake van een woonfunctie of ruimte voor ateliers. Toch worden deze praktijkvoorbeelden als een *third place* bestempeld, omdat deze locaties voor een groot deel voldoen (al dan niet in de toekomst de mogelijkheid kunnen bieden) aan de theorie over *third place*. Daarnaast maken de respondenten van de praktijkvoorbeelden zonder ateliers heel duidelijk kenbaar dat atelierruimten wel degelijk een optie kunnen zijn en onderdeel van een *third place* kunnen vormen. Naast de variëteit aan mogelijkheden die zich uit in een mix van functies, toont de empirie eveneens aan dat de locaties worden gekenmerkt door verandering, verwondering en vernieuwing. Deze veelomvattende termen, zoals aangegeven door de respondenten, kunnen worden gekoppeld aan de theorie waarin wordt gesteld dat een *third place* de mogelijkheid aan kunstenaars moet bieden om te kunnen experimenteren. Daarnaast moet een *open minded* gedachtegang worden geaccepteerd en tegelijkertijd toegelaten. Het werken en/of experimenteren buiten de gestelde kaders moet worden toegestaan en gestimuleerd. Kunstenaars worden in de empirie bij uitstek omschreven als personen die *out of the box* denken, graag willen experimenteren, buiten kaders willen handelen en het doel hebben om te verbazen. Volgens een groot deel van de respondenten zijn de *third places* hier een perfect voorbeeld van en leidt dit vervolgens tot een aantrekkelijke ontmoetingsplek waar de verblijfsduur wordt verlengd en de verblijfskwaliteit wordt verbeterd.

Tot slot is het van belang om aan te geven dat het analyseren van de resultaten twee opmerkelijke aandachtspunten met zich meebrengt. Dit heeft te maken met het feit dat de theorie rept over 'het op zoek laten gaan naar de eigen identiteit' en dat de locatie 'eenvoudig bereikbaar moet zijn', maar dat de empirie andere bevindingen aantoont. In de vorige paragraaf zijn deze karakteristieken juist benoemd als een belangrijk onderdeel in de positieve beoordeling voor de aantrekkelijkheid van de stad. Echter, gedurende de analyse van de resultaten wordt duidelijk dat deze kritische factoren in ieder geval op de vraagstelling ten aanzien van de karakteristieken van de *third place* in niet één van de casussen worden herkend. Wellicht kan dit betekenen dat een eenvoudige bereikbaarheid van de *third place* als vanzelfsprekend wordt geacht. Feit blijft dat de analyse uitwijst dat de bereikbaarheid wel een belangrijk onderdeel vormt voor de aantrekkelijkheid van de stad, maar niet tot één van de karakteristieken van een *third place* wordt bestempeld.

6.3 Gemeentelijke betrokkenheid

De theorie wijst uit dat het met betrekking tot de ontwikkeling van een *third place* gaat om een participatieproces tussen in het bijzonder de initiatiefnemer(s) en de gemeente. De theorie wijst eveneens uit dat een participatieproces in veel gevallen leidt tot een meer zorgvuldige manier van handelen, omdat er continu interactie tussen de betrokken actoren bestaat. Er bestaan twee vormen van participatie, namelijk burger- en overheidsparticipatie. Beide vormen van participatie kennen ieder een andere insteek welke afhankelijk is van het feit of dat er sprake is van een burger- of overheidsinitiatief. Wel is het van belang om aan te geven dat binnen dit onderzoek in beide vormen van participatie de nadruk is gelegd op de rol van de overheid.

In dit onderzoek is er bij iedere behandelde casus sprake van een zogeheten burgerinitiatief. In alle gevallen is de betreffende *third place* namelijk *bottom-up* tot stand gekomen, waarbij het initiatief vanuit de samenleving in beweging is gebracht. In het geval van de Metaal Kathedraal bleek een kunstenaar heel specifiek op zoek naar een atelier. Deze kunstenaar is zodoende terecht gekomen bij de Metaal Kathedraal in Utrecht welke inmiddels een twintigtal ateliers faciliteert. Hier zitten kunstenaars en bedrijven gevestigd waar verschillende *cross-overs* worden gerealiseerd. Er zitten bijvoorbeeld lassers en grafische ontwerpers, maar er worden ook bruiloften georganiseerd. De Gasfabriek in Alkmaar is op een andere manier van de grond gekomen. Het pand zou worden gesloopt, maar de burgers zien de Gasfabriek als cultureel erfgoed waar de historie van de stad ligt. Vervolgens is via een *bottom-up* werkwijze de sloop voorkomen en het pand nieuw leven ingeblazen om het te laten herleven. In het geval van Herberg de Pol bestond de behoefte om mensen in

en rondom Diepenheim meer te bieden, zodat het de verblijfsduur zou verlengen. Deze uitbreiding is destijds gevonden in de vorm van een *drawing center*, maar er zijn ook buitentuinen gecreëerd. Dat was één kant van het initiatief. De andere kant van het initiatief bestond uit het creëren van een werkplaats. Deze werkplaats zou vervolgens moeten gaan dienen als een plek voor theater en beeldende kunst. Een derde factor ten aanzien van dit initiatief is het creëren van culturele ruimte voor Diepenheimse verenigingen. Dit samen heeft zich geuit in een cultureel centrum dat momenteel als ontmoetingsruimte dient. Meerdere groepen komen hier bij elkaar om te brainstormen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan brainstormsessies tussen theatermakers en de bevolking om op die manier reuring tot stand te brengen. Momenteel heerst er een *open minded* gedachtegang waar innovatie plaats vindt en waar veel nieuwe concepten kunnen worden uitgetoetst. Er is bewust gekozen voor de vestiging van een VVV kantoor en een bibliotheek om op die manier ontmoeting te creëren. Zo wordt duidelijk dat er sprake is van initiatieven die *bottom-up* tot stand zijn gekomen.

Zoals in de theorie is gebleken is er bij een burgerinitiatief, die *bottom-up* tot stand komt, sprake van overheidsparticipatie. Afhankelijk van het doel van het burgerinitiatief impliceert dit namelijk een rol van de betrokken overheid (lees gemeente). Deze rol kan zich op verschillende manieren uiten. Zo kan er sprake zijn van behoefte vanuit de burger om ondersteuning vanuit de overheid te ontvangen, maar het kan ook betekenen dat de overheid wederzijds belang ziet in het initiatief. Zo wordt duidelijk dat er verschillende motieven bestaan waarop een overheid betrokken kan raken in het proces. De respondenten tonen aan dat inderdaad verschillende motieven de basis hebben gevormd voor gemeentelijke betrokkenheid. Zo geeft de gemeente Alkmaar aan dat een gemeentelijke betrokkenheid de kwaliteit van het proces ten goede komt. Er wordt eveneens gesproken over dat het verleden koud watervrees heeft veroorzaakt. Zij hebben aanzienlijk geleerd uit eerdere ervaringen ten aanzien van participatieprocessen en zijn van mening dat een betrokkenheid een vereiste is voor succes. Het gaat hier dan in ieder geval over het ingrijpen, ondersteunen en (bij)sturen

“De initiatiefnemers hebben dit opgepakt en toen merkte je wel bij de bestuurders dat zij dachten dat dit een partij was die het wil, die ons kan ontzorgen en die het zelf wil doen. Wij willen er zelf niet teveel werk aan hebben en als zij het willen doen, prima. Op die manier is er enthousiasme ontstaan dat dit een initiatief is die in ons straatje past. Dus daar gaan we ruimte voor vrij maken. Op basis van eerdere ervaringen is er wel koud watervrees ontstaan dus onze betrokkenheid gedurende het participatieproces is wel een vereiste” (planeconoom gemeente Alkmaar, 2016).

door de gemeente waar nodig. Een ander motief dat door de respondenten wordt benoemd is het geloof in het initiatief. Zo geven de gemeentes Alkmaar, Utrecht, Tilburg, Hof van Twente en Wageningen in eerste instantie (of in een later stadium) aan te geloven in het initiatief en daarom graag betrokken te zijn in het proces. Dit motief wordt veelal uitgelegd aan de hand van het feit dat een participatieproces tussen beide actoren de kwaliteit van het proces en daarmee de ontwikkeling van de *third place* ten goede komt. Er kan op die manier intensief worden gecommuniceerd, krachten kunnen worden gebundeld en taken kunnen op basis van beschikbare middelen worden verdeeld. Naast deze motieven blijkt in het geval van de gemeente Deventer dat er ook sprake is van een betrokkenheid op basis het takenpakket van de gemeente. De ontwikkeling van een *third place* is namelijk een gebiedsontwikkeling en hierdoor is een gemeentelijke betrokkenheid onontkoombaar. Wanneer de theorie aan deze besproken motieven wordt gekoppeld zijn er specifiek een tweetal motieven te herkennen. Het gaat hier dan voornamelijk over morele en inhoudelijke motieven. Aangezien er in een groot deel van de behandelde casussen sprake is van gemeentelijk vertrouwen, is hier sprake van een moreel motief. Inhoudelijke motieven hebben daarnaast betrekking op het geloof dat een gemeentelijke betrokkenheid de kwaliteit van het proces en het initiatief ten goede komt. Deze uitspraken zijn letterlijk in de empirie naar voren gekomen, waardoor duidelijk wordt dat het ook hier om inhoudelijke motieven gaat.

De theorie rept naast een moreel en inhoudelijk motief eveneens over een juridisch motief. Een dergelijk motief betekent dat de gemeentelijke betrokkenheid bestaat uit een juridische verplichting. Hierdoor

is de gemeente wettelijk verplicht om betrokken te raken bij het proces. Er wordt op basis van de wet, niet vrijwillig, een participatieproces opgezet. Een opvallende opmerking die hierbij geplaatst moet worden is dat in geen enkele casus een juridisch motief is aangehaald. De praktijk heeft heel concreet aangetoond dat niet één betrokken gemeente op niet-vrijwillige basis betrokken is geraakt bij het proces over de ontwikkeling van de *third place*. Kanttekening bij deze opmerking is dat de gemeente Deventer kenbaar heeft gemaakt dat een gemeentelijke betrokkenheid onontkoombaar is door het takenpakket van een gemeente. Gelet op de ontwikkeling van een *third place*, waarbij er sprake is van een gebiedsontwikkeling, kan dit worden gezien als een juridisch motief. De gemeente is namelijk volgens het takenpakket, waarbij de kans bestaat dat dit gebeurd op niet-vrijwillige basis, betrokken geraakt bij het proces.

Nu de motieven van de gemeentelijke betrokkenheid zijn geanalyseerd is het belangrijk om aandacht te besteden aan het moment waarop de betrokkenheid is ontstaan. In twee van de zeven behandelde casussen blijkt dat de gemeente in eerste instantie totaal niet betrokken is geraakt bij het ontwikkelingsproces van de *third place*. Reden hiervoor is het ontbreken van vertrouwen en het geen toekomst zien in het initiatief van de burger. Doordat de initiatiefnemers zich wel degelijk bewust waren van de noodzaak van de gemeentelijke betrokkenheid, hebben zij door middel van het intensief enthousiasmeren en uitgebreid toelichten van de toekomstplannen de gemeentelijke betrokkenheid in een latere fase van het proces weten te realiseren. Op basis van dit gegeven kan worden geanalyseerd dat er in twee gevallen sprake is van een latere aansluiting van de gemeente wat betekent dat het hier gaat om de voorbereidingsfase. In de overige vijf gevallen is er sprake van een gemeentelijke betrokkenheid vanaf de start van het initiatief. Volgens de literatuur gaat het hier dan om de fase agendavorming. Deze fase kenmerkt zich door een betrokkenheid vanaf het eerste moment en door hetgeen de betrokken actoren, waaronder de gemeente, hun mening en input kunnen geven. De empirie heeft meerdere malen aangetoond dat de gemeente en de initiatiefnemer(s) in gesprek zijn gegaan over de vormgeving van het project, welke taken dit met zich meebrengt, hoe de rolverdeling er in de praktijk uit moet zien en waar de ontwikkeling van de *third place* uiteindelijk toe moet leiden. Dit toont aan dat beide partijen hun invloed in de beginfase, de agendafase, uit hebben kunnen voeren.

6.4 Meest effectieve manier van besturen

Voordat 'de meest effectieve manier van besturen' wordt besproken is het relevant om te melden dat iedere casus contextafhankelijk is gebleken. Een zogeheten *window of opportunity* heeft een belangrijke rol gespeeld in de vormgeving van het proces. Zo heb je onder andere te maken met een (betrokken) wethouder, de interesse en brede gedachtegang van de betrokken ambtenaar, maar ook zeker het draagvlak en vertrouwen dat door de gemeente wordt erkend en uitgedragen.

Zoals in paragraaf 6.3 'gemeentelijke betrokkenheid' blijkt, gaat het in alle gevallen om een burgerinitiatief. Dit impliceert een vorm van overheidsparticipatie. Met betrekking tot de bestuursstijl van de gemeente valt er het een en ander te analyseren. Voordat de koppeling naar de empirie wordt gemaakt wordt er eerst kort terugverwezen naar de theorie over bestuursstijlen. Zoals in paragraaf 4.4 'overheidsparticipatie' naar voren komt, kan de gemeente zichzelf op een vijftal manieren in een participatieproces positioneren. Het gaat hierbij om loslaten, faciliteren, stimuleren, regisseren en reguleren. De gemeentelijke betrokkenheid is bepalend over welke stijl hieraan gekoppeld kan worden. Deze koppeling is overigens terug te vinden in paragraaf 4.4.3 'de matrix: vormen, stijlen en rollen gecombineerd'. Het gaat hierbij om een faciliterende, samenwerkende, delegerende, participatieve en/of consultatieve stijl. Het kan daarnaast ook betrekking hebben op een meer open of gesloten autoritaire stijl.

De empirie toont aan dat de betreffende gemeentes gedurende het participatieproces niet enkel en alleen één rol op zich hebben genomen of één bepaalde bestuursstijl hebben gehanteerd. De verschillende fases van het participatieproces laten vaak een ander soort rol en/of bestuursstijl zien. Zo kan er met betrekking tot de beginfase worden geanalyseerd dat er in drie afzonderlijke casussen sprake is geweest van een eerste vorm van loslaten. Wat betreft de Gasfabriek in Alkmaar bleek de gemeente Alkmaar op de hoogte

van de stand van zaken, maar stond deze het verder los van het proces. De gemeente keurde het initiatief niet geheel af, maar bemoeide zich verder ook niet met de uitvoering. Dit resulteerde in een gemeentelijke afstand waarbij er weinig tot geen input is geleverd. Ten aanzien van de Metaal Kathedraal heeft de gemeente Utrecht in eerste instantie volledig de handen ervan af getrokken, omdat er geen heil in de plannen van de initiatiefnemers werd gezien. Deze hadden volgens de gemeente Utrecht te weinig middelen om hun doelstellingen te realiseren. In het geval van Herberg de Pol is het initiatief door de gemeente Hof van Twente niet geheel losgelaten, maar stelde zij zichzelf in de beginfase met enige weerstand op. De betrokkenheid was hierdoor erg minimaal en daardoor kan deze worden geplaatst onder de noemer van loslaten. Hoewel de theorie aantoont dat de gemeente bij het loslaten van het initiatief wel degelijk vertrouwen kan hebben in het initiatief, laat de empirie juist vaker het tegenovergestelde zien. De gemeentes die het initiatief namelijk los hebben gelaten, bleken in eerste instantie juist totaal geen vertrouwen te hebben in het project.

In twee van deze drie situaties is aangetoond dat de gemeente in de fase na de agendavorming wel degelijk meer enthousiast is geraakt. Het gaat hierbij om de gemeentes Utrecht en Hof van Twente. Deze waren namelijk op zoek naar meer aansluiting en betrokkenheid ten aanzien van de ontwikkeling van de *third place*. Dit leidde daardoor tot een verandering in de vorm van overheidsparticipatie. De rol van loslaten in de agendavormingsfase, is in de voorbereidingsfase vervangen door een meer stimulerende rol. Er bestond opeens een behoorlijk vertrouwen in het project. Daarnaast hebben de gemeentes aangegeven een bepaald belang te hebben bij de totstandkoming van een succesvolle *third place*. In het geval van de Gasfabriek in Alkmaar werd het initiatief door de gemeente in de voorbereidingsfase ook meer ondersteund, echter uitte zich dit niet in specifieke ondersteuning.

“Nee, want ja we hebben steeds als gemeente zijnde het standpunt ingenomen van voor ons is het een onderneming. En na de verkoop moeten jullie zelf de broek ophouden. Dus dat is een pittige doelstelling, maar wij gaan de Gasfabriek niet subsidiëren” (Planeconoom gemeente Alkmaar, 2016).

Volgens de theorie zou de meer stimulerende rol, wegens wederzijds belang, zich juist moeten uiten in de vorm van een intensieve betrokkenheid. Daarnaast moet de gemeente actief bezig zijn met het zoeken naar kansen en mogelijkheden om betrokken actoren te stimuleren. Voornamelijk dit laatste kenmerk wordt in de empirie wel degelijk herhaaldelijk herkend. Enkele gemeentes hebben aangegeven open te staan voor deelname aan het gesprek en zodoende te fungeren als gesprekspartner. De gemeente Deventer spreekt zelfs over het creëren van een bepaalde dynamiek waarin een vlotte samenwerking gerealiseerd moest worden. Om dit een extra lading te kunnen geven heeft de gemeente Deventer destijds een kwartiermaker aangesteld om voor een nauwe binding met de kunstenaars te zorgen. Evenals de gemeente Deventer hebben de gemeentes Utrecht en Zaanstad zich in de voorbereidingsfase opgesteld als gesprekspartner. Dit uitte zich enerzijds in het voeren van gesprekken met betrokken actoren en anderzijds in het bieden van ruimte.

“Ja, de gesprekken gingen dan met name over hoe financieel ik zo iets en hoe kunnen we dat stuk grond dan weer aan jullie verkopen. Maar nog belangrijker, welke vergunningen kunnen we allemaal krijgen?” (Initiatienemer, 2016).

De gemeente Tilburg, betreffende Mariëngaarde, is tevens een mooi en goed voorbeeld waarbij is opgetreden als gesprekspartner. Er is gedurende het proces namelijk regelmatig afgestemd met de programmamanager van Cultuur en met de afdeling Ruimte. Er is eveneens gezocht naar een betrokken ambtenaar met een visie en iemand die breed en innovatief durfde te denken. De gemeente Tilburg en Wageningen stelden bijvoorbeeld kleine relevante vragen waar de initiatiefnemers dan weer flinke stappen vooruit mee konden zetten. De stimulerende rol is in vrijwel iedere casus op een andere manier tot uiting gekomen. Het gaat hierbij om het fungeren als gesprekspartner, het zowel intern als extern wegwijs maken van de initiatiefnemers, het intern lobbyen van het project en het attenderen op eventuele kansen en mogelijkheden.

Na de agenda- en voorbereidingsfase, waarin een stimulerende rol leidend is gebleken, is de rol van de gemeente in de invoeringsfase zich meer gaan richten op het faciliteren. Volgens de literatuur gaat het dan om het open staan voor het helpen en begeleiden van betrokken actoren, het bieden van regels en procedures (lees randvoorwaarden) en het faciliteren in materialen. De empirie laat inderdaad zien dat enkele gemeentes hebben gefaciliteerd in het ter beschikking stellen van personele capaciteit. Zo zijn er in veel van de behandelde casussen ambtenaren in functie ingezet om gedurende het proces als aanspreekpunt te fungeren en de initiatiefnemers te wijzen op de regels en procedures die gelden.

In de praktijk blijken er ook enkele voorbeelden te zijn waarin de gemeente juist niet faciliterend op heeft getreden. In het geval van de Metaal Kathedraal in Utrecht zijn er in eerste instantie problemen herkend in het missen van een duidelijk aanspreekpunt en het bekend zijn met de mogelijkheden binnen de wet- en regelgeving. De faalfactoren die in deze praktijkvoorbeelden naar voren zijn gekomen worden in paragraaf 6.5 uitgebreid behandeld. Tot slot is het van belang om duidelijk aan te geven dat de rollen van regisseren en reguleren, waarbij de gemeente met een visie en ideeën komt, op deze vraagstelling niet naar voren zijn gekomen. De gemeentes hebben in de praktijk in geen enkel geval het initiatief overgenomen of geheel naar zich toe getrokken. Met name de rollen loslaten (welke vrijwel niet heeft gewerkt), stimuleren en faciliteren worden binnen dit onderzoek het meest herkend.

Deze verschillende rollen brengen tegelijkertijd een bepaalde bestuursstijl met zich mee. Uit de empirie blijkt dat met name in de agendavormingsfase, voorbereidingsfase en bepalingfase het gaat om een stijl waarin ruimte is gegeven aan de betrokken actoren. Daarnaast is er, op sommige gevallen in de agendafase na, in samenwerking op zoek gegaan naar kansen en mogelijkheden. Deze stijlen vallen te vertalen naar een samenwerkende en consultatieve stijl. Een consultatieve stijl impliceert namelijk een gemeente die open staat voor input vanuit de initiatiefnemers en het gezamenlijk op zoek gaan naar de vormgeving van het project. Wat de theorie eveneens aangeeft is dat de gemeente eindverantwoordelijke blijft voor het project. Zoals in voorgaande is aangetoond, blijkt uit de empirie inderdaad dat in enkele gevallen de betrokkenheid van de gemeente is gebaseerd op het bijbehorende takenpakket (lees verantwoordelijkheden). Doordat het hier gaat om een gebiedsontwikkeling, is de gemeente hoofdverantwoordelijk voor de ontwikkeling van de *third place*. Daarnaast zijn er meerdere praktijkvoorbeelden te benoemen waarbij gemeentes projectteams op hebben gericht, bijeenkomsten hebben georganiseerd en een kwartiermaker aan hebben gesteld. Dit is logischerwijs niet zonder enig duwen of trekken tot stand gekomen, maar de intentie bestond om op basis van het voeren van het gesprek stappen in de ontwikkeling te kunnen maken.

Gedurende de invoeringsfase, waarin de uitvoering aan bod komt, is voornamelijk een faciliterende en delegerende stijl gehanteerd. De delegerende stijl valt voornamelijk te verklaren door het feit dat er in alle gevallen sprake is van een burgerinitiatief. Hierdoor is de gemeente automatisch gezien wat meer op afstand en zijn zij juist de partij die gaandeweg het proces aan zijn gesloten. De empirie laat eveneens zien dat de gemeentes in enkele gevallen de betrokken actoren de ruimte hebben geboden om invloed uit te oefenen en te handelen naar eigen inzichten. Zo zijn er in de gemeentes Utrecht en Wageningen verschillende gedoogmomenten toegepast. Hoewel de initiatiefnemers niet volledig volgens wet- en regelgeving hebben gehandeld, denk hierbij aan de regelingen omtrent vergunningen, hebben de gemeentes niet gehandhaafd. De gemeentes zagen heil in het project en wilde meewerken in de vorm van het gedogen van situaties. Deze gedoogmomenten bleken overigens noodzakelijk, omdat de trajecten rondom de aanvraag van vergunningen een faalfactor zijn gebleken. Hierover wordt in de volgende paragraaf meer aandacht aan besteedt.

Naast de delegerende stijl wordt de uitvoeringsfase het meest gekenmerkt door een faciliterende stijl. Processen zijn door de gemeentes op geheel eigen wijze ondersteund en daarmee gefaciliteerd. Het gaat hier bijvoorbeeld om het ter beschikking stellen van financiële middelen in de vorm van subsidies en initiatiefpotjes en het ter beschikking stellen van personele capaciteit in de vorm van ambtenaren in functie. Het gaat eveneens om het geven van adviezen. Tot slot kan op basis van de theorie in samenhang met de analyse van de resultaten vast worden gesteld dat de gemeentes in de praktijk voornamelijk een consultatieve, samenwerkende en faciliterende stijl hebben gehanteerd. In mindere mate is ook de vorm van een

delegerende stijl herkend. In ieder geval wordt duidelijk dat een open en gesloten autoritaire stijl binnen dit onderzoek niet zijn voorgekomen.

6.5 Succes- en faalfactoren in de praktijk

In de empirie zijn meerdere factoren naar voren gekomen die van invloed op het participatieproces en de totstandkoming van de *third place* zijn geweest. De resultaten van het onderzoek tonen aan dat enkele factoren herhaaldelijk in de praktijk tegen zijn gekomen. Daarnaast is het vooraf van belang om aan te geven dat enkele factoren zowel als succes- en faalfactoren zijn omschreven.

Allereerst zijn er meerdere factoren vaker in positieve zin naar voren gekomen. Een allereerste factor die een positieve uitwerking op het ontwikkelingsproces van de *third place* heeft gehad is de mate van co-creatief werken en het wederzijds belang tussen de betrokken actoren. Door in meerdere situaties vergaderingen te organiseren, belanghebbenden erbij te betrekken en ideeën en input te kunnen delen is er een soort dynamiek ontstaan waarin vooruitgang is geboekt. De theorie wijst uit dat het hier gaat om de succesfactoren context en openheid. Deze manier van werken impliceert tegelijkertijd een tweede factor die positief van aard is gebleken. Het gaat hierbij namelijk over de mate van openheid en het voeren van debat. De gemeentes stonden in meerdere gevallen open voor het gesprek en hebben, zoals in eerdere fasen aan is gegeven, gefungeerd als gesprekspartner. Volgens de theorie staat de mate van openheid voor de wil om met elkaar samen te werken, een transparante communicatie en waarbij het project/proces nog niet volledig is uitgekristalliseerd. Met name dit laatste gegeven is in meerdere situaties heel erg duidelijk naar voren gekomen. De empirie laat zien dat wanneer de initiatiefnemers de ruimte en de mogelijkheid hebben gekregen om hun mening en input te delen, dit als zeer prettig is ervaren. Vooral in de situaties, waarin de gemeente hen niet heeft belemmerd met het opleggen van eisen waaraan de ontwikkeling van de *third place* moest voldoen, is gewaardeerd.

Een andere positieve factor gedurende het participatieproces is de welwillendheid en openheid van de gemeente richting de initiatiefnemers. In vijf van de zeven praktijkvoorbeelden hebben gemeentes zich heel duidelijk opengesteld en eveneens hun geloof in het project uitgesproken en uitgedragen. Dit vertrouwen heeft zich vervolgens geuit in het ter beschikking stellen van financiële middelen en personele capaciteit. Door dit gegeven kunnen de middelen eveneens als positieve factor worden bestempeld. In enkele gevallen heeft de gemeente het initiatief namelijk ondersteund en verder geholpen door het vrijstellen van financiële bedragen.

“Het is natuurlijk geweldig dat zij het initiatief uiteindelijk een financiële injectie hebben gegeven. Daarnaast stond de betrokken ambtenaar gedurende het proces altijd voor ons klaar. Hierdoor konden we snel en adequaat handelen, wat zijn positieve uitwerking op het resultaat heeft gehad” (Initiatiefnemer, 2016).

Tot slot is de handelswijze van de betrokken ambtenaar als positieve factor bestempeld. Het gaat hierbij dan voornamelijk over de wijze waarop er met de regelgeving om is gegaan. Hoewel in veel situaties de wet- en regelgeving juist als faalfactor is gebleken, is de wijze waarop er met die wet- en regelgeving om is gegaan zeer positief te benoemen. In meerdere gevallen is er door de gemeente tegen de eigen regels aangelopen en stagneerde het project. Door binnen de kaders van wetgeving op zoek te gaan naar mogelijkheden, hierbij kan worden gedacht aan het leveren van maatwerk, heeft de wet- en regelgeving niet in alle gevallen bij uitstek geleid tot een struikelblok. Er zijn voorbeelden waarin gemeentes hebben gedoogd en niet hebben gehandhaafd. Zodoende kan worden geconcludeerd dat de succesfactoren context, openheid, middelen en debat in de praktijk zijn herkend. Continuïteit is daarentegen een factor die vrijwel niet in de praktijk is tegengekomen. Wellicht kan dit betekenen dat er wel degelijk sprake is geweest van continuïteit, maar dat de respondenten deze niet als succesfactor hebben bestempeld. Continuïteit staat volgens de theorie namelijk voor het hebben van een plan voor de toekomst, voldoende kennis en expertise om door te kunnen pakken en voldoende capaciteit om in de toekomst niet vast te lopen. Nu kan over dit gegeven worden getwist, want er is

natuurlijk een reële kans aanwezig dat dat er wel degelijk duidelijke plannen bestaan voor de toekomst. Aangezien deze mogelijkheid bestaat, maar tegelijkertijd als vanzelfsprekend wordt geacht, is de kans aanwezig dat deze factor binnen dit onderzoek wellicht niet als succesfactor is omschreven.

Naast succesfactoren zijn er ook faalfactoren gedurende het participatieproces en de ontwikkeling van de *third place* opgetreden. Zoals eerder is aangegeven zijn de regels, zoals die er bijvoorbeeld liggen omtrent het aanvragen van vergunningen, als belemmerend ervaren. Vaak is niet duidelijk waar precies een vergunning voor moet worden aangevraagd. Daarnaast neemt de aanvraag van een vergunning volgens de respondenten te veel tijd in beslag. Volgens de initiatiefnemers is het zelfs voorgekomen dat de aangevraagde vergunning niet meer past in de context op het moment dat de vergunning vrij wordt gegeven. Dit heeft onder andere te maken met de ontwikkelingen die zich voordoen gedurende het traject van vergunningsaanvraag. Volgens de literatuur gaat het hier om de faalfactor tijd. Doordat het proces te veel tijd in beslag neemt wordt het proces inefficiënt en tijdrovend.

Hoewel het handelen van de betrokken ambtenaar als succesfactor is omschreven, blijkt uit de analyse van de resultaten dat het handelen van de gemeente in enkele gevallen ook als negatief is ervaren. Een afwachtende, terughoudende en ongeïnteresseerde houding heeft ertoe geleid dat de betrokken ambtenaar niet naar kansen en/of mogelijkheden in de wetgeving heeft gezocht. Er is te veel volgens richtlijnen gewerkt, waarbij er totaal niet *out of the box* is gedacht of gehandeld. Volgens de literatuur gaat het hier dan om inefficiëntie op basis van de bureaucratische procedures. Dit maakt processen vaak kostbaar en langdurig. In één specifiek geval heeft het handelen van de gemeente zelfs geleid tot het optreden van extra kosten. Zo is er geen gebruik gemaakt van de interne kennis en expertise, maar is er juist voor gekozen om aan derde inhuur te doen. Zodoende zijn de kosten alsmaar opgelopen en heeft het initiatief meer geld gekost dan begroot. Op basis van deze informatie blijkt uit de analyse dat met name de bureaucratie, de kostbaarheid en tijdrovende processen factoren zijn gebleken die een negatieve invloed op het participatieproces hebben gehad. De overige factoren als onbekwaamheid en politieke dubbelzinnigheid zijn met betrekking tot dit onderzoek niet als belemmerende factoren ervaren.

7. Conclusie & Aanbevelingen

In dit hoofdstuk komen de conclusies en aanbevelingen van dit onderzoek aan bod. De conclusie bestaat uit het beantwoorden van deelvraag 8 (zie paragraaf 1.1) en daarmee de hoofdvraag *‘op welke wijze moet de gemeente Nijmegen sturen en handelen om het atelierbeleid een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad Nijmegen?’*

7.1 Conclusie

Om de hoofdvraag van dit onderzoek te kunnen beantwoorden zijn er in totaal een zevental deelvragen geformuleerd en onderzocht. De achtste en tevens laatste deelvraag bestaat uit het leveren van aanbevelingen aan de gemeente Nijmegen. Deze aanbevelingen komen later in dit hoofdstuk aan bod en zijn tot stand gekomen op basis van het empirisch onderzoek dat is uitgevoerd.

Allereerst is er middels het doornemen van beleidsdocumenten het kunst- en cultuurbeleid op Rijksniveau, provinciaal en gemeentelijk niveau inzichtelijk gemaakt. Daarnaast is het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen behandeld. Het atelierbeleid van de gemeente is gebaseerd op een aantal uitgangspunten. Deze beleidsuitgangspunten vormen de visie voor de komende jaren en hebben betrekking op onder andere de mogelijkheden voor kunstenaars en ateliers. Uit deze analyse van de beleidsdocumenten is naar voren gekomen dat het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen bestaat uit een drietal verschillende aandachtspunten. Deze aandachtspunten zijn vertaald naar pijlers en bepalen de koers en visie van de gemeente Nijmegen ten aanzien van het atelierbeleid. De drie pijlers hebben betrekking op continuïteit, doorstroom en betaalbaarheid.

Naast het onderzoek naar het kunst- en cultuurbeleid en het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen is er door middel van literatuuronderzoek een beeld geschetst van de waarden en effecten die door de aanwezigheid van kunst & cultuur teweeg worden gebracht. Het betreft hier de cognitieve, gezondheids-, economische en sociale waarden en effecten. In het empirisch deel van dit onderzoek is inderdaad naar voren gekomen, dat wanneer men spreekt over de relatie tussen de aanwezigheid van kunst & cultuur en de aantrekkelijkheid van de stad, hier verschillende waarden en effecten worden benoemd. Zo levert de praktijk informatie over dat de aanwezigheid van kunst & cultuur een bijdrage levert aan zowel de sociale als de economische component. In de behandelde casussen worden meerdere sociale en economische termen, zoals omschreven in de theorie, aangehaald. In tegenstelling tot de literatuur wordt er in de empirie totaal niet gesproken over de bijdrage die wordt geleverd aan de cognitie en de gezondheid van de burger. Hierdoor kan er worden geconcludeerd dat er in de empirie geen cognitieve en/of gezondheidswaarden worden ervaren dan wel erkend. Dit betekent op haar beurt dat er waarneembare verschillen bestaan in de mate waarop de theorie de bijdrage van kunst & cultuur omschrijft en zoals die in de praktijk daadwerkelijk wordt ervaren.

Om te kunnen bepalen op welke wijze de door kunst & cultuur teweeggebrachte waarden en effecten kunnen worden geoptimaliseerd is er onderzoek gedaan naar de verschillende mogelijkheden binnen de literatuur. Door het feit dat er binnen dit onderzoek de nadruk op de sociale component is gelegd en er gehandeld moest worden binnen de gestelde kaders vanuit de gemeente en de ontwikkelingen op het gebied van kunst & cultuur, is het begrip *third place* relatief snel in beeld gekomen. De theorie en de praktijk komen over het algemeen voor een groot deel met elkaar overeen. Eén van de grootste eisen vanuit de theorie over een *third place* is haar multifunctionaliteit. De empirie toont aan dat het karakter van een *third place* voornamelijk bestaat uit veelzijdigheid, variëteit aan mogelijkheden en de multifunctionaliteit die zich uit in het wonen, werken en ontspannen. De mix van functies, zoals die in de praktijk wordt aangehaald, dienen volgens de respondenten als leidraad. Deze uit zich dan met name in leer- en werkplekken, horecafuncties en kunst & cultuur (bibliotheken, ateliers, theaterzalen, concerten en ruimten voor tentoonstellingen). Naast de overeenkomsten bestaan er, naar aanleiding van empirisch onderzoek, ook verschillen tussen de theorie en de praktijk betreffende het begrip *third place* en haar karakteristieken. Er kan worden geconcludeerd dat niet iedere behandelde casus ruimte heeft voor een atelier. Desondanks hebben de respondenten duidelijk

aangegeven dat atelierruimten wel degelijk een optie zijn en onderdeel kunnen vormen van een *third place*. Daarnaast toont de empirie ook nog andere opmerkelijke bevindingen aan. De kritische factoren ‘het op zoek gaan naar de eigen identiteit’ en ‘de locatie moet eenvoudig bereikbaar zijn’ worden in de behandelde casussen niet herkend. Hiermee kan worden geconcludeerd dat zowel de theorie als de praktijk de veelzijdigheid en multifunctionaliteit van een *third place* herkennen als belangrijke karakteristieken, maar dat in de praktijk niet altijd alle karakteristieken worden erkend. Hierbij moet daarom stil worden gestaan bij de definitie van een *third place* en haar belangrijkste criteriapunten.

Een belangrijke opmerking uit de literatuur is dat gemeenten een belangrijke rol spelen in het plannen, opzetten, onderhouden en uitbreiden van *third places*. Vandaar dat er in de praktijk op zoek is gegaan naar voorbeelden van *third places*. Hierbij is de focus gelegd op de ontwikkeling en totstandkoming van de betreffende *third place* en welke rol de overheid binnen dit proces op zich heeft genomen. Aangezien samenwerkingen tussen de overheid en de burger tegenwoordig niet meer weg te denken valt en vaak het proces over de ontwikkeling van beleid of een project vormt, is er allereerst in de literatuur op zoek gegaan naar de mogelijke rollen van een overheid binnen een participatieproces. Uit het theoretisch deel van dit onderzoek blijkt een participatieproces te kunnen ontstaan op basis van een burger-en overheidsinitiatief. Op basis van de empirie kan worden geconcludeerd dat er bij alle zeven behandelde casussen sprake is van een burgerinitiatief. Deze casussen zijn zodoende een voorbeeld waarbij vanuit de samenleving de *third place* in beweging is gebracht (lees vanuit de burgers). Dit impliceert tegelijkertijd een vorm overheidsbetrokkenheid in een latere fase van het proces. In het theorie georiënteerde deel van dit onderzoek blijkt dat er voor een overheid drie verschillende motieven kunnen bestaan om over te gaan tot participatie. Het kan hier zowel gaan om juridische, morele als inhoudelijke motieven. De praktijk laat echter een heel duidelijk beeld zien ten opzichte van overheidsmotieven wanneer het gaat om de ontwikkeling van een *third place*. Op basis van de analyse van de resultaten kan er worden geconcludeerd dat er in de praktijk een tweetal motieven worden herkend. Het gaat hierbij om zowel een moreel als een inhoudelijk motief.

Naast het overheidsmotief om betrokken te raken bij de ontwikkeling van een *third place*, speelt het tijdstip waarop dit gebeurd ook een hele grote rol. Overheidsparticipatie kan namelijk op verschillende momenten binnen een proces plaatsvinden. Op basis van de praktijk kan er in ieder geval heel duidelijk worden geconcludeerd dat er in een groot deel van de behandelde casussen (vijf van de zeven) er sprake is geweest van een gemeentelijke betrokkenheid vanaf de start van het initiatief. Het gaat hier dan om de zogeheten agendavormingsfase. Aangezien deze betrokkenheid door de literatuur en de praktijk wordt omschreven als één die zich kenmerkt door het leveren van input, het met elkaar in gesprek gaan over de vormgeving, taken en rolverdeling van de ontwikkeling, is dit een belangrijk aandachtspunt. Dit gegeven wordt andermaal onderstreept doordat er in de overige twee gevallen sprake is geweest van overheid die zich in de loop van het initiatief anders heeft opgesteld. De praktijk heeft namelijk aangetoond dat deze twee behandelde casussen vanaf de start van het initiatief het vertrouwen mistte en geen toekomst zagen in het initiatief van de burger. Naarmate de initiatiefnemers vorderden in het project, zocht de betreffende gemeente toch de aansluiting bij het proces. Hieruit kan worden geconcludeerd dat een gemeentelijke betrokkenheid in de eerste fase, de agendavormingsfase, een belangrijk onderdeel vormt voor het succes van de ontwikkeling van een *third place*.

Naast het moment waarop de gemeente participeert, is er ook onderzoek gedaan naar de vormen en bijbehorende bestuursstijlen die een overheid op zich kan nemen gedurende een participatieproces. In eerste instantie is op basis van theoretisch onderzoek inzicht verkregen in de mogelijke bestuursstijlen die een gemeente op zich kan nemen. Vervolgens is er in de praktijk onderzoek gedaan naar welke bestuursstijlen daadwerkelijk worden herkend en welke motieven hieraan ten grondslag liggen. Op basis van de resultaten uit de praktijk kan worden geconcludeerd dat de betreffende gemeentes niet enkel en alleen één rol en één bestuursstijl op zich hebben genomen. De praktijk toont aan dat er in een drietal situaties sprake is geweest van een loslatende houding van de gemeente. Opvallend is hetgeen in twee van deze drie situaties de gemeente de rol van loslaten heeft vervangen door een meer stimulerende rol. Dit gegeven toont aan dat een vorm van loslaten in de praktijk in eerste instantie niet geheel blijkt te werken. Deze stimulerende rol is een

belangrijk aandachtspunt, want in de overige vier casussen is deze leidend geweest in zowel de agenda- als voorbereidingsfase. De rol van de gemeente is in de praktijk, gedurende de invoeringsfase, voornamelijk faciliterend gebleken. De verschillende casussen waarbij de gemeente juist niet faciliterend op heeft getreden is een struikelblok gebleken. De praktijk heeft namelijk aangetoond dat in deze casussen meerdere problemen zijn herkend en het bereiken van de doelstelling is bemoeilijkt. Uit deze gegevens kan worden geconcludeerd dat de rol van de betreffende gemeentes zich heeft geuit in een stimulerende en faciliterende rol. De rollen regisseren en reguleren zijn in de praktijk niet voorgekomen en de rol van loslaten heeft niet volledig het gewenste resultaat geleverd.

Zoals eerder aan is gegeven brengt de rol van de gemeente automatisch een bepaalde bestuursstijl met zich mee. Uit de empirie blijkt met name in de eerste fases van het participatieproces sprake te zijn van een samenwerkende en consultatieve stijl tussen de gemeente en de initiatiefnemers. Beiden partijen zijn namelijk op zoek naar kansen en mogelijkheden om de *third place* te realiseren en het is daarom van belang om voor elkaar open te staan en input te kunnen leveren waar nodig. Gedurende de invoeringsfase is deze bestuursstijl van de betreffende gemeentes vervangen door een meer delegerende en faciliterende stijl. De faciliterende stijl is hierbij leidend gebleken. Deze stijl heeft zich binnen iedere casus anders geuit, maar het belangrijkste aandachtspunt is dat het ervoor zorgt dat de initiatiefnemers de mogelijkheden krijgen die ze verdienen. Hieruit kan worden geconcludeerd dat in de beginfase van het initiatief en het participatieproces sprake is geweest van een consultatieve en samenwerkende stijl. In de fase hierna, waarbij uitvoering centraal staat, is een meer delegerende (in mindere mate) en faciliterende stijl herkend. Op deze wijze wordt duidelijk dat een open en gesloten autoritaire stijl door de gemeentes in de praktijk niet worden gehanteerd.

Tot slot spelen er ook succes- en faalfactoren gedurende het participatieproces over de ontwikkeling van een *third place* een rol. De praktijk toont aan dat er meerdere positieve factoren zijn herkend. Zo hebben context, openheid, debat en middelen een belangrijke positieve rol gespeeld in het succes van de *third place*. Doordat er in de eerste fases van het participatieproces sprake is geweest van een consultatieve en samenwerkende stijl, is ook gebleken dat er op verschillende manier het gesprek met elkaar aan is gegaan. Belangrijk aandachtspunt is hetgeen de empirie aan heeft getoond dat wanneer de initiatiefnemers niet worden geremd en de mogelijkheid krijgen om hun mening en input te leveren, ideeën op tafel mogen gooien en op kansen in mogen spelen, dit tot mooie resultaten kan leiden. Op het moment dat er op uitvoering over wordt gegaan, is gebleken dat het ter beschikking stellen van zowel financiële middelen als personele capaciteit een positieve uitwerking op het participatieproces hebben gehad. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de succesfactoren context, openheid, middelen en debat in de praktijk het meest zijn herkend. Dit betekent dat continuïteit vrijwel geen rol in de behandelde casussen heeft gespeeld. Naast positieve factoren, die een rol gedurende het participatieproces hebben gespeeld, zijn er ook faalfactoren in de praktijk herkend. In ieder geval is duidelijk geworden dat de regels van de gemeente als belemmerend zijn ervaren. Zo is de kostbaarheid en langdurigheid, bijvoorbeeld betreffende een vergunningsaanvraag, als faalfactor ervaren. Dit is een belangrijk gegeven en dient als aandachtspunt mee te worden genomen. De analyse toont eveneens aan dat een gemeente niet afwachtend op moet treden, maar juist op zoek moet gaan naar kansen en mogelijkheden. Op basis hiervan kan worden geconcludeerd dat bureaucratie, kostbaarheid en tijdrovende processen als negatief worden ervaren. Een gemeente moet haar best doen om kansen en mogelijkheden te benutten, *out of the box* te denken en hierbij interne kennis en expertise te gebruiken.

7.2 Aanbevelingen: the best way to act

Uit de conclusie komen een aantal aanbevelingen naar voren die de gemeente Nijmegen helpen bij de wijze waarop de toekomst vorm moet worden gegeven om het atelierbeleid een positieve bijdrage te kunnen laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad. Hierbij wordt ingegaan op de manier waarop dit tot stand kan komen, de rol en de bestuursstijl welke de gemeente Nijmegen op zich moet nemen en welke factoren gedurende dit proces van belang kunnen zijn. Dit uit zich in een *best practice* voor de gemeente Nijmegen waarop zij in de toekomst moeten sturen en handelen om het gewenste resultaat te bereiken.

Uit de conclusie wordt duidelijk dat overheidsparticipatie op verschillende momenten binnen een proces plaats kan vinden. Ten aanzien van de ontwikkeling van een *third place* zijn in de meeste gevallen de betreffende gemeentes vanaf het begin van het initiatief betrokken geraakt. Het gaat hierbij om de agendavormingsfase. De conclusie toont eveneens aan dat initiatiefnemers zich bewust zijn van de noodzaak van gemeentelijke betrokkenheid en dat een gemeente, die betrokken raakt in een latere fase van het ontwikkelingsproces van een *third place*, niet wenselijk wordt geacht.

Aanbeveling 1: zoek actief aansluiting tijdens de agendavormingsfase

Op het moment dat er zich kansen voordoen omtrent de ontwikkeling van een *third place* en deze *bottom-up* tot stand komen, is het voor de gemeente Nijmegen aan te bevelen hier tijdens de agendavormingsfase actief bij aan te sluiten. Dit zijn kansen om, met het oog op het sturen van ateliers, op in te spelen.

- Op het moment dat er betrokkenheid vanaf de agendavormingsfase bestaat, kan de gemeente Nijmegen input leveren gedurende het eerste moment van inbreng. Op deze manier krijgen zij de mogelijkheid tot het leveren van aandachtspunten, hun mening en de wijze waarop zij de vormgeving willen zien. Dit kan en moet zich dan uiten in het met elkaar (de gemeente Nijmegen en de initiatiefnemers) in gesprek gaan over de vormgeving van het project, welke taken dit met zich meebrengt, hoe de rolverdeling er in de praktijk uit moet komen te zien en waar de ontwikkeling van de *third place* uiteindelijk toe moet leiden. Op die manier heeft ook de gemeente Nijmegen een behoorlijke invloed op de vormgeving en totstandkoming van de *third place*.

Uit de conclusie blijkt eveneens dat de gemeentes van de behandelde casussen zich niet maar op één manier in het participatieproces omtrent de ontwikkeling van een *third place* positioneren. De rol van de gemeente kan gedurende het proces per fase verschillen en dit betekent dan ook dat er verschillende rollen van een gemeente worden gevraagd. Zo is aangetoond dat de rol van de betreffende gemeentes zich voornamelijk uit in het stimuleren en faciliteren, daar waar regisseren, reguleren en loslaten vrijwel niet voorkomen.

Aanbeveling 2: neem een stimulerende en faciliterende rol aan

Het is voor de gemeente Nijmegen van belang om zich, met betrekking tot haar rol, continu af te vragen in welke fase van het proces ze zitten en welke rol er van hen wordt gevraagd. De bepaling van succes is namelijk afhankelijk van het handelen van de gemeente. Het is de gemeente Nijmegen in ieder geval aan te bevelen om gedurende het participatieproces in de agendavorming- en voorbereidingsfase zich te focussen op een stimulerende rol. Met het oog op de bepalings- en invoeringsfase is een meer faciliterende rol gewenst.

- Op het moment dat er in de agendavormingsfase- en voorbereidingsfase door de gemeente Nijmegen een stimulerende rol aan wordt genomen biedt dit kansen op succes. Op die manier toont de gemeente Nijmegen aan belang te hebben bij het succes van het initiatief en kunnen ze aangegeven intensief op zoek te gaan naar kansen en mogelijkheden. Dit stimuleren door de gemeente Nijmegen kan en moet zich dan uiten in het fungeren als gesprekspartner. Een vlotte samenwerking moet worden gerealiseerd en het aanstellen van een kwartiermaker is een optie. Een kwartiermaker kan namelijk zorgen voor een nauwe verbinding tussen de verschillende partijen, omdat deze in sommige gevallen niet dezelfde taal spreken. Daarnaast is het van belang om het proces ook intern binnen de gemeente Nijmegen af te stemmen en daarbij een ambtenaar verantwoordelijk te stellen die breed en innovatief durft te denken. Deze ambtenaar kan met zijn of haar kennis de initiatiefnemers verder op weg helpen (lees: het intern en extern wegwijs maken van de initiatiefnemers).
- Voor de gemeente Nijmegen is het van belang om in de bepalings- en invoeringsfase een meer faciliterende rol aan te nemen. Een faciliterende rol uit zich op een andere manier dan een stimulerende rol. In deze rol is het voor de gemeente Nijmegen van belang om de initiatiefnemers bekend te maken met de regels en procedures (lees: randvoorwaarden) zoals die er liggen. Hier kan bijvoorbeeld worden gedacht aan het aanvragen van vergunningen. Daarnaast is het voor de

gemeente Nijmegen van belang om te overwegen in het faciliteren van zowel personele als financiële capaciteit. Die personele capaciteit sluit aan op de vorige aanbeveling, waarbij ambtenaren in functie in worden gezet om gedurende het proces te fungeren als gesprekspartner. Financiële capaciteit uit zich in het subsidiëren en het ter beschikking stellen van initiatiefgeldten.

Deze verschillende rollen brengen een bepaalde bestuursstijl met zich mee. De conclusie toont aan dat er voornamelijk in de eerste drie fasen van de ontwikkeling van de *third place* (agendavormingsfase, voorbereidingsfase en bepalingsfase) sprake is geweest van een samenwerkende/consultatieve stijl. In de fasen hierna (invoeringsfase) is een faciliterende / delegerende stijl leidend gebleken. Een open en gesloten stijl worden in de praktijk niet herkend en zijn dus ook niet aan te bevelen.

Aanbeveling 3: hanteer een samenwerkende/consultatieve en delegerende/faciliterende stijl

Het is voor de gemeente Nijmegen van belang om conform de vorige aanbeveling voornamelijk twee verschillende stijlen gedurende het participatieproces te hanteren. Ten aanzien van de stimulerende rol moet er een samenwerkende/consultatieve stijl worden gehanteerd. In de fase hierna, de invoeringsfase, wordt een faciliterende rol als wenselijk gezien en is het dus ook van belang om hier een delegerende/faciliterende stijl in aan te nemen.

- Ten aanzien van de stimulerende rol dient de gemeente Nijmegen een consultatieve/samenwerkende stijl te hanteren. Op die manier staat de gemeente namelijk open voor input vanuit de initiatiefnemers en wordt er gezamenlijk op zoek gegaan naar de vormgeving. Het oprichten van een projectteam kan hierbij een aanbeveling zijn. Er kan dan bijvoorbeeld wekelijks een bijeenkomst worden georganiseerd en hierin moet dan één afgevaardigde van elke betrokken partij in plaats nemen.
- In de fase waarbij een faciliterende rol als noodzakelijk wordt geacht is het logischerwijs van belang om hier ook een faciliterende stijl te hanteren. In de vorige aanbeveling wordt al nadrukkelijk aangegeven op welke manier dit tot uiting kan komen. Aandachtspunt hierbij kan zijn het toepassen van gedoogmomenten door de gemeente. In sommige situaties moet de gemeente Nijmegen zichzelf genoodzaakt zien om, wanneer deze innovatie en ontwikkelingen remt, niet te handhaven.

In de conclusie komt tot slot naar voren dat enkele succes- en faalfactoren bepalend zijn geweest in het verloop van de ontwikkeling van de *third place*. Voor de gemeente Nijmegen is het van belang om kennis te hebben van deze factoren zodat deze op een goede manier gebruikt kunnen worden of juist aan de voorkant getackeld kunnen worden. Een aantal succesfactoren, zoals deze in de conclusie naar voren zijn komen, worden al herkend in de vorige aanbevelingen. Denk hierbij aan de mogelijkheid om je mening en input te delen, ideeën op tafel te mogen leggen en op kansen in te mogen spelen. Daarnaast zijn het ter beschikking stellen van financiële middelen en personele capaciteit een vereiste, zie aanbeveling twee. Daarentegen zijn er wel belangrijke faalfactoren waar de gemeente Nijmegen aan de voorkant van het proces rekening mee moet houden.

Aanbeveling 4: focus op omgang bureaucratie en tijdrovende processen en maak gebruik van interne kennis en expertise

Het is aan de gemeente Nijmegen aan te bevelen om rekening te houden met de bureaucratie zoals die er op dit moment ligt, de kostbaarheid en tijdrovende processen die zich voor kunnen doen en de kennis en expertise die ze in huis hebben.

- Om in te kunnen spelen op bureaucratische procedures waardoor bijvoorbeeld het aanvragen van vergunning lang kunnen duren, is het wellicht een optie om in de toekomst een 'overkoepelende' vergunning te ontwikkelen. Deze vergunning moet zijn gericht op de ontwikkeling van een *third place*, waardoor dit soort initiatieven sneller vooruitgang kunnen boeken en niet continu hoeven te wachten op de aanvraag van een vergunning.

- Zoals in aanbeveling twee aan is gegeven, is het van belang om een betrokken ambtenaar met een geïnteresseerde houding verantwoordelijk te stellen. Deze ambtenaar durft zichzelf pro actief op te stellen en werkt niet altijd volgens de gestelde richtlijnen, maar durft ook *out of the box* te denken.
- Om ervoor te zorgen dat er niet onnodig veel kosten worden gemaakt is het van belang om gebruik te maken van de eigen kennis en expertise en niet onnodig gebruik te gaan maken van derde inhuur. Hierdoor wordt de betrokkenheid vergroot en benut je de kwaliteiten van de medewerkers.

7.3 Reflectie op het onderzoek

In dit onderzoek zijn verschillende onderdelen enorm relevant gebleken. De context van het onderzoek, evenals de meerwaarde van kunst & cultuur, het concept *third place*, verschillende participatieprocessen en haal rollen en bestuursstijlen zijn in kaart gebracht. Deze onderdelen zijn begrijpelijk geworden aan de hand van de gebruikte theorieën. Hoewel hierin veruit de meeste tijd is gaan zitten, heb ik op een gegeven moment voor mijzelf vast moeten stellen dat de informatie volstaat voor het onderzoek. Dit zijn dan ook momenten waarop je als onderzoeker knopen door moet hakken en achter je eigen beslissingen moet gaan staan. Soms is het voldoende, hoe moeilijk dat ook wel eens is om te accepteren.

Tijdens het onderzoek zijn er ook enkele punten niet gegaan zoals gepland. In eerste instantie heb ik enorm veel problemen met het begrip *third place* ervaren. Hoewel ik het concept uitermate interessant vond en vind, bleek er nergens een eenduidige definitie van het begrip te bestaan. Hierdoor was ik genooddaakt contact op te nemen met de eigenaar van het bedrijf ThirdPlace. Hoewel dit gesprek mij persoonlijk veel op heeft geleverd, is het een enorme klus gebleken om het begrip helder af te bakenen.

Vervolgens heb ik de nodige moeite ondervonden bij het maken van een case selectie. Omdat deze onder andere was gebaseerd op de definitie van een *third place* bleek deze lastig af te kaderen. Vervolgens was het op zoek gaan naar voorbeelden van *third places* in de praktijk een lastig verhaal. Nederland kent namelijk niet veel van dit soort plekken en hierdoor bleek ik genooddaakt om mijzelf tot heel Nederland te richten.

Daarnaast is het daadwerkelijk organiseren van interviews een struikelblok gebleken. Door het feit dat ik pas begin juli met het inplannen van interviews aan de slag kon, had ik te maken met een langdurige vakantieperiode. Voor mijn onderzoek heb ik mij namelijk gericht tot de initiatiefnemers van *third places* en de betrokken ambtenaren. Het bleek erg lastig om met de geschikte respondenten contact op te nemen en zodoende interviews in te plannen, omdat deze met vakantie bleken te zijn of op het punt stonden om met vakantie te gaan. Hierdoor heb ik gedurende een drietal weken als het ware moeten wachten op het afnemen van interviews. Dit is geen ideale uitgangspositie en heeft mij dan ook de nodige vertraging opgeleverd. Een positief punt ten aanzien van dit struikelblok is hetgeen ik mijzelf tot in de puntjes voor heb kunnen bereiden op de af te nemen interviews. Ik heb zodoende kennis op kunnen doen van de betreffende *third place*, mij in kunnen lezen in de personen die ik zou gaan interviewen en het gesprek meerdere malen kunnen oefenen. Dit heeft mijzelf en het onderzoek veel opgeleverd, want ik heb zeer veel bruikbare informatie ontvangen. Deze informatie bleek in vrijwel alle gevallen bruikbaar en heeft mij dan ook enorm geholpen bij het adviseren van de gemeente Nijmegen.

8. Referenties

- Algemene Rekenkamer. (2015). *Bezuiniging op cultuur. Realisatie en effect*. Den Haag.
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Boonstra, B., & Boelens, L. (2011). *Self-organization in urban development: towards a new perspective on spatial planning*. Urban Research & Practice. 4 (2) pp. 99-122.
- Brans, M., Maesschalck, J., & Gelders, D. (2013). *Eindrapport "Burgerparticipatie"*. In opdracht van de Algemene Directie Veiligheid en Preventie (FOD BiZa). Instituut voor de Overheid. K.U. Leuven.
- Bussemaker, J. (2015). *Ruimte voor cultuur*. Brief uitgangspunten cultuurbeleid 2017-2020. Den Haag.
- CDA, PvdA & ChristenUnie. (2007). *Coalitieakkoord tussen de Tweede Kamerfracties van CDA, PvdA en ChristenUnie*. 2007.
- Clark, K., & Maeer, G. (2008). *The cultural value of heritage: evidence from the Heritage Lottery Fund*. Cultural Trends, vol 17, no 1, p. 23-56.
- Cultuurcentrum Herberg de Pol (2016). *Herberg de Pol*. Opgevraagd op 30 juli 2016 afkomstig van <http://www.herbergdepol.nl/herbergdepol/>
- Cuypers, K., Krokstad, S., Holmen, T.L., Knudtsen, M.S., Bygren, L.O., & Holmen, J. (2011). *Patterns of receptive and creative cultural activities and their association with perceived health, anxiety, depression and satisfaction with life amongst adults*. Journal of Epidemiology and Community Health. 2012, 698-703.
- De Rynck, P. (2014). *De waarde van cultuur. Een onderzoek naar het meetbare en het onmeetbare*. Brussel: Socius-Steunpunt Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk, 2014.
- DRU Cultuurfabriek (2016). *Informatie*. Opgevraagd op 2 augustus 2016 afkomstig van <http://www.drucultuurfabriek.nl/informatie>.
- Edelenbos, J. (2000). *Proces in vorm: Procesbegeleiding van interactieve beleidsvorming over lokale ruimtelijke projecten*. Utrecht: uitgeverij Lemma bv.
- Edelenbos, J., Domingo, A., Klok, P.J., & Tatenhoeve, J. van (2006). *Burgers als beleidsadviseurs. Een vergelijkend onderzoek naar acht projecten van interactieve beleidsvorming bij drie departementen*. Amsterdam: Instituut voor Publiek en Politiek.
- Edelenbos, J., & Monnikhof, R. (2001). *Lokale interactieve beleidsvorming. Een vergelijkende onderzoek naar de consequenties van interactieve beleidsvorming voor het functioneren van de lokale democratie*. Utrecht: uitgeverij Lemma bv.
- Ehlen, C., van der Klink, M., & Boshuizen, E. (2015). *Co-Creatie-Wiel: instrument voor succesvolle innovatieprojecten*. Onderwijsinnovatie juni 2015.
- El Boumeshouli, M.M. (2008). *Burgerparticipatie. Een balans tussen wensen en waarnemingen*. Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Ensink, J. (2004). *Zicht op...sociale cohesie en cultuureducatie. Achtergronden, literatuur en websites*. Cultuurnetwerk Nederland. Utrecht, september 2004.
- Forgeard, M., Winner, E., Norton, A., Schlaug, G., & Fitch, T. (2008). *Practicing a Musical Instrument in Childhood is Associated with Enhanced Verbal Ability and Nonverbal Reasoning*. PLoS ONE 3(10).
- Gemeente Den Helder (2009). *Broedplaatsenbeleid. Broedplaatsen in Den helder*. Februari 2009.
- Gemeente Leiden (2012). *Cultuurnota 2012-2018. De kracht van cultuur is de toekomst van de stad*. Leiden stad van ontdekkingen. Leiden.
- Gemeente Nijmegen (2012). *Cultuurvisie 2012-2016*. Nijmegen: Gemeente Nijmegen.
- Gemeente Nijmegen (2015). *Startnotitie beleidskader Atelierbeleid 2015*. Nijmegen: Gemeente Nijmegen.
- Gemeente Nijmegen (2015). *Verslag van de openbare besluitronde politieke avond van de gemeenteraad van Nijmegen d.d. 16 december 2015*. Nijmegen.
- Gemeente Nijmegen (2016). *Atelierbeleid Nijmegen 2016-2024*. Nijmegen.

- Gielen, P., Elkhuisen, S., van den Hoogen, Q., Lijster, T., & Otte, H. (2014). *De waarde van cultuur*. Onderzoekscentrum Arts in Society. Rijksuniversiteit Groningen.
- Grossi, E., Blessi, G.T., Sacco, P.L., & Buscema, M. (2011). *The Interaction Between Culture, Health and Psychological Well-Being: Data Mining from the Italian Culture and Well Being Project*. Journal of Happiness Studies. Volume 13, (1), 129-148.
- Hart, J. de (2002). *Zekere banden: sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Havenkwartier Deventer (2016). *Over het Havenkwartier*. Deventer. Opgevraagd op 30 juli 2016 afkomstig van <http://www.havenkwartierdeventer.com/info/over-het-havenkwartier/>
- Holden, J., & Jones, S. (2006). *Knowledge and Inspiration: the democratic face of culture*. London: Demos/MLA.
- Hoogerwerf, A., & Herweijer, M. (2003). *Overheidsbeleid: een inleiding in de beleidswetenschap*. Alphen aan den Rijn, Kluwer.
- Huygen, A., & de Meere, F. (2008). *De invloed en effecten van sociale samenhang. Verslag van een literatuurverkenning*. Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2008.
- Lefebvre, H. (1974). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Leadbetter, C., & O'Conner, N. (2013). *Healthy attendance? The impact of cultural engagement and sports participation on health and satisfaction with life in Scotland*. Scottish Government Social Research.
- McManus, C., & Carruthers, C. (2014). *Cultural Quarters and Urban Regeneration – the case of Cathedral Quarter Belfast*. International Journal of Cultural Policy, 20 (1), 78-98.
- Maier, K. (2001). *Citizen Participation in Planning: Climbing a Ladder?* European Planning Studies 9 (6), pp. 707-719.
- Marlet, G.A. (2009). *De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden*. Utrecht, 2009.
- Marlet, G.A., Poort, J., & Laverman, F. (2007). *De kunst van het investeren in cultuur*. Atlas voor gemeenten. Amsterdam, 2007.
- Marlet, G.A., Poort, J., Ponds., & van Woerkens, C. (2012). *De cultuurkaart van Nederland. Een methodologische verantwoording*. Atlas voor gemeenten, Utrecht, 2012.
- Meershoek, E. (2012). *Burgerparticipatie in projecten in de publieke ruimte. De voedingsbodem voor kwaliteit in meervoud*. Haarlem.
- Mieras, M. (2010). *Wat muziek doet met kindersensen*. Jeugd Cultuur Nederland fonds. Opgevraagd op 08 mei 2016 afkomstig van <http://www.mieras.nl/schrijven/wat-muziek-doet-met-kindersensen/>.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2015). *Cultuur in beeld*. Den Haag.
- Onderwijsraad & Raad voor Cultuur (2012). *Cultuureducatie: leren, creëren, inspireren!* Uitgave van de Onderwijsraad, Den Haag, 2012.
- Oldenburg, R. (1989). *The Great Good Place*. Philadelphia: Da Capo Press.
- Otte, H. (2014). *Kunstparticipatie, cultuurparticipatiebeleid en sociale cohesie in Drenthe*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Peters, A., Schalk, J., Meijneken, D., Mensinga, C., & Voutz, H. (2012). *Veranderingen in de relatie tussen overheid en burger, een uitdaging voor onderzoekers: een verkenning van de VSO-netwerkgroep*. Boom Lemma Uitgevers.
- Pröpper, I.M.A.M., & Steenbeek, D.A (1998). *Interactieve beleidsvoering: Typering, Ervaringen en Dilemma's in: Bestuurskunde*. Themanummer 'Dilemma's van interactieve beleidsvorming', 292-301. Nr. 7.
- Provincie Gelderland (2015). *Startnotitie programma cultuur en erfgoed 2017-2020*. Nijmegen.
- Raad voor Cultuur (2014). *Agenda cultuur 2017-2020 en verder*. Den Haag.

- Raad voor openbaar bestuur (2012). *Loslaten in vertrouwen: Naar een nieuwe verhouding tussen overheid, markt en de samenleving*. Den Haag.
- Rijksoverheid (2016). *Zorg voor erfgoed*. Opgevraagd op 24 mei 2016 afkomstig van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erfgoed/inhoud/monumenten>.
- Roecoert, C., De Wandeler, N., & Bruin, D. (2014). *Gas!Fabriek. Trefpunt voor nieuw talent*. Alkmaar.
- Sentel, J. (2016). *Third place. Wat zijn third places?* Opgevraagd op 24 mei 2016 afkomstig van <http://www.third-place.nl/over-thirdplace/>.
- Suto, W. (1999). *Atelierbeleid in Nederland, door Samenwerking sterk*.
- Swart, K., & Jenniskens, A. (2014). *Strategische toekomstvisie. Een nieuwe focus filmtheater Arnhem*. Stichting Focus Filmtheater Arnhem. Arnhem, augustus 2014.
- THUIS (2015). *Wat is THUIS?* Opgevraagd op 1 augustus 2016 afkomstig van <http://thuiswageningen.nl/over-ons/>.
- Van den Berg, L. (2015) *Third Space*. Opgevraagd op 24 mei 2015 afkomstig van <http://www.lottevandenberg.nu/page/index/?page=mission-statement>.
- Van de Lindt, M., Paradies, G., Emmert, S., & Boonstra, B. (2012) *Netwerken rond maatschappelijke initiatieven: Succes- en faalfactoren*. TNO. Delft.
- Vander Stichele, A. (2011). *Vlamingen en het verleden. Een bevolkingsonderzoek naar erfgoedbeleving in Vlaanderen*. FARO 3.
- Van Teetering, M., & Wassink, L. (2014). *Een wetenschappelijk overzicht: positieve effecten van muziekonderwijs op de maatschappij en bedrijven*. Academisch Adviesbureau. Unipartners Maastricht.
- Thiel, S. van (2007). *Bestuurskundig onderzoek. Een methodologische inleiding*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Verschuren, P.J.M., & Doorewaard, J.A.C.M. (2007). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Lemma: Den Haag.
- Vijlbrief, N. (2010). *Op je werk en tegelijkertijd in het café met je vrienden. De effecten van sociale Web 2.0 applicaties op onze traditionele scheiding van ruimten*. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- Wagner, W.E. (2004). *Beyond dollars and cents: Using civic capital to fashion urban improvements*. City and Community, 3 (2), 157-173.
- White, T.R., & Hede, A. (2008). *Using Narrative Inquiry to Explore the Impact of Art on Individuals*. The Journal of Arts Management. Law and Society. 38 (1): 19-36.

9. Bijlagen

In dit hoofdstuk komen alle bijlagen van dit onderzoek aan bod. Bijlage 1 bestaat uit het beleidskader. Dit beleidskader heeft betrekking op het kunst- en cultuurbeleid op Rijksniveau, het provinciaal kunst- en cultuurbeleid en het gemeentelijk kunst- en cultuurbeleid. Bijlage 2 bestaat uit het operationalisatie schema, terwijl bijlage 3 en bijlage 4 de topiclijst van de gemeente en de initiatiefnemer behandelen.

9.1 Beleidskader: kunst- en cultuurbeleid

In dit hoofdstuk wordt de context van het onderzoek in kaart gebracht. Het atelierbeleid is onderdeel van het kunst- en cultuurbeleid van de gemeente Nijmegen en daarom wordt in dit hoofdstuk het kunst en cultuurbeleid bestudeerd. Er wordt getracht antwoord te geven op deelvraag één, namelijk *‘Op welke wijze wordt het kunst- en cultuurbeleid in Nederland en in het bijzonder het atelierbeleid in Nijmegen op dit moment vormgegeven?’*. Voor een duidelijk overzicht wordt het kunst- en cultuurbeleid van de Rijksoverheid, het provinciaal kunst- en cultuurbeleid en het gemeentelijk kunst- en cultuurbeleid behandeld. Tot slot wordt er aandacht besteed aan het atelierbeleid van de gemeente Nijmegen voor de periode 2016-2024. Op deze wijze wordt er een duidelijk beleidskader geschetst van wat de verschillende beleidstukken in de toekomst beogen te bereiken. Dit overzicht van uitgangspunten en thema’s wordt vervolgens meegenomen in de wijze waarop de waarden en effecten van kunst & cultuur, met de nadruk op ateliers, geoptimaliseerd kunnen worden.

Kunst- en cultuurbeleid van de Rijksoverheid

Aan de hand van het rapport *Ruimte voor cultuur, uitgangspunten cultuurbeleid 2017-2020* en het rapport *Agenda cultuur 2017-2020* en verder wordt het kunst- en cultuurbeleid van de Rijksoverheid besproken.

Eind 2012 is mevrouw dr. M. Bussemaker benoemd tot minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (vanaf heden: OCW) in het kabinet Rutte-Asscher (kabinet Rutte II). In het rapport *Ruimte voor cultuur* schetst minister Bussemaker van OCW de uitgangspunten voor het cultuurbeleid in de periode 2017-2020. Volgens dit rapport kent Nederland een toonaangevend cultuuraanbod. Enkele voorbeelden waarop deze uitspraken zijn gebaseerd zijn de gewonnen Britse *Laurence Olivier Award 2015* van Ivo van Hove en de gewonnen *European Museum of the Year Award* door het Rijksmuseum Amsterdam. De kracht van Nederland ligt volgens minister Bussemaker (2015) in de interactie tussen de overheid en de verschillende culturele instellingen. De overheid erkent de waarde van kunst & cultuur en levert het benodigde vertrouwen. Dit vertrouwen is duidelijk herkenbaar in het huidige regeerakkoord. Hierin neemt kunst & cultuur een belangrijke positie in de maatschappij *“kunst en cultuur zijn van grote waarde voor de samenleving”* (Bussemaker, 2015).

De keuzes voor het toekomstig kunst- en cultuurstelsel komen voort uit een tweetal adviezen en verkenningen. Het gaat in dit geval om het advies *Agenda cultuur* van de Raad voor Cultuur en de verkenning *Cultuur herwaarderen* van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (vanaf heden: WRR).

Uitgangspunten voor de periode 2017-2020

De cultuursector ervaart momenteel nog steeds de gevolgen van de bezuinigingen die plaats hebben gevonden in 2013. Destijds werd de Culturele Basisinfrastructuur (BIS), waaruit culturele instellingen en rijkscultuurfondsen (meerjarige) subsidies ontvangen, heringericht. Dit resulteerde in 5% minder subsidie ten opzichte van het jaar 2011. Concreet betekent dit dat een groot deel van de culturele sector de inkomsten zelf moet gaan genereren (Algemene Rekenkamer, 2015). De culturele sector wordt op deze manier verplicht om met de verschillende ontwikkelingen om te gaan.

De uitgangspunten van het kunst- en cultuurbeleid zijn vastgesteld op basis van de veranderingen zoals deze zijn omschreven door de WRR en het Sociaal Cultureel Planbureau (vanaf heden: SCP). Er moet geen compleet nieuw cultuurstelsel op worden gebouwd, maar enkele aanpassingen zijn volgens minister Bussemaker wel noodzakelijk. Hierbij worden termen genoemd als innovatie en experiment, de mogelijkheid tot het aanspreken van nieuw publiek en een stimulans om samenwerking binnen en buiten de cultuursector

aan te gaan. Minister Bussemaker (2015) heeft op basis hiervan drie verschillende uitgangspunten voor de periode 2017-2020 vastgesteld. Achtereenvolgens gaat het hierbij om kwaliteit, ruimte voor innovatie en profilering en samenwerking. Deze uitgangspunten worden in het vervolg nader toegelicht.

Kwaliteit staat voorop, ruimte voor profilering & samenwerken als tweede natuur

Kwaliteit is volgens minister Bussemaker bepalend in de wijze waarop kunst & cultuur wordt beoordeeld. Subjectiviteit speelt een grote rol in de waardering van kunst & cultuur en dit betekent dat de kwaliteit hiervan op verschillende manieren kan worden geïnterpreteerd. Volgens minister Bussemaker (2015) moet het begrip kwaliteit in het toekomstig kunst- en cultuurbeleid daarom breed in acht worden genomen. Verschillende termen zijn hier van belang, maar vernieuwing speelt een grote rol. Daarnaast is de Raad voor Cultuur (2014) ook van mening dat kwaliteit niet alleen betrekking moet hebben op artistieke kwaliteit van kunst & cultuur. Door de ontwikkelingen die momenteel binnen de culturele sector plaatsvinden, moet er aandacht worden gevestigd op onder andere meer maatschappelijk gerichte activiteiten.

Niet alleen kwaliteit speelt een belangrijke rol met betrekking tot de kunst & cultuur. Kunst & cultuur is namelijk zeer divers en uit zich in verschillende disciplines als beeldende kunst, theater, muziek en dans. Hierdoor is het van belang om open te staan voor vernieuwing en hier zogenoemd *open minded* in te zijn. Om nieuw publiek te bereiken moet er ruimte zijn voor innovatie en profilering. Dit moet niet alleen worden uitgesproken, maar dit moet ook door de betrokken actoren worden omarmd (Raad voor Cultuur, 2014).

Tot slot is de Raad voor Cultuur (2014) ook van mening dat culturele instellingen en kunstenaars zich beter en scherper kunnen profileren. Dit leidt tot potentiële samenwerkingspartners waardoor ook scholen, universiteiten en maatschappelijke organisaties hiervan kunnen profiteren. Deze samenwerking is overigens niet alleen bedoeld voor bovengenoemde partijen. Cultuur is een publiek goed en er wordt daarom ook van de overheid verwacht nauw met elkaar samen te werken. Het gaat hierbij dan om het rijk, gemeenten en provincies.

Thema's in het kunst- en cultuurbeleid

Na het beschrijven van de uitgangspunten van het kunst- en cultuurbeleid voor de periode 2017-2020 wordt op basis van het document *ruimte voor cultuur* enkele thema's beschreven die hier verder vorm aan moeten geven. Het gaat hier om de thema's cultuureducatie, de maatschappelijke waarde van cultuur, talentontwikkeling, digitalisering en het internationaal cultuurbeleid (Bussemaker, 2015).

Volgens de Onderwijsraad en Raad van Cultuur (2012) bestaat er de mogelijkheid om kunst & cultuur toegankelijker te maken voor kinderen en jongeren. Cultuureducatie is een manier om creativiteit bij deze doelgroep te stimuleren en verdient daarom een belangrijke plek in het basisonderwijs. Kortom, door middel van cultuureducatie worden kinderen en jongeren, ongeacht hun afkomst, in aanraking gebracht met kunst & cultuur. Ook volgens Bussemaker (2015) is onderwijs tegenwoordig meer dan alleen rekenen en taal. Cultuur wordt door haar gezien als een belangrijk onderdeel van het brede onderwijs.

Naast cultuureducatie wordt ook talent als een belangrijk onderdeel van de kunst- en cultuursector gezien. Volgens Bussemaker (2015) is het van belang om kunstenaars mee te laten bewegen met de ontwikkelingen die plaatsvinden. Dit betekent dat de kunst- en cultuursector zowel krachtig als dynamisch gehouden moet worden en talent wordt hier als een wezenlijk onderdeel van gezien.

Tot slot wordt duidelijk dat kunst & cultuur een bijdrage kan leveren aan meerdere sectoren. Hierbij kan worden gedacht aan het onderwijs, zorg, toerisme en de aantrekkelijkheid/profilering van de stad (Ministerie OCW, 2015). Om deze bijdrage te kunnen vergroten moet er meer wetenschappelijk onderzoek worden gedaan naar de relatie tussen kunst & cultuur en bovengenoemde sectoren. Het is daarnaast de bedoeling dat culturele instellingen en kunstenaars leren om zelf inkomsten te genereren. Om deze reden wordt er ingezet op het stimuleren van ondernemerschap, omdat een investering in ondernemerschap wordt gezien als een investering in de culturele sector (Bussemaker, 2015).

Provinciaal kunst- en cultuurbeleid

In paragraaf 2.1 'kunst- en cultuurbeleid van de Rijksoverheid' is er aandacht besteed aan de uitgangspunten en thema's van het kunst- en cultuurbeleid 2017-2020 die zijn vastgesteld door minister Bussemaker van het ministerie van OCW. In de huidige paragraaf wordt aan de hand van het document *startnotitie cultuur en erfgoed 2017-2020* het provinciaal kunst- en cultuurbeleid behandeld. Hierbij wordt uit gegaan van de provincie Gelderland.

Uitgangspunten voor de periode 2017-2020

Het provinciaal kunst- en cultuurbeleid geeft aan dat kunst & cultuur en erfgoed betekenis geven aan onze samenleving. Cultureel erfgoed heeft een grote cultuurhistorische betekenis (Rijksoverheid, 2016). Kunst & cultuur vergroot de aantrekkelijkheid van de stad en dit valt ook terug te zien in de missie van provincie Gelderland: *"Met een bloeiend cultuur en erfgoed klimaat is Gelderland een provincie waarin mensen graag willen wonen, werken en creëren"*. De komende jaren wordt er door de provincie Gelderland nadrukkelijk ingezet op de waarde van cultuur en erfgoed. De visie van de provincie is: *"De provincie draagt bij aan de ontwikkeling van een bloeiend cultuur en erfgoed klimaat in Gelderland waarvan mensen genieten en waarmee mensen zich verbonden voelen"* (Provincie Gelderland, 2015).

Voor de periode 2017-2020 legt het provinciaal kunst- en cultuurbeleid de nadruk en focus op vier verschillende uitgangspunten. Het gaat hierbij om dynamisch netwerk, participatie, educatie en goed gebruik. Met een dynamisch netwerk wordt getracht krachtig in te zetten op een bloeiend cultureel klimaat in Gelderland. Het uitgangspunt hierbij is de realisatie van een krachtige economische spin-off. Met betrekking tot participatie wil de provincie het publieksbereik vergroten. Dit onderdeel sluit aan bij het uitgangspunt 'ruimte voor innovatie en profilering' van de Rijksoverheid, waarbij het bereiken van nieuw publiek van belang wordt geacht. Ten aanzien van educatie bestaat de intentie om zowel kinderen als jongeren in een vroeg stadium in aanraking te laten komen met kunst, cultuur en erfgoed. Tot slot bestaat de ambitie om (leegstaand) vastgoed waarin wordt geïnvesteerd een goede toekomstbestendige functie te geven (Provincie Gelderland, 2015).

Thema's in het kunst- en cultuurbeleid

In het vervolg wordt er aandacht besteed aan de verschillende thema's van het provinciaal kunst- en cultuurbeleid voor de periode 2017-2020.

Waar de Rijksoverheid inzet op ruimte voor innovatie en profilering hecht ook de provincie Gelderland veel waarde aan een innovatieve infrastructuur voor kunst & cultuur en cultureel erfgoed. Zij hechten evenals de Rijksoverheid veel waarde aan een intensieve samenwerking tussen de verschillende culturele instellingen. De Rijksoverheid acht samenwerking, zoals beschreven in paragraaf 2.1.1, van groot belang en volgens het provinciaal kunst- en cultuurbeleid bestaat er door samen te werken een grotere kans op het uitwisselen van kennis onder elkaar. Dit moet leiden tot een sterke basis voor een bloeiend cultureel klimaat waardoor de aantrekkelijkheid van de provincie Gelderland wordt vergroot (Provincie Gelderland, 2015).

Provincie Gelderland (2015) hecht daarnaast veel waarde aan het thema educatie. Evenals de Rijksoverheid ziet de provincie voordelen in cultuureducatie, omdat kinderen en jongeren dan op vroege leeftijd in aanraking kunnen komen met kunst & cultuur. Tot slot hecht de provincie nadrukkelijk waarde aan kwaliteit. Kwaliteit moet worden bevorderd door (experimenteren) ruimte aan te bieden voor de artistieke ontwikkeling van kunstenaars (Provincie Gelderland, 2015). De Rijksoverheid en de provincie vinden dat de burger moet kunnen genieten van kunst & cultuur en kwaliteit speelt een grote rol in de waardering hiervan. Volgens de provincie Gelderland is een aantrekkelijk cultureel aanbod een belangrijke factor in het verkrijgen van een aantrekkelijk vestigingsklimaat (Provincie Gelderland, 2015).

Gemeentelijk kunst- en cultuurbeleid

Na de bestudering van het kunst- en cultuurbeleid van de Rijksoverheid en het provinciaal kunst- en cultuurbeleid van Gelderland, is het nu van belang om het kunst- en cultuurbeleid van gemeente Nijmegen te

bestuderen. Dit gebeurt aan de hand van het document *kunst- en cultuurvisie 2012-2016*. In dit document is er door de gemeente Nijmegen een visiedocument opgesteld (Gemeente Nijmegen 2012). Na afloop van deze vier jaar is deze cultuurvisie verlengd, vanwege het parallel trekken met de tijdsperiode van het coalitieakkoord. Daarnaast bestond er te weinig draagvlak voor het ontwikkelen van een nieuwe cultuurvisie. De motie, om de kunst- en cultuurvisie te verlengen tot eind 2019, is unaniem aanvaard (Gemeente Nijmegen, 2015).

Uitgangspunten voor de periode 2016-2019

Op basis van het Nijmeegse culturele DNA heeft de gemeente drie verschillende ambities uitgewerkt. Voordat deze ambities worden uitgewerkt wordt er eerst aandacht besteedt aan het Nijmeegse cultureel DNA. Nijmegen staat open voor meerdere vormen van kunst & cultuur. De stad is daarmee zogenaamd *open minded*, wat aansluit bij hetgeen de Rijksoverheid en de provincie beogen te bereiken (Gemeente Nijmegen, 2012).

Zoals hierboven beschreven bestaan er drie verschillende ambities, uitgewerkt in uitgangspunten, voor de komende jaren. Allereerst moeten kunst en culturele activiteiten voor een ieder toegankelijk zijn en blijven. De ambitie bestaat om de komende jaren de culturele ketens in Nijmegen te versterken. De culturele ketens in Nijmegen zijn muziek, theater & dans, film & media, beeldende kunst en literatuur. Binnen deze ketens wordt er door de gemeente Nijmegen ingezet op een viertal thema's: cultuureducatie, produceren, presenteren en faciliteren (Gemeente Nijmegen, 2012). Door de culturele ketens intensiever samen te laten werken bestaat er de mogelijkheid om de ambitie, het versterken van de culturele ketens, waar te maken.

De gemeente Nijmegen legt nadrukkelijk de focus op aanstormend talent. In de praktijk betekent dit dat de gemeente op zoek gaat naar ruimte, zodat jonge kunstenaars de mogelijkheid krijgen om te kunnen experimenteren en hun werk uit te kunnen voeren. Tot slot is het uitgangspunt van gemeente Nijmegen om culturele instellingen te laten werken aan hun onafhankelijkheid en eigen verdienvermogen. Dit sluit voor een groot deel aan bij het thema stimuleren van ondernemerschap van het kunst en cultuurbeleid van de Rijksoverheid. Culturele instellingen kunnen zichzelf op deze manier beter gaan positioneren in de samenleving, doordat zij in staat zijn om hun eigen inkomsten te genereren (Gemeente Nijmegen, 2012).

Thema's in het kunst- en cultuurbeleid

De gemeente Nijmegen vindt het belangrijk dat mensen graag willen wonen in de stad. Om die reden is het van belang dat de aantrekkelijkheid van de stad wordt vergroot en tegelijkertijd wordt gewaarborgd. Kunst & cultuur speelt volgens de gemeente hierin een belangrijke rol. Vandaar dat de gemeente dan ook graag investeert in kunst & cultuur en staan ze volledig achter hun eigen motto: *"stimuleren waar mogelijk, ondersteunen waar nodig"* (kunst- en cultuurvisie, 2012).

Allereerst staat in de kunst- en cultuurvisie (2012) het thema 'ketenverantwoordelijkheid' centraal. Recent is er veel kritiek ontstaan op prestatiesturing en door middel van het centraal stellen van ketenverantwoordelijkheid wordt er meer gestuurd op maatschappelijk rendement. Deze keus is gebaseerd op het feit dat onderlinge samenwerking in de ketens een hoger maatschappelijk rendement moet opleveren dan wanneer dit gebeurt aan de hand van prestatiesturing. Deze gedachtegang sluit aan bij het uitgangspunt van de Rijksoverheid en de provincie, waarbij de focus op samenwerking wordt gelegd.

Naast ketenverantwoordelijkheid staat modernisering in de culturele sector centraal. In de praktijk betekent dit meer beweegruimte waardoor er kan worden gereageerd op ontwikkelingen die binnen de culturele sector plaatsvinden. Daarnaast moet er meer aandacht komen voor diverse doelgroepen en moet er een breder publiek aan worden gesproken. Op die manier kunnen de kunst en cultuurmakers hun kennis en expertise delen om de stad te versterken en aantrekkelijker te maken. Tot slot ligt de focus binnen modernisering in de culturele sector op ondernemerschap. Hiermee wordt er een verband gelegd met de doelstellingen van de Rijksoverheid, want er wordt van de kunst- en cultuursector verwacht dat zij zichzelf door ontwikkelen en meer ondernemerschap tonen (kunst- en cultuurvisie, 2012). Op die manier zijn zij in staat om hun eigen hoofd boven water te houden.

De laatste thema's in het kunst- en cultuurbeleid van de gemeente Nijmegen gaan in op amateurkunst, talent en ontwikkeling. Talent wordt gezien als een belangrijk thema, omdat deze leidt tot een krachtige en dynamische culturele sector. Tot slot toont de kunst- en cultuurvisie (2012) aan dat de gemeente Nijmegen een betere doorstroming op de markt van kunstenaars wilt realiseren. De ambitie van de gemeente bestaat om leegstaand vastgoed een toekomstbestendige functie te geven. Deze kunnen in de toekomst door verschillende kunstenaars en culturele organisaties gebruikt gaan worden.

9.2 Het operationalisatie schema

Begrip	Aspecten + definitie	Operationalisatie
Aantrekkelijkheid van de stad	<u>Cognitief</u> : kunst & cultuur draagt bij aan de ontwikkeling van het individu	- Er is sprake van een verbetering van de zelfreflectieve kennis - Er is sprake van een verbeterde motoriek - Er is sprake van een verbeterd auditief vermogen - Er is sprake van een sterk vocabulaire
	<u>Gezondheid</u> : kunst & cultuur draagt bij aan de verbetering van de gezondheid	- Draagt bij aan het gevoel van geluk - Draagt bij aan vermindering van depressie - Draagt bij aan de beoordeling en verbetering van de algemene gezondheid - Draagt bij aan de tevredenheid over het leven
	<u>Economisch</u> : kunst & cultuur draagt bij aan een verbeterde economie	- Draagt bij aan het vestigingsklimaat van de stad - Ondersteunt (in)direct de arbeidsmarkt - Levert een bijdrage aan cultural-led regeneration
	<u>Sociaal</u> : kunst & cultuur draagt bij aan de sociale cohesie	- Draagt bij aan de versterking van de sociale cohesie - Draagt bij aan het creëren van meer interactie - Leidt tot meer identificatie met elkaar - Leidt tot meer hechting met elkaar - Levert een bijdrage aan gedeelde normen en waarden - Draagt bij aan het gevoel van veiligheid
Third place	<u>Karakteristieken</u> : criteriapunten die een locatie als third place bestempelen	- Deze locatie is toegankelijk voor een ieder (geen entreegelden) - Op deze locatie bestaan er mogelijkheden tot ondernemerschap (innovatie, inlevingsvermogen en samenwerking) - Op deze locatie is er sprake van multifunctionaliteit (keuzemogelijkheden, aanbod dat men verwacht en verrast, horeca, diensten, kunst en cultuur en winkels) - Op deze locatie is er sprake van sociale interactie (ontmoeting, gedeelde interesses, verschillende doelgroepen en toerisme) - Op deze locatie is er sprake van een 'cool factor' (identiteit, authenticiteit en historie) - Op deze locatie is er sprake van een hoge belevingswaarde (gezelligheid, opwinding, continu vernieuwing, dynamiek, podiumfunctie) - Deze locatie bevindt zich in een openbare ruimte (bereikbaar, toegankelijk, logische routing, ontmoeten) - Op deze locatie is er sprake van een hoge verblijfskwaliteit (uitnodigend, comfortabel, verleiding, quality of life)
Participatieproces	<u>Participatieproces</u>	- Proces tussen de overheid en betrokken actoren in de ontwikkeling van een project/beleid

	<u>Burgerparticipatie:</u> vroegtijdig betrekken van betrokken actoren bij vorming project/beleid	- Initiatief komt vanuit de overheid - Betrokken actoren worden door de overheid betrokken in de vorming van het proces van het project/beleid
	<u>Overheidsparticipatie:</u> burgers nemen zelf meer het initiatief en de overheid neemt een meer terughoudende rol aan	- Initiatief komt vanuit de burgers - Overheid neemt een wat meer terughoudende rol aan - Samenleving heeft behoefte aan ondersteuning vanuit de overheid - Overheid bemoeit zich uiteindelijk wel met de ideeën/initiatieven
Motieven om te participeren	<u>Juridisch motief:</u> motief gericht op juridische basis	- De gemeente is juridisch verplicht (volgens de wet en dus niet vrijwillig) om de betrokken actoren intensief te betrekken in het participatieproces
	<u>Moreel motief:</u> motief gebaseerd op intrinsieke motivatie	- De gemeente betreft op basis van intrinsieke motivatie de betrokken actoren in het participatieproces
	<u>Inhoudelijk motief:</u> motief gericht op inhoud en het geloof in de verbetering van de kwaliteit van het proces	- De gemeente heeft het geloof dat participatie tussen de gemeente en de betrokken actoren de kwaliteit van het proces ten goede komt
Moment van participatie (kan zijn tijdens:)	<u>Agendavorming:</u> Eerste moment van inbreng	- Betrokkenheid vanaf het eerste moment binnen het participatieproces - Er wordt vanaf het begin input en een mening gegeven
	<u>(Beleids)voorbereiding:</u> verzamelen en analyseren van belangrijke informatie	- Betrokkenheid in het analyseren van belangrijke informatie die relevant zijn in het bereiken van de doelstelling
	<u>(Beleids)bepaling:</u> het nemen van beslissingen aangaande het doel van het project	- Betrokkenheid in het nemen van belangrijke beslissingen die te maken hebben met het bereiken van de beoogde doelstelling
	<u>(Beleids)invoering:</u> in deze fase wordt het gekozen doel inclusief de gekozen middelen toegepast binnen de bepaalde tijdsperiode	- Betrokkenheid tijdens de uitvoering van het project waarbij de gekozen middelen toe worden gepast ten aanzien van de gekozen doeleinden
	<u>(Beleids)evaluatie:</u> beoordelen van het proces en de inhoud van het project	- Betrokkenheid bij het evalueren van het proces en de inhoud van het project - Intensieve betrokkenheid in dit participatieproces
	<u>Terugkoppeling:</u> verwerking van de beoordeling van de inhoud van het project en proces	- Betrokkenheid in de beoordeling van de inhoud van het project en het verwerken van het proces

Vormen van burgerparticipatie	<u>Informeren:</u> betrokken actoren worden zeer matig in het participatieproces betrokken	- De gemeente betreft de betrokken actoren alleen door middel van het informeren over de stand van zaken - De betrokken actoren kunnen geen invloed uitoefenen op de situatie - De gemeente is bepalend
	<u>Raadplegen:</u> betrokken actoren worden matig betrokken in het participatieproces	- De gemeente ziet de betrokken actoren als gesprekspartner - De gemeente creëert ruimte voor de betrokken actoren om hun input te kunnen geven - De gemeente geeft duidelijk geen bevestiging dat iets met hun input wordt gedaan
	<u>Adviseren:</u> de gemeente vraagt de betrokken actoren om advies en worden zodoende redelijk betrokken in het participatieproces	- De gemeente vraagt de betrokken actoren enkel en alleen om gericht advies - De gemeente blijft zelfstandig bepalend in de besluitvorming
	<u>Coproduceren:</u> er wordt tussen de overheid en betrokken actoren intensief samengewerkt om tot een gezamenlijk besluit te komen	- De gemeente creëert intensieve betrokkenheid tussen hen en de betrokken actoren - De gemeente en de betrokken actoren hebben een gelijk aandeel in de besluitvorming - Gelijkheid speelt een grote rol - Er wordt naar elkaar geluisterd - Er zijn heldere afspraken gemaakt met elkaar - De gemeente investeert in het proces
	<u>Meebeslissen:</u> er is sprake van een hoge mate van participatie	- De gemeente laat veel invloed over aan de betrokken actoren - De gemeente laat de betrokken actoren voor een groot deel (mee)beslissen
Overheidsparticipatie	<u>Loslaten:</u> de gemeente staat los van het proces en heeft geen invloed (noch inhoudelijk noch procesmatig)	- De gemeente is wel degelijk op de hoogte maar niet betrokken - De gemeente interenieert niet - De gemeente ziet wel heil in het project - De gemeente staat inhoudelijk buiten het proces - De gemeente biedt op geen enkele wijze ondersteuning (financieel of materieel)
	<u>Faciliteren:</u> de gemeente neemt een faciliterende rol aan	- De gemeente biedt regels en procedures (randvoorwaarden) - De gemeente faciliteert in materialen - De gemeente staat open voor het helpen en begeleiden van betrokken actoren - De gemeente is goed en snel bereikbaar
	<u>Stimuleren:</u> de gemeente heeft een duidelijk belang bij het project en zoekt naar mogelijkheden	- De gemeente is tijdens de beginfase intensief betrokken vanwege wederzijds belang - De gemeente houdt zich actief bezig met het zoeken naar mogelijkheden om betrokken actoren te stimuleren

	<u>Regisseren</u> : de gemeente houdt de regie in eigen handen en bepaalt het verloop van het proces en de mate van samenwerking	- De gemeente komt met initiatieven en ideeën - De gemeente komt met een visie - De gemeente betreft de actoren op basis van het gevoel van verplichting (niet vrijwillig) - De gemeente bepaalt de mate van interactie - De gemeente neemt uiteindelijk de te maken beslissingen
	<u>Reguleren</u> : handelingen vanuit de gemeente gebaseerd op wet- en regelgeving	- De gemeente betreft de betrokken actoren niet of vrijwel niet tijdens het proces - De gemeente geeft de betrokken actoren geen ruimte om input te leveren - De gemeente luistert onder geen enkele omstandigheden naar de inbreng van betrokken actoren - De gemeente brengt initiatieven zelfstandig door - De gemeente informeert en communiceert vrijwel niet met de betrokken actoren
Bestuursstijlen	<u>Faciliterende stijl</u> : de gemeente faciliteert	- De gemeente biedt ondersteuning - De gemeente geeft de tijd - De gemeente stelt financiële middelen ter beschikking - De gemeente stelt haar deskundigheid ter beschikking - De gemeente stelt overige materiële middelen ter beschikking
	<u>Samenwerkende stijl</u> : de gemeente werkt op basis van gelijkwaardigheid samen met de betrokken actoren	- De gemeente geeft betrokken actoren de ruimte voor input - De gemeente behandelt de betrokken actoren als gelijkwaardige partner - De gemeente stelt in samenwerking met de betrokken actoren de randvoorwaarden vast - De gemeente zoekt in samenwerking met de betrokken actoren naar mogelijkheden
	<u>Delegerende stijl</u> : de gemeente delegeert haar bevoegdheden	- De gemeente stelt de randvoorwaarden en geeft duidelijk aan dat hierbinnen gehandeld moet worden - De gemeente geeft de betrokken actoren meer bevoegdheid om invloed uit te oefenen
	<u>Participatieve stijl</u> : de gemeente vraagt duidelijk om participatie	- De gemeente is en blijft eindverantwoordelijk - Er is ruimte voor discussie - De gemeente vraagt gericht om advies
	<u>Consultatieve stijl</u> : de gemeente ziet een gesprekspartner in de betrokken actoren	- De gemeente is en blijft eindverantwoordelijk - De gemeente raadpleegt de input van de betrokken actoren - De gemeente behandelt de betrokken actoren als gesprekspartner
	<u>Open autoritaire stijl</u> : de gemeente bepaalt zelfstandig	- De gemeente bepaalt zelfstandig - De gemeente maakt het proces kenbaar middels inhoudelijke rapporten en onderzoeken - De gemeente tracht de betrokken actoren te overtuigen en overreden

	<u>Gesloten autoritaire stijl:</u> de gemeente bepaalt zelfstandig	- Geen sprake van participatie - De gemeente bepaalt zelfstandig - De gemeente laat geen informatie los
Succesfactoren ten aanzien van het participatieproces	<u>Context:</u> de context aangaande het project	- Project/proces is niet te technisch en geschikt voor participatie - Participanten hebben zelf belang bij het project - Project heeft geen geheimhoudingsplicht - Externe omstandigheden die het proces negatief beïnvloeden zijn geëlimineerd
	<u>Openheid:</u> de openheid van het participatieproces	- De gemeente laat voorafgaand het proces de betrokken actoren bekend maken met de procedures en randvoorwaarden - De gemeente creëert voor de participanten de mogelijkheid tot beïnvloeding van het proces - De gemeente is bereid om invloed af te staan aan de betrokken actoren - Er zijn geen betrokken actoren uitgesloten voor het participatieproces - Er wordt op transparante wijze met elkaar gecommuniceerd - Het project wordt door alle betrokken actoren ondersteund
	<u>Middelen:</u> de beschikbaarheid van middelen gedurende het participatieproces	- Er is vanuit alle betrokken actoren voldoende financiële capaciteit - Er is vanuit de gemeente voldoende personele capaciteit - Benodigde middelen worden snel en op tijd ter beschikking gesteld - De gemeente creëert geen blokkade door middel van allerlei bureaucratische procedures
	<u>Continuïteit:</u> de continuïteit van het project	- Er ligt een plan klaar voor de toekomst (gericht op onderhoud, eventuele uitbreiding) - Er is voldoende kennis en expertise om het proces in de toekomst voort te zetten - Er is voldoende capaciteit om het proces in de toekomst voort te zetten
	<u>Debat:</u> er bestaan mogelijkheden tot het aangaan van een dialoog	- Er is mogelijkheid tot het bekritisieren van betrokken actoren - De gegeven argumenten zijn vatbaar voor verandering - Er wordt gewerkt aan een gemeenschappelijke visie
Faalfactoren ten aanzien van het participatieproces	<u>Controle:</u> teveel controle vanuit de gemeente op het proces	- De gemeente creëert weinig tot geen ruimte voor de betrokken actoren om input te leveren - De gemeente neemt initiatieven en ideeën over - De gemeente concentreert teveel op oude routines - De gemeente heeft moeite met het zich inpassen in veranderingen - De gemeente levert een overmaat aan bemoeienis

<u>Kostbaar en tijdrovend:</u> participatieproces neemt veel tijd en kosten in beslag	- Participatieproces neemt veel tijd in beslag - Participatieproces pakt financieel gezien ongunstig uit - Er is sprake van inefficiëntie en bureaucratische procedures
<u>Onbekwaamheid:</u> onvoldoende kennis en expertise	- Verantwoordelijkheid en/of de wil en ervaring betreffende participatie ontbreekt - Te weinig kennis en expertise om op niveau mee te denken - Negatief beeld over de gemeente
<u>Politieke dubbelzinnigheid:</u> participatieproces levert ongewenst effect	- Uitkomsten en resultaten van het participatieproces passen niet altijd binnen het plaatje en de context van de gemeente - De gemeente bestempelt de uitkomsten van participatieproces als negatief

9.3 Topiclijst gemeente

1. Inleiding

2. Doel scriptie – hoofdvraag

‘Op welke wijze moet de gemeente Nijmegen sturen en handelen om het atelierbeleid een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad Nijmegen’

3. Doel interview – onderwerpen

4. Tijdsduur en audio opname

5. Voorafgaand vragen en/of opmerkingen?

6. Topiclijst

1. Naam en functie

- Betrokkenheid third place

2. Aantrekkelijkheid van de stad

- Aantrekkelijke stad
- Rol kunst en cultuur (ateliers)
- Sociale meerwaarde

Wat is uw mening ten aanzien van een aantrekkelijke stad?

3. Third place

- Karakteristieken – succesformule
- Initiatiefnemers - reden

Op welke wijze wordt third place gekarakteriseerd en hoe is deze tot stand gekomen?

4. Participatie

- Betrokken actoren
- Moment van participatie
- Wijze van betrokkenheid (benadering)
- Fasen van betrokkenheid (vorming, voorbereiding, bepaling, invoering, evaluatie, terugkoppeling)

Hoe heeft de participatie er tijdens de ontwikkeling van third place uitgezien, gelet op de betrokken actoren, het moment van participatie, de wijze van benadering en de fasen van betrokkenheid?

5. Burgerparticipatie/overheidsparticipatie

- Rol gemeente en rol betrokken actoren
- Intensiteit samenwerking
- Leveren van input
- Communicatie tussen betrokken actoren
- Misverstanden inclusief reactie

Hoe heeft op basis van uw ervaringen het participatieproces er in de praktijk uitgezien?

6. Participatieproces

- Bestuursstijl van de gemeente
- Ervaringen t.a.v. de betrokkenheid van de gemeente (praktijk)
- Faciliterend, samenwerken, delegerend, participatief, consultatief, open/gesloten autoritair
- Praktijkvoorbeelden handelen gemeente (financieel, materieel, personeel)

Hoe heeft de gemeente in de praktijk gestuurd/gehandeld en kunt u hier praktijkvoorbeelden bij noemen?

7. Succes- en faalfactoren

- Context, openheid, middelen, continuïteit, controle, tijd, onbekwaamheid, debat, overig

Welke factoren (pos-neg) hebben gedurende het participatieproces tijdens de ontwikkeling van third place een rol gespeeld?

8. Overig

- 'Best practice' – wat wel en wat niet doen – advies aan de gemeente Nijmegen?

Wat is volgens u een best practice, met het oog op het handelen van de gemeente, tijdens de ontwikkeling van een dergelijk initiatief?

9. Afsluiting

- Vragen en/of opmerkingen
- Scriptie ontvangen?

Heeft u tot slot nog vragen en/of opmerkingen met betrekking tot dit interview?

9.4 Topiclijst initiatiefnemer

1. Inleiding

2. Doel scriptie – hoofdvraag

‘Op welke wijze moet de gemeente Nijmegen sturen en handelen om het atelierbeleid een positieve bijdrage te laten leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad Nijmegen’

3. Doel interview – onderwerpen

4. Tijdsduur en audio opname

5. Voorafgaand vragen en/of opmerkingen?

6. Topiclijst

1. Naam en functie

- Betrokkenheid third place

2. Aantrekkelijkheid van de stad

- Aantrekkelijke stad
- Rol kunst en cultuur (ateliers)
- Sociale meerwaarde

Wat is uw mening ten aanzien van een aantrekkelijke stad?

3. Third place

- Karakteristieken – succesformule
- Oorzaak – reden

Op welke wijze wordt de third place gekarakteriseerd en hoe is deze tot stand gekomen?

4. Participatie

- Betrokken actoren
- Moment van participatie
- Wijze van betrokkenheid (benadering)
- Fasen van betrokkenheid (vorming, voorbereiding, bepaling, invoering, evaluatie, terugkoppeling)

Hoe heeft de participatie er tijdens de ontwikkeling van de third place uitgezien, gelet op de betrokken actoren, het moment van participatie, de wijze van benadering en de fasen van betrokkenheid?

5. Overheidsparticipatie

- Rol gemeente en betrokken actoren
- Intensiteit van de samenwerking
- Invloed gemeente (ruimte)
- Communicatie met de gemeente
- Misverstanden inclusief reacties

Hoe heeft op basis van uw ervaringen het participatieproces er in de praktijk uitgezien?

6. Participatieproces

- Bestuursstijl van de gemeente
- Ervaringen t.a.v. de betrokkenheid van de gemeente (praktijk)
- Faciliterend, samenwerken, delegerend, participatief, consultatief, open/gesloten autoritair
- Praktijkvoorbeelden handelen gemeente (financieel, materieel, personeel)

Hoe heeft de gemeente in de praktijk gestuurd/gehandeld en kunt u hier praktijkvoorbeelden bij noemen?

7. Succes- en faalfactoren

- Context, openheid, middelen, continuïteit, controle, tijd, onbekwaamheid, debat, overig

Welke factoren (pos-neg) hebben gedurende het participatieproces tijdens de ontwikkeling van de third place een rol gespeeld?

8. Overig

- 'Best practice' – wat wel en wat niet doen – advies aan de gemeente Nijmegen?

Wat is volgens u een best practice, met het oog op het handelen van de gemeente, tijdens de ontwikkeling van een dergelijk initiatief?

9. Afsluiting

- Vragen en/of opmerkingen
- Scriptie ontvangen?

Heeft u tot slot nog vragen en/of opmerkingen met betrekking tot dit interview?